

Háztartási munka, önkéntes munka, láthatatlan munka, I.

Háztartási és önkéntes munka mérése, elemzése

© Központi Statisztikai Hivatal, 2017

ISBN 978-963-235-518-4 Ö

ISBN 978-963-235-519-1

Szerkesztőbizottság:

Janák Katalin

Szép Katalin

Tokaji Károlyné

Szerzők:

Horváth András, Perpék Éva

Sebestény István, Sebők Csilla

Sik Endre, Váradi Rita

A konferenciakötetben közzétett előadások a szerzők véleményét tükrözik, amelyek nem esnek szükségképpen egybe a KSH hivatalos álláspontjával.

Budapest, 2017

Tartalom

Előszó	5
Sik Endre: Néhány gondolat a háztartásról mint a gazdaság egy szereplőjéről	6
Miért fontos a háztartás mint a gazdaság egy szereplője?.....	7
Egy funkcionális megközelítés: a háztartás mint a társadalom láthatatlan, de pótolhatatlan szereplője	7
Egy marxista megközelítés: a háztartás mint a kizsákmányolás eszköze	8
Egy tranzakcionista megközelítés: a háztartás mint a gazdaság sajátos intézménye.....	10
Egy strukturalista megközelítés: a háztartás mint az önszolgáltató (no meg a tudás- és információs) társadalom lehetséges főszereplője	12
Összefoglalás	13
Irodalom	14
Sebők Csilla: A háztartási munkára fordított idő nemek szerinti változásai 1999-2000 és 2009-2010 között	15
Bevezetés	15
Módszertan	15
Eredmények	19
Összefoglalás	35
Irodalom	36
Mellékletek.....	38
Horváth András: Háztartásban végzett munka és háztartási költségvetés kapcsolata	59
A házimunka közvetett megfigyelése a Háztartási Költségvetési és Életkörülmény-felvételben	59
A saját termelésű fogyasztás	60
Házon kívüli élelmiszerfogyasztás	61
Az élelmiszerek feldolgozottsági fokának vizsgálata	63
Következtetések, további lehetőségek a HKÉF-ben	65
Irodalom	65
Váradi Rita: Az önkéntes munka jellemzői a munkaerő-felmérés alapján	66
Bevezetés	66
Az önkéntes munkát végzők jellemzői	66
Az önkéntes munka értékének becslése.....	82
Főbb megállapítások.....	83
Irodalom	84
Mellékletek.....	85

Sebestény István: „Mérhetetlen” segítség – az önkéntesség alternatív formái és mérési lehetőségei a nonprofit statisztikában	90
Bevezetés	90
Az önkizsákmányolástól a láthatatlan önkénteskedésig	90
Az önkéntesek statisztikai számbavételének problémái.....	93
Az intézményes önkéntesség	100
Befejezés helyett	103
Irodalom	103
Mellékletek.....	104
Perpék Éva: Önkéntesség közel s távol: hazai és nemzetközi helyzetkép.....	108
Kutatási keret	108
Formális szemlélet: nemzetközi kutatások	109
Formális és informális szemlélet: magyarországi kutatások.....	117
Összefoglalás	119
Irodalom	120

Előszó

A láthatatlan munka az a fizetetlen munka, amit a háztartáson belül vagy önkéntes munkaként a közösség javára végeznek a társadalom tagjai. Az ilyen jellegű munka főként akkor kap figyelmet, ha nincs elvégezve, hiszen a lakosság életkörülményeinek nemcsak a jövedelem, a munkaerőpiaci szerepvállalás, hanem a háztartásban vagy önkéntes tevékenységként végzett munka is szerves, jelentős részét képezi. Magyarországon a népesség több időt fordít fizetetlen munkára (214 perc/nap), mint fizetett munkára (164 perc/nap) a legutóbbi, 2009/2010. évi időmérleg-felvétel alapján. Ez a munka nemzetgazdaságilag is jelentős, ennek figyelembevételével a GDP értéke is mintegy negyedével lenne magasabb.¹

A statisztika feladata mérni, láthatóvá tenni ezt a tevékenységet, szerepét a háztartásban, illetve a gazdaság egészében. A gazdasági válság kapcsán megfogalmazott kritikák, javaslatok alapján² nagyobb hangsúlyt kell kapjon (többek között) a statisztikában a lakossági szempontok megjelenése, a lakosság jólétének jellemzői. Kutatásra, fejlesztésre van szükség a háztartási termelés, az önkéntes munka nemzetközileg összehasonlítható statisztikai fogalmainak, mutatóinak, mérési módszereinek kialakításában. 2016 áprilisában a KSH által szervezett konferencián átfogó képet kaptunk a statisztika jelenlegi rendszerének fontosabb adatforrásairól, amelyekből információt nyerhetünk a háztartási és az önkéntes munkára, illetve azok elemzési és kutatási eredményeire vonatkozóan.

Két kötetben, tanulmányok formájában tesszük hozzáférhetővé a konferencián bemutatott kutatásokat és azok hátterét.

Az első kötet tanulmányai bemutatják a fizetetlen háztartási és önkéntes munka különböző statisztikákban mért jellemzőit, kutatási eredményeket.

A második kötetben átfogó képet adunk a háztartási és önkéntes munkáról a háztartási szatellitszámla segítségével. Ez alkalmas arra, hogy a láthatatlan munka értékét is becsüljük, a nemzeti számlákhoz illesztve nemzetgazdasági jelentőségéről is képet adjunk. A kötetet egy rövid tanulmány zárja, a szatellitszámla eredményeinek egy alkalmazása, mely a korcsoportok közötti transzferekben elemzi a háztartási termelés szerepét.

¹ A háztartási munka értéke, háztartási szatellitszámla Magyarországon. Statisztikai tükör 2016.

² Stiglitz–Sen–Fitoussi jelentés (2009) www.stiglitz-sen-fitoussi.fr;

Communication from the Commission to the Council and the European Parliament – GDP and beyond: measuring progress in a changing world (2009)

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A52009DC0433>

Néhány gondolat a háztartásról mint a gazdaság egy szereplőjéről

Sik Endre

professzor, Debreceni Egyetem,

vezető kutató, Tárki,

professzor emeritus, Eötvös Loránd Tudományegyetem

Induljunk ki abból, hogy a háztartás olyan, nem a piaci szabályoknak megfelelően működő „üzem”, amelyben a megszerzett piaci vagy redisztributív jövedelmeket otthoni munkavégzéssel alakítják át olyan szolgáltatásokká vagy termékekké, melyeket vagy maguk fogyasztanak el, vagy másoknak adnak el, illetve ajándékoznak oda (Szép-Sik 2001).

Mi tekinthető otthoni munkának? A hétköznapi életben ritkán kerül sor arra, hogy feltegyük magunknak ezt a kérdést, a válasz nem olyan egyszerű és magától értetődő, mint azt első pillanatban gondolnánk, de nem is olyan ártatlan, amilyennek tűnik. Gondoljunk csak egy átlagos nukleáris családra, ahol, ha a férj mosogat, akkor hajlamos azt állítani (s a feleség ezt valószínűleg el is fogadja), hogy ez nem más, mint a feleségnek nyújtott „segítség”. Ugyanakkor, ha a feleség mosogat, akkor ezt vagy mindkettlen munkának gondolják, vagy sem, ha ezt a női lét természetes részének tekintik, hiszen „ők értenek hozzá”, „nem hoz pénzt a családnak”, „anyám(anyád) is maga csinálta” stb. Persze az azonos tevékenység eltérő elnevezése – attól függően, hogy férfi vagy nő végzi – nem öncélú játék csupán, hanem ezzel azt közöljük környezetünkkel (elsősorban gyerekeinkkel), hogy a mosogatás a családon belüli munkamegosztás részeként a nő dolga, a férfi ezt csak alkalmilag és nem munkaképpen, hanem kedvtelésből, szeretettől hajtva, sajnálatból, nevelési célzattal, de semmiképpen sem munkaként vagy kötelességből végzi (Sik 1999).

A fenti bizonytalanság feloldásaként a statisztikai és szociológiai elemzésekben otthoni munkának a „*harmadik szereplő*” elv értelmében azt a tevékenységet tekintjük, amiért egyfelől nem jár fizetség, másfelől

„amit egy családtag a másik családtag számára végez, s ami helyettesíthető piaci termékkel vagy szolgáltatásokkal, ha a körülmények (jövedelem, piaci feltételek, személyes ambíciók) lehetővé teszik azt a háztartási csoporton kívülről megszerezni” (Reid 1934: 11. old.).

Az elv alkalmazása viszonylag megkönnyíti a fiziológiai szükségletek kielégítését célzó és a termelőtevékenységek megkülönböztetését. Határesetek természetesen mindig adódnak, amikor a statisztikus megfontolása és a józan ész alapján születő döntés nem szükségképpen lenne azonos. Chadeau (1992) szerint ilyenkor

„... a határeseteket a szokásos társadalmi gyakorlatnak és normáknak megfelelően kell megoldani, eldönteni. Például a gyerek fürdetése, vagy egy mozgássérült felnőtt öltöztetése házimunkaként kerül besorolásra, de a mosakodás, öltözködés nem, mert e tevékenységek végzése egy átlagos felnőtt magatartásának természetes eleme” (idézi Proposal ... 1999: 22. old.).

Ugyanakkor – s ez a statisztikai számbavétel szempontjából döntő fontosságú – egy tevékenység a kontextustól függően tekinthető termelő- vagy „szubsztantív” tevékenységnek. Például a gyerek születésnap tortájának elkészítése a „harmadik szereplő” elv szerint

termelőmunka (hiszen tortát készíttetni és készen venni is lehet), de egyben a lehető legszemélyesebb (harmadik, negyedik stb. szereplővel nem végezhető) tevékenység is, amennyiben a szülői szeretet olyan megnyilvánulása, aminek szimbolikus értéke más munkája által nem „hívható elő”). Vagy másként, Pahl (1984) klasszikus példáját továbbgondolva, egy órányi vasalás közgazdasági értékét kiszámolhatjuk valahogy, de ennek a tevékenységnek a társadalmi hatása egészen más lesz, ha ezt egy vasalónő teszi egy gyárban, egy cseléd egy háztartásban, egy feleség a férj számára, egy gyerek (játékból) a szüleinek, egy külön háztartásban élő nagymama segítségképpen, egy önkéntes a menhelyen, vagy egy rabszolga a gladiátoriskolában.

Miért fontos a háztartás mint a gazdaság egy szereplője?

Négy – egymást nem kizáró – megközelítés létezik, amelyek a háztartásban folyó termelés (és ezen belül a láthatatlan munkavégzés) szerepének fontosságát magyarázzák.

Egy funkcionális megközelítés: a háztartás mint a társadalom láthatatlan, de pótolhatatlan szereplője

Boulding (1972/1989) szerint minden társadalomnak fontos szereplője a háztartás, amely az önreprodukción túl az altruista és cserealapú tevékenységeket magában foglaló ún. „adománygazdaság” letéteményese is. Boulding érvelése szerint a háztartás az egyetlen olyan gazdasági intézmény, amelyben ezek a tevékenységek hosszú távon fenn tudnak maradni, következésképpen, ha a társadalom más intézményeinek kellene átvenni a háztartások funkcióit, a társadalom szétesne. *Bouldingot* idézve:

„...a háztartások az embertermelés legfőbb szereplői. Az ember az egyetlen termék, amelyet többnyire képzetlen munkaerővel hoznak létre. E tevékenység nélkül a társadalom ismét csak nagyon hamar darabjaira esne szét. Még azt az erős kijelentést is megkockáztathatjuk, hogy a háztartás funkcionálásában bekövetkező zavar jelenti az emberi faj legnagyobb problémáját...” (...) Izgalmas kérdés: vajon az emberi faj túl tudja-e azt élni, hogy racionálissá válik. Lehetséges, hogy az emberi faj túlélése mindmáig egyrészt a nők kizsákmányolásától függött – e nélkül az emberi faj lehet, hogy régen eltűnt volna; másrészt attól a képességétől, hogy az emberiség vissza tudta szorítani az élvezetek iránti vágyát. Most, mint látjuk, egy hedonista és szabadságelvű társadalomban élünk, amely eltűnhet egy-két évszázad alatt. Ki lesz arra hajlandó, hogy végigszenvedje a gyermekszülés és -nevelés időszakát, ha valóban kiszámolja ennek költségeit? Mint egy fiatal barátom mondta nekem: »Nem akarunk gyermeket, mert nem akarjuk, hogy úgy bánjon velünk, ahogy mi bánunk veletek.« Ezt a fajta tudatállapotot úgy lehet felfogni, mint egy alapvetően hedonisztikus és csak a mának élő társadalom következményét. (...) A kapcsolatok szerződésekké való felváltása könnyen elpusztíthatja azokat a gazdasági elemeket, amelyek reciprocitáson alapulnak, és különösen, amit úgy hívnak, hogy az egymásba fonódó reciprocitások láncolata. Általánosságban fogalmazva ez azt jelenti, hogy azért támogatjuk gyermekeinket, mert szüleink támogattak minket. Az egyetlen mód, különösen a modern világban, hogy visszafizesd szüleidnek azt, amivel tartozol nekik, az, hogy

támogatod gyermekeidet. E nélkül a reciprocitásláncolat nélkül, ami tehát azt jelenti, hogy jót teszek valakinek, mert nekem is jót tett valaki, a társadalom darabjaira esik szét...” (Boulding [1972/1989] 111., 119., illetve 75. old.).

E megközelítésbe sorolható Burns (1975) műve is, amely apologetikussága ellenére is meggyőzően érvel a háztartás fontossága mellett. Már a könyv bevezetőjében nyíltan elénk tárja a szerző célját: azt akarja bizonyítani, hogy a háztartásgazdaságtól várható (a piac szükségszerű visszahúzódása után) az amerikai társadalmat is megújító gazdasági átalakulás.

„A háztartás azért lett e könyv hőse, mert a piaccal ellentétben, egészséges, stabil és növekvő, sőt valójában Amerika legerősebb és legfontosabb gazdasági intézménye. S ami még ennél is lényegesebb, ez az intézmény magában hordja a demokratikus és egyenlő társadalom lehetőségét egy stabilabb világban.” (3. old.)

Burns szerint a háztartás mint gazdasági szereplő mindig is létezett, de a piac elterjedése óta háttérbe szorult, sőt egy ideig szinte láthatatlanná vált, noha a társadalomnak ez az egyetlen olyan intézménye, amely „az emberi lények mindennapos ellátását és karbantartását” (13. old.) szolgálja, s mint ilyen, semmilyen más intézmény nem képes átvállalni funkcióit, mert nem alkalmas az ilyen komplex feladatok elvégzésére. Ráadásul a háztartás mindezt „természetesen”, vagyis iskolai tanulás és hierarchikus-formalizált struktúra nélkül képes véghez vinni.

A háztartás újbóli „láthatóvá válása” az USA-ban az 1970-es évek recessziójának kényszereinek és a háztartás tevékenységét felértékelő lehetőségeinek egyidejű növekedése miatt erősödött fel. Olyan változásokra hivatkozik, mint a „csináld magad” tevékenységek elterjedése, s ami ehhez kell, a szakértelem (újra) megszerzésének lehetősége és az önellátás, az otthoni kétkezi munka presztízsének reneszánsza. Ez irányba hat az is, hogy az emberek mind bizalmatlanabbak a piac és az állam gazdasági tevékenységével szemben, s törekszenek tőlük függetlenedni, de legalábbis nekik alternatívát állítani.

Eközben a háztartás megőrzi azokat a képességeit, amelyek versenyképessé teszik egy posztmodern gazdaságban, aminek a lényege, hogy a háztartás gazdálkodását nem a nyereség, hanem a szükségletek kielégítése vezérli, s mint ilyen, természetes korlátai vannak az elérendő céloknak.

„Az otthoni munkavégzés során nincs blokkolóóra. Nem vizsgálják szakemberek stopperórával és jegyzetfüzettel a háziasszony munkavégzésének hatékonyságát. Nincs tömegtermelés. Továbbá egy átlagos háztartás nem tartja számon kiadásait, de ha mégis, ezt akkor sem elidegenedett könyvelőként teszi. Nem tartja nyilván továbbá hasznát vagy veszteségét, és ritkán ismeri pontosan vagyónának, adósságainak és kintlévőségeinek pontos nagyságát” (Burns 1975: 66. old.).

Egy marxista megközelítés: a háztartás mint a kizsákmányolás eszköze

A marxista és feminista kizsákmányolás-elméletek gondolatmenete szerint a háztartás – miközben sok funkcióját elveszti a piac és az állam megerősödése miatt – azért marad mégis fenn, mert ez a szervezeti forma a legalkalmasabb arra, hogy a férfiak kizsákmányolják a nőket, illetve, hogy a piaci és az állami hatalmak a munkaerő újratermelésére „ingyen” rábíriák annak tulajdonosát, a bér munkást (Galbraith 1973/1989, Pahl 1984/1989, Wallerstein 1984).

Ebben a megközelítésben a háztartás a nők (ritkábban általában az emberek) rejtett kizsákmányolásának színtere, s ezért a háztartás azért nem szűnik meg az iparosodás, az

urbanizálódás következtében, mert a kapitalistáknak érdekük ezen intézmény fennmaradása. Humphries (1977) így foglalja össze ezen írások lényegét:

„[Mai marxista szerzők] (...) kiemelik, hogy a tőke számára hasznos a család intézményének léte egyfelől a többletermék, másfelől a politikai stabilitás biztosítékaként. Ebből levonják a következtetést: a család tovább él, mert a tőke érdekében ennek így kell lennie. (...) A háztartás azáltal teszi lehetővé a kapitalisták számára többletermék szerzését, mert ingyen, de legalábbis az átlagos bérszintnél olcsóbban állítja elő az új munkaerőt. Ennek segítségével a bérek alacsonyabbak, mint akkor lennének, ha a munkásnak munkareje újratermeléséhez mindent az árupiacon kellene megvásárolnia. »Ily módon [a tőke] többletmunkát von el a háziasszonytól, amely végül többletértékké alakul át.«” (Humphries 1977: 241, 244. old.)

Mások, mint azt Long (1984) összefoglaló munkájában idézi, azt hangsúlyozzák, hogy a háztartás használati értéket előállító tevékenysége, mivel kapitalista piaci rendszerbe ágyazottan működik, átalakul csereviszonnyá, amikor a munkaerőt eladják. Ám ez rejtetten történik, s emiatt jogos a nőkről mint „rejtett szolgálóosztályról” (Galbraith 1973/1989) beszélni, legalábbis az ipari forradalom óta.

Ugyanakkor Long (1984) szerint, noha a háztartásba ágyazottan folyó kisárutermelés is a kizsákmányolás egy megoldása, amelynek alapja a háztartás készsége és képessége az önkizsákmányolásra, ám eközben jólétet is biztosít, és elviselhetővé teszi a kizsákmányoltságot, sőt védelmet is nyújt a piac kizsákmányolásával szemben azáltal, hogy hátországot biztosít az emberek számára.

A már említett Humphries (1977) is kiemeli, hogy a háztartási termelés által a munkásosztály életszínvonala magasabb, mintha nem létezne ez a hátország, és hogy a kizsákmányolás vagy az önjólét-termelés válik az otthoni munka döntő eredményévé, az az osztályharc mindenkor erőviszonyaitól függ. Összességében tehát a háztartás a kapitalisták számára – legalábbis mint szükséges rossz – hasznos intézmény, miközben a munkásosztálynak is előnyös. Egyrészt, mert a háztartás segít megélhetést nyújtani inaktív tagjainak és általában az osztálynak olyan válsághelyzetekben, mint például amilyen az ipari forradalom volt.¹ Másrészt a háztartás a bérek színvonalát is emeli, ugyanis, ha a nők a háztartásból kikerülnének a munkaerőpiacra, akkor a kínálat lenyomná a béreket. Ráadásul ily módon a munkások kevésbé lennének képesek munkarejük otthoni újratermelésére, amit ugyanakkor béremeléssel nem tudnának (éppen a fentiek miatt) ellensúlyozni.

Ennek a magyarázatnak egy kevésbé ideologikus változata a háztartások védekezőképességével érvel, rámutatva arra, hogy a társadalom egyes csoportjai számára bizonyos gazdasági folyamatok, illetve meghatározott helyzetek közepette a háztartás a túlélésnek olykor egyedüli, máskor átmenetileg felértékelődő forrása. Például

- a szegények számára a háztartás és a köré szerveződő háztartásközi kapcsolatok hálózata a megélhetés kiemelkedően fontos eleme, a túlélés alapja lehet;
- a paraszti és félpaszti (utóparaszti) kisárutermelő rétegek esetében a háztartás nem csupán a megélhetés, de a termelés „üzeme” is (Friedmann 1978);

¹ Lásd Hareven (1982) elemzését arról, hogy az iparosodás, a városiasodás nem csökkentette a háztartás és a köréje fonódó rokoni–szomszédi hálózatok szerepét az emberek túlélésének biztosításában.

- a térbeli mobilitás során a háztartás mint biztonságadó intézmény értékelődik fel. Így van ez a migránsoknál, a frontier telepeseknél, valamint az ingázók esetében, tehát amikor a területi mozgással járó többleterőfeszítések vagy többletbizonytalanságok folytán válik a háztartás a megélhetés szempontjából különösen fontossá.²

Ugyanakkor belátható, hogy a háztartás, miközben a fenti példák mindegyikében hasznos a munkavállalók és a kistermelők számára, egyben jól szolgálja a kapitalista osztály érdekeit is, mivel a munkás, ha a munkaadónak nincs rá szüksége, akkor visszahúzódhat a háztartásba, amely biztosítja megélhetését, s ily módon csökken a társadalmi feszültség.

Egy tranzakcionista megközelítés: a háztartás mint a gazdaság sajátos intézménye

Egy intézményi modellben az otthoni termelés mint a gazdaság szereplőinek egyike „versenyez” a többivel. Ebben a megközelítésben kétféleképpen is lehet érvelni amellelt, hogy a háztartás a piaci és az állami vállalatokkal szemben „nyertes” lehet.

Egyfelől – mint az előző megközelítés végéfé is bemutattam – még a legsikeresebben modernizálódó, urbanizálódó gazdaságokban is előállnak olyan helyzetek, amelyekben védekező vagy kikényszerített reakcióként a háztartás intézményében zajló munkatevékenységek felértékelődnek. Ezek olyan helyzetek, amelyek élömlunka-igényesek, de nem igényelnek speciális szaktudást, amelyek kiszámíthatatlan, hogy mikor következnek be, de ilyenkor azonnal szükség van a munkavégzésre. Így például a háztartás szerepét felértékelik a társadalmi krízishelyzetek: természeti katasztrófák idején, vagy háborúk alatt és után – az anonim segítségnyújtás *ad hoc* aktusait leszámítva – a háztartás jelenti az egyén túlélésének legfőbb, ha nem egyedüli támaszát. Aki egymaga marad, annak sokkal kisebb a túlélési esélye. Ilyen helyzetekben a háztartások bezáródnak, mintegy sündisznóként összegömbölyödvé próbálják a jobb időkre várva átmenteni magukat (Sorokin 1943).

Másfelől – a tranzakciós költségek közgazdasági iskolájának érvelését elfogadva³ – a mindennapokban gyakran előállhatnak olyan helyzetek, amelyekben a háztartások mint különleges tulajdonságokkal jellemezhető „miniüzemek” lehetnek a nyertesek a piaci és az

² Litwak–Szelényi (1969) a strukturalista-funkcionalista elmélet alapján hasonlítja össze a primer szervezetek különféle típusait, valamint a szekunder szervezetet. A nukleáris család mint hosszú távon tételezett, multifunkcionális, érzelmi elkötelezettséget és maximális közelséget jelentő szervezet minden „mindennapos” funkció ellátásának elemi egysége, de nincs elég erőforrása ahhoz, hogy szükséghelyzetben is elvégezze valamennyi feladatát. Ezekben van segítségére a többi primer szervezet, mindegyik oly módon, ahogyan sajátos csoportjellemzőiből következik: így a szomszédság a területi közelség miatt a gyorsaságban, a rokonság a hosszú távú összetartozás miatt a bizalmat igénylő helyzetekben segíti ki a nukleáris családot. Számunkra az a lényeg, hogy a háztartás (szükséghelyzetekben mutatott rugalmassága, bizalmas természete, teherbíró képessége és összetartozásának magától értetődősége miatt) nem pótolható szekunder szervezetekkel.

³ A tranzakciós költségek elmélete – amely eredetileg a vállalati magatartás neoklasszikus elméletének alternatívájaként jelentkezett – abból indult ki, hogy a különböző szervezeti struktúrák működtetésének költségei eltérők, s ennek döntő hatása van arra, hogy a vállalat hogyan alakítja a szervezetet. Később az irányzat képviselői már különféle intézmények tranzakciós költségeinek összehasonlító elemzésével próbálták a gazdaság szereplőinek magatartását vizsgálni, kiterjesztve ezzel a közgazdaság hagyományos érvényességi területét olyan problémakörökre, amelyek vizsgálhatatlanok voltak a neoklasszikus közgazdaságtan axiómarendszerének korlátai között. Így például összehasonlították a rövid és hosszú lejáratú szerződések költségstruktúráját, a különféle tulajdontípusok eltérő költségérzékenységét, a munkaszervező típusok különbözőségét az irányítás, az ellenőrzés, az ösztönzés költségei szempontjából, a monopóliumok és az oligopóliumok piaci jelenlétét működési költségeik alapján, a technológia, a biztosítás hatásainak sokféleségét stb.

állami vállalatokkal szemben. Ennek az az oka, hogy a háztartásoknak ezen szervezetekhez képest egyaránt vannak előnyös és hátrányos szervezeti sajátosságai, s amikor az előnyök nagyobbak, mint a hátrányok, akkor a háztartás szerepe hirtelen (de nem váratlanul, hiszen a háztartások jól ismerik saját működésüket) felértékelődik.⁴ A háztartás előnyei abban rejlenek, hogy:

1. olcsó és hatékony eszközökkel rendelkezik tagjai ösztönzésére (hozomány és örökség reménye, hosszú távú viszonzás feltételezése);
2. hasonló módon képes az otthoni munkát végzők tevékenységét ellenőrizni (hiszen ismerik egymást, együtt élnek);
3. mozgósítani tud két olyan emberi érzelmet, az odaadást (önzetlenséget) és a lojalitást, amelyeket a piaci vagy redisztributív termelés folyamatában nem vagy csak nagy költségekkel lehet felébreszteni és kiaknázni.

A háztartás hátrányai a következők:

1. a családi élet konfliktusai akadályozhatják munkatevékenységeit (a férj és a feleség veszekedése ugyanúgy a háztartás meggyengüléséhez – válás esetén széteséséhez – vezethet, mint a gyerekek „lázdása” a házimunka végzése ellen);
2. a fegyelmezés eszközei korlátozottak (például nem lehet valakit a háztartásból elbocsátani, mert nem mosogat szépen);
3. nem azon az alapon válogathatja meg „tagjait”, hogy ki lenne a legalkalmasabb az otthoni munka végzése szempontjából (ámbar a hagyományos paraszti rendben a háztartás működése nem állhatott távol ettől a megoldástól),
4. nem reagálhat rugalmasan a feladatok munkaigényeinek változásaira (tehát nem „vehet fel” új tagot a háztartásba a betakarítás vagy a házépítés idejére, akit aztán „elbocsáthat”, ha már nincs szükség a munkájára);
5. kis mérete miatt a termelőtevékenységek sok fajtájára alkalmatlan.

Az előnyöket és hátrányokat egyaránt figyelembe véve a háztartások az élőmunka-igényes, a töredék-munkaidőben végezhető, a ritkán, illetve váratlanul előforduló, az otthoni étellel összeegyeztethető, a háztartás infrastruktúrájával elvégezhető munkatevékenységek esetében versenyképesek a vállalatokkal.

Ha elfogadjuk, hogy a háztartások nem egymástól elszigetelten, hanem egymással sokféle kapcsolat által összefűzött hálózat részeként tevékenykednek (Sik, 2012), akkor belátható, hogy a háztartásközi munkacsere és barter mint a háztartás önellátó tevékenységének kiterjesztése jól illeszkedik a fenti tranzakcionista megközelítésbe. Az ilyen cserék segítségével ugyanis csökken a háztartás hátránya a piaci szereplőkkel szemben (a konfliktusok jobban kezelhetők a szűk családnál kevésbé szoros hálózatban, nagyobb a fegyelmezés és a válogatás lehetősége, nő a munkavégző csoport rugalmassága és mérete). Noha mindez azzal jár, hogy a háztartás más szervezetekhez képesti előnyei is csökkennek

⁴ Ben-Porath (1980) is a háztartás strukturális jellemzőiből kiindulva érvel e szervezettípus piaci szereplőkkel összehasonlítható előnyeinek felsorolásakor. Szerinte az összetartozás időbeli korlátlanága, a sokféle tevékenység egymásba fonódó végzésére való képesség, a szerződéseket nem feltételező együttműködés képessége, továbbá az, hogy mivel az egyedi tevékenységek pontos összevetésére nincs mód, valamint az ösztönzést mélyen interiorizált „mi-tudat” biztosítja (amely csak az adott személyek között értékes, másra nem használható fel és másokkal [külön „költségek” nélkül] nem hozható létre), teszi versenyképesé a háztartást más szervezetekkel szemben.

(mivel nem működik az összetartozáson és a majdani örökségen alapuló ösztönzés és az olcsó ellenőrzés lehetősége, ezért nő a csoport működésének költsége), ám ha ezek kisebbek, mint az előző hatás, akkor a háztartások hálózatának versenyhelyzete javul a piaci és az állami szereplőkhöz képest.

Egy strukturalista megközelítés: a háztartás mint az önszolgáltató (no meg a tudás- és információs) társadalom lehetséges főszereplője

Az idővel való gazdálkodás kutatása során már az 1960-as években felismerték, hogy nem igaz az, amit a technológiai fejlődés hatásáról feltételeztek:

„Az automata ruhaszárító nem takarítja meg azt a heti négy vagy öt órát a nő számára, amit korábban a szárítókötél mellett töltött, ha az asszony mindennap működteti a mosógépet és a szárítót. Végül is még mindig neki magának kell berakodni és kivenni a gépből a ruhákat, majd szét kell válogatni és eltenni azokat. (...) A modern amerikai háziasszony jóval több időt tölt mosással, szárítással, vasalással, mint az anyja. Ha van elektromos mélyhűtője vagy turmixgépe, több időt fordít főzésre, mint az olyan nő, akinek nincsenek meg az ilyen munkamegtakarító felszerelései.” (Friedan 1963. 241. old.)

Általánosabban a háztartás gépesítése növelheti ugyan az otthoni munkavégzés kényelmét és javíthatja minőségét, de nem feltétlenül csökkenti a munkaidőt. Továbbá más területeken is kimutatták, hogy az emberek hajlamosak a technológiai változás ellenére is ugyanannyi időt fordítani egyes tevékenységekre (például, ha javul a közlekedési infrastruktúra, akkor messzebbre járnak dolgozni).

Ez a megközelítés azt hangsúlyozza, hogy az infrastruktúra kiépülésével, a tudás növekvő elérhetőségével, valamint az információs társadalom kiépülésével létrejön egy olyan globális világ, amelyben a háztartások egyre hatékonyabban képesek a háztartás keretei között javakat létrehozni és „önszolgáltatni”. Ebből az álláspontból közelítve Gershuny (1983/1989) modellje szerint hamis az a felfogás, ami részben úgy írja le a gazdasági fejlődést, mintha megadott ösvényeken menetelnék végig az elsődleges termeléstől (mezőgazdaság) az ipari termelésen át a szolgáltatások társadalma felé, illetve a tradicionális társadalomból, ahol a gazdasági viszonyok szokáson alapulnak, egy olyan modern társadalom felé, ahol a társadalmi viszonyok egyre növekvő hányadát a piacon összemért ügyletek pénzben meghatározott eredményei által ítélik meg. Állítja, hogy

„...a technikai innováció, a tőkeellátottság változásai, a jogrendszer és a társadalomszervezet módosulásai együttesen egy kevésbé »tiszta« fejlődési sémát hoznak létre. A gazdasági tevékenység tartós egyirányú áramlása helyett a háztartási vagy a közösségi termelés felől az ipari termelésrendszer felé, a termelés kisebb átalakulásainak egy egész sorozatára az ún. »társadalmi innovációra« kell felfigyelnünk. Ezek a végső szolgáltatási funkciók ellátási módjainak olyan átalakulásai, amelyek egyidejűleg játszódnak le a formális gazdaság, a háztartás és a kommunális szektor, illetve a földalatti szektor között, és amelyeknek irányát az adott szituáció sajátos társadalmi és technikai feltételei szabják meg. [...] A háztartási termelésből a formális gazdaságba az a hagyományos fejlődési folyamat,

amely az Adam Smith nevével fémjelezhető gazdasági elvekre, tehát a tömegtermelésre, a munkamegosztásra, a specializálódás előnyeire, a termelési tényezők hatékony felhasználására épül. Az Adam Smith által leírt folyamatok természetesen ma is megfigyelhetők [...] ám nem minden árunál. A társadalmi és technikai változások eredményeképpen gyakori, hogy az otthoni termelésre alkalmas tartós fogyasztási javak és a szolgáltatások árának relatív változása oda vezet, hogy bizonyos szolgáltatások előállítása a formális gazdaságból átkerül a háztartásba. Ez a folyamat a jövőben valószínűleg még más szolgáltatásokra is kiterjed. Nem tudjuk pontosan meghatározni azokat a feltételeket, amelyek mellett ez a transzformáció létrejön. Valószínű, hogy erre akkor kerül sor, ha egy bizonyos áru előállításához szükséges termelési tényezők olyan olcsóvá válnak, hogy nem kell intenzíven kihasználni őket, és ahol a szükséges szakértelem a háztartáson belül is megtalálható. [...] Állítom tehát, hogy egy adott pillanatban a technológia, a munkaerő-kínálat, továbbá az állami szabályozás és annak szervezett formái együttesen a végső szolgáltatási funkciók ellátásának egy sor különböző átalakulási módjához vezethetnek. Természetesen a »Nemzetek gazdagsága« kiadása óta eltelt két évszázadban ezeknek a »kis átalakulásoknak« az összesített hatása valóban a háztartási/civil termeléstől a formális ipari termelés felé vezető »Nagy átalakulás« volt. Az utóbbi néhány évtizedben azonban a termelés néhány szektorában nagy jelentőségűvé vált a formális gazdaságtól a háztartás irányában történő átalakulás. Megeshet, hogy a jövőben ezek a transzformációk összességükben felülmúlják az 1. transzformáció súlyát.” (Gershuny 1983: 38–53. old., illetve 1989: 70–73. old.)

Összefoglalás

A domináns integrációs sémák, a redisztribúció és a piac mellett mindig is megmaradtak a kiegészítő funkciót betöltő integrációs sémák (a kölcsönös segítség [reciprocitás], az önzetlen segítség [altruizmus] és az önellátás [oikosz]), s ezeknek a külön-külön talán kicsiny, de egymással is átfedve pótolhatatlan intézményeknek a tárháza a háztartás, amit éppen ezért óvni kell a meggyengüléstől, mert sem a redisztribúció, sem a piac nem tudja hatékonyan biztosítani azokat a tevékenységeket, amelyeket a háztartás ezekre az intézményekre alapozva képes elvégezni.

Ugyanakkor a technológiai fejlődés, az infrastruktúra kiépülése és az értékrend átalakulása megalapozza egy modern háztartási szektor fejlődését, amely a termelés és az elosztás folyamataiban egyre sikeresebben tud az állammal és a piaccal szemben versenyre kelni.

Ha az előbb leírt elméletek következtetései érvényesek, akkor nagyon fontos (egyre jobban) mérni a láthatatlan munka mennyiségét és értékét, hogy a társadalomba ágyazott gazdasági folyamatok ma láthatatlan menetei is láthatók legyenek, s ezáltal nagyobb legyen az esély egy jobb közpolitika létrehozására.

Irodalom

- Ben-Porath, Yoram (1980): The Three F-connections: Families, friends, and firms and the organisation of exchange. *Population and Development Review*, 6 (1): 1–30.
- Boulding, K. E. (1972): The Society as Achilles Heel. *Journal of Consumer Affairs*, 2, 110–119.
Magyarul: Sik Endre (szerk.) (1989): A háztartás a gazdaság „örök” intézménye. *Szociológiai Füzetek*, 48: 75–77.
- Burns, Scott (1975): *The Household Economy*. Boston: Beacon Press.
- Chadeau, Ann (1992): What is households' non-market production worth? *OECD Economic Studies*, 18: 85–93.
- Friedan, Betty (1963): *The Feminine Mystique*. New York: W.W. Norton and Co.
- Friedmann, Harriet (1978): World Market, State, and Family Farm: Social Bases of Household Production in the Era of Wage Labor. *Comparative Studies in Society and History*, 20 (4): 545–586.
- Galbraith, John Kenneth (1973): *Economics and the Public Purpose*. Boston: Houghton Mifflin.
Magyarul: Sik Endre (szerk.) (1989): A háztartás a gazdaság „örök” intézménye. *Szociológiai Füzetek*, 48: 96–98.
- Gershuny, Jay (1983): *Social Innovation and the Division of Labour*. Oxford: OUP. Magyarul: Sik Endre (szerk.) (1989): A háztartás a gazdaság „örök” intézménye. *Szociológiai Füzetek*, 48: 70–73.
- Hareven, Tamara (1982): *Family time and industrial time*. Cambridge: CUP.
- Humphries, Janet (1977): Class struggle and the persistence of the working-class family. *Cambridge Journal of Economics*, 3: 241–258.
- Litwak, Eugen – Szelényi, Ivan (1969): Primary Group structures and their functions: Kin, Neighbours and friends. *American Sociological Review*, 34 (4): 465–481.
- Long, Norman (1984): Introduction. In Long Norman (ed.): *Family and Work in rural societies*. London – New York: Tavistock, 1–29.
- Pahl, Ray (1984): *Divisions of Labour*. London: Basil Blackwell. Magyarul: Sik Endre (szerk.) (1989): A háztartás a gazdaság „örök” intézménye. *Szociológiai Füzetek*, 48, 102–103.
- Pollack Robert A. (1985): The Transactional Cost Approach of the Family. *Journal of Economic Literature*, 23 (June): 581–608.
<https://www.iei.liu.se/nek/730g83/artiklar/1.253791/pollak.pdf> Magyarul: Sik Endre (szerk.) (1989): A háztartás a gazdaság „örök” intézménye. *Szociológiai Füzetek*, 48, 83–95.
- Proposal for a Satellite Account of Household Production (1999): *Eurostat Working Papers*, 9/1999/A4/11
- Reid, Margaret G. (1934): *Economics of Household Production*. New York: Wiley.
- Sik Endre (1989): Adalékok a háztartás gazdaságszociológiájához In: A háztartás a gazdaság „örök” intézménye. *Szociológiai füzetek*, 48: 5–31.
- Sik Endre (1999): *Megközelítések a munka szociológiájához*. Budapest: BKE KTI.
http://www.tarki.hu/hu/about/staff/sb/sik_munkaeropiackonyv.pdf
- Sik Endre (2012): *A kapcsolati tőke szociológiája*. Budapest: Eötvös Kiadó – ELTE TáTK
http://www.tarki.hu/hu/about/staff/sb/kapcsolati_toke_szociologiaja.pdf
- Sorokin Pitirim (1943): *Man and Society in Calamity*. New York: E. P. Dutton and Inc.
- Szép Katalin – Sik Endre (2001): A háztartási termelés pénzértéke. *Statisztikai Szemle*, 7: 596–612.
http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2001/2001_07/2001_07_596.pdf
- Wallerstein, Immanuel (1984): Household Structures and Labor Force Formation in the Capitalist World Economy. In: Smith, Joan – Immanuel Wallerstein – Hans-Dietrich Evers (eds.): *Households and the World-Economy*. Beverly Hills: Sage, 17–22.

A háztartási munkára fordított idő nemek szerinti változásai 1999–2000 és 2009–2010 között

Sebők Csilla

szakértő,

KSH Szociális statisztikai osztály

Bevezetés

Napjainkra a családfenntartó férfi és a háztartásbeli nő szerepekkel leírható ún. tradicionális családmodell eltűnően van. A kétkeresős családtípus vált dominánssá. A nők erősödő munkaerőpiaci részvétele azonban a családon belüli munkamegosztás mintázatát nem alakította át radikálisan, bár az idősorok szerint a férfiak egyre több, a nők egyre kevesebb időt fordítanak a hagyományos háztartásellátó tevékenységekre. Ugyanakkor e kérdés napjainkban már túlmutat a „számok világán”, egy olyan egyszerű statisztikai hányados, mint „a nők háztartási munkára fordított ideje a férfiak időfelhasználásának arányában” szimbolikus jelentést nyert, a nemi egyenlőség indikátoraként véleményformáló erővel hat(hat) egy-egy országról kialakult képre.

Jelen tanulmányban azt vizsgálom, hogyan változott a férfiak és a nők háztartási munkára fordított ideje 1999–2000 és 2009–2010 között. Először bemutatom az időmérleg-felvétel fontosabb módszertani jellemzőit és a minta összetételét, majd ismertetem a főbb időfelhasználási trendeket a 15–84 éves népesség körében, valamint a háztartás- és családellátással töltött idő alakulását a szociodemográfiai ismérvek alapján, továbbá kiemelem az időbeli trendeket az elmúlt tízéves periódusra vonatkozóan. Ezt követően többváltozós statisztikai módszerrel azt elemzem, hogy milyen tényezőknek volt szerepe a változásokban.

Módszertan

Adatgyűjtés

A tanulmány az időmérleg-felvételek adatainak elemzésén alapul. Időmérleg-felvételnek nevezzük azt az adatgyűjtési módszert, amely adott nap 24 órája alatt végzett tevékenységekről, illetve az azokra fordított időtartamokról nyújt információt. A rögzített és kódolt napi tevékenységek száma több százra tehető, azonban ilyen részletezettség esetén – a ritka előfordulás és/vagy az alacsony percértékek miatt – nem készíthető megfelelő elemzés. A vizsgálathoz az egyes tevékenységek összevonása szükséges. Az időmérleg-felvételek módszertana három nagy tevékenységblokkot különböztet meg: az ún. társadalmilag kötött tevékenységeket, a fiziológiai szükségleteket és a szabadon végzett tevékenységeket. E hármas felosztás mentén további csoportok képezhetők. Tanulmányomban – a kutatási módszer vagy téma igényeinek megfelelően – az elemi tevékenységeket 6, 13 és 57 kategóriába vontam össze. (Az egyes tevékenységcsoportok tartalmát az 1. melléklet tartalmazza.)

Az időmérleg-felvétel adatainak elemzéséhez jellemzően három számítási módot használnak, amelyek a hazai szakirodalomban „A”, „B” és „C” mutatóként szerepelnek (Harcsa-

Sebők 2002; KSH 2010; Szalai 1978), és az egyéni szinten mért időfelhasználás vizsgálatának mutatói.

Az „A” mutató egy adott tevékenységre fordított napi átlagos időt fejez ki a vizsgált napon. Ez a leggyakrabban használt számítás, amely a teljes megfigyelt népességre készül függetlenül attól, hogy végezte-e valaki az adott tevékenységet vagy sem. A mutató értékkészlete 0–1440 perc, egy tevékenység „A” mutatójának értéke annál nagyobb, minél gyakoribb és magasabb időráfordítású a tevékenység a teljes vizsgált népesség körében. A ritka és/vagy alacsony időráfordítású tevékenységek napi átlagos ideje gyakran 0 vagy 1-2 perc, amelyek önálló tevékenységként jellemzően nem nyújtanak elegendő információt keresztmetszeti vagy longitudinális elemzésekhez. Az egyes tevékenységek/tevékenységcsoportok „A” mutatójának percértékei összeadhatók és egyéb számítási műveletek elvégzésére is alkalmasak. A tanulmányban ismertetett adatok elsődlegesen az „A” típusú mutatón alapulnak.

A „B” mutató az adott tevékenységet végzők százalékos arányát mutatja meg a teljes megfigyelt népességből, a „C” mutató az adott tevékenységet ténylegesen végzők átlagos időráfordítása percben kifejezve a vizsgált napon. (A mutatók számítási menetét a 2. melléklet tartalmazza.)

Magyarországon a legutóbbi időmérleg-felvétel 2009. október 1. és 2010. szeptember 30. között került lekérdészésre a 10–84 éves népesség körében, és 8391 háztartásra terjedt ki. Az adatgyűjtés gyakorisága hozzávetőlegesen 10 év, így az időbeli összehasonlításához az 1999–2000. évi felvétel adatait használtam. A két adatgyűjtés módszertanában kisebb-nagyobb változások regisztrálhatók, mindazonáltal az adatok összevetésére így is van lehetőség.¹

Mintaösszetétel

Az 1999–2000. és a 2009–2010. évi időmérleg-felvételek mintaösszetételét az 1. tábla mutatja. A két adatgyűjtés időmérleg-személyeinek a főbb szociodemográfiai jellemzők szerinti megoszlását egyrészt egymással hasonlítottam össze, másrészt a népszámlálások adataival² is összevettem.

Az előbbi során megfigyelt eltérések befolyásol(hat)ják az időfelhasználásban mért változások tendenciáit, amelyekre tekintettel kell lenni az adatelemzésnél, míg az utóbbi kulcsfontosságú ahhoz, hogy megállapítsuk, a minta megfelelően reprezentálja-e a 15–84 éves népességet.

¹ Részletesebben lásd KSH (2010, 2012).

² A népszámlálásokon kívül a teljes népességre kiterjedő ún. lakossági nyilvántartások is megfelelők erre a célra (például a Központi Statisztikai Hivatal által kezelt statisztikai vagy a Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatalának közigazgatási célú nyilvántartásai), azonban a népszámlálások adataiból érhetőek el a legrészletesebb információk. A népszámlálás eszmei időpontja 2001-ben február 1-jén 0 óra, 2011-ben október 1-jén 0 óra volt, míg az időmérleg-felvétel adatgyűjtési időszaka 1999–2000-ben 1999. szeptember 1. és 2000. szeptember 6., 2009–2010-ben 2009. október 1. és 2010. szeptember 30. közé esett. A 2009–2010. évi időmérleg-felvétel és a 2011. évi népszámlálás adatgyűjtései között egy év telt el, a demográfiai adatokban ez idő alatt számottevő elmozdulás nem feltételezhető, ezért alkalmasnak vélem az összehasonlítás alapjául felhasználni. A népszámlálásokkal kapcsolatos adatok forrása: www.nepszamlalas.hu.

Mindkét felvételnél a nem, a korcsoport és a településtípus volt a súlyképzéshez használt ismérv.³ E három szempont szerint a válaszadók megoszlásai megközelítően azonosak a népszámlálások eredményeivel,⁴ illetve a két felvétel között eltelt 10 év során tapasztalt változásokat tükrözik. Ez utóbbiak közül az életkorra vonatkozó egy eltérést érdemes kiemelni, a két adatfelvételi időpont között az 1970-es évek közepén született nagylétszámú generáció (ún. Ratkó-unokák) korcsoportot váltott, azaz a 15–29 éves korcsoportból a 30–39 éves korcsoportba kerültek.⁵

További különbségeket mutat a családi állapot, az iskolai végzettség és a munkaerőpiaci státusz szerinti megoszlás is, mindhárom a napjainkban zajló társadalmi változások fontos folyamataira utal.

- A családi állapot szerint 2009–2010-ben a válaszadók között a házások aránya kisebb (48%) a 10 évvel korábbi megkérdezettekhez képest (51%), ez a csökkenő tendencia megegyezik a népszámlálások eredményei alapján ismert trenddel is, habár a házások arányának nagyobb mértékű visszaesését regisztrálták (52-ről 44%-ra). A nőtlenek és hajadonok hányada mindkét időmérleg-felvételben közel hasonló volt (28,9% és 29,3%), azonban a népszámlálás 5%-ot meghaladó emelkedésről tájékoztat (27,2% és 32,6%) a 15 évesnél idősebb népesség körében a vizsgált időszakban.
- A legmagasabb befejezett iskolai végzettség szerinti megoszlás az átlagos iskolázottsági szint emelkedését mutatja, 1999–2000-ről 2009–2010-re 36-ról 26%-ra csökkent a legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők aránya, és 39-ről 48%-ra nőtt a legalább érettségivel rendelkezőké. Ha korcsoportok szerinti bontásban vizsgálnánk az adatokat, akkor a fiatal felnőttek (25–39 évesek) körében még jelentősebb emelkedést találnánk. Az iskolázottság színvonalának növekedéséhez egyaránt hozzájárult a (közép- és) felsőoktatási lehetőségek kibővülése, a 18 éves korig tartó tankötelezettség és a munkaerőpiaci igények változása is.
- Legnagyobb mértékben az időmérleg-személyek gazdasági aktivitás szerinti megoszlása tér el a népszámlálások adataitól. Ez alapján a válaszadók között 1999–2000-ben a foglalkoztatottak és a tanulók felülreprezentáltak, 2009–2010-ben pedig a munkanélküliek, a nyugdíjasok, illetve kisebb mértékben a tanulók és a gyermekgondozási ellátásban részesülők is.

³ 1999–2000-ben a felvétel éves mintáját a kitöltött időmérleg-naplóval rendelkező személyek adták. Mivel négy adatgyűjtési periódus volt, ezért volt olyan válaszadó, aki négyszer szerepelt a mintában, illetve a lemorzsolódás és a pótlás miatt volt olyan személy is, aki ennél kevesebbszer. A minta súlyozása periódusonként készült, az egyes periódusok mintáit egymástól függetlenül kezeltük.

⁴ 1999–2000-ben a minta megoszlása kisebb mértékben eltér a 2001. évi népszámlálástól a település jogállása szerint, a községekben lakók aránya felül-, az egyéb városokban élők alulreprezentáltak.

⁵ E csoport szüleit a „Ratkó-korszak” nemzedéke adja, amelynek hatása azonban a korcsoport besorolásra számottevően kisebb, mivel ezen időszak szülöttei két korcsoport (1999–2000-ben a 40–49 és az 50–59 évesek, illetve 2009–2010-ben az 50–59 és a 60–69 évesek) között oszlanak el.

*A 15–84 éves népesség mintabeli megoszlása főbb szociodemográfiai jellemzők szerint
az 1999–2000. és a 2009–2010. évi időmérleg-felvételben*

Megnevezés	1999–2000			2009–2010		
	súlyozatlan minta- elemszám	felszorozott, súlyal korrigált minta- elemszám	felszorozott, súlyal korrigált minta- elemszám meg- oszlása, %	súlyozatlan minta- elemszám	felszorozott, súlyal korrigált minta- elemszám	felszorozott, súlyal korrigált minta- elemszám meg- oszlása, %
NEM						
Férfi	19 931	3 878 500	47,3	3 599	3 886 967	47,1
Nő	23 204	4 326 138	52,7	4 463	4 369 591	52,9
KORCSOPORT						
15–29 éves	9 153	2 299 523	28,0	1 470	1 775 040	21,5
30–39 éves	7 066	1 288 013	15,7	1 337	1 702 102	20,6
40–49 éves	7 591	1 544 804	18,8	1 217	1 278 566	15,5
50–59 éves	6 688	1 246 236	15,2	1 685	1 426 752	17,3
60–69 éves	6 265	983 927	12,0	1 518	1 099 809	13,3
70–84 éves	6 372	842 135	10,3	835	974 289	11,8
TELEPÜLÉS JOGÁLLÁSA						
Budapest	8 667	1 526 168	18,6	1 114	1 440 399	17,4
Megyeszékhely	7 725	1 426 858	17,4	1 622	1 453 479	17,6
Egyéb város	12 452	2 306 211	28,1	2 816	2 860 680	34,6
Község	14 291	2 945 401	35,9	2 510	2 502 000	30,3
BEFEJEZETT ISKOLAI VÉGZETTSÉG						
Általános iskola 8 évfolyama vagy kevesebb	16 193	2 989 895	36,4	2 122	2 103 556	25,5
Szakiskola, szakmunkás iskola	9 984	1 978 004	24,1	2 171	2 164 903	26,2
Középiskola érettségivel	11 757	2 297 729	28,0	2 511	2 625 287	31,8
Főiskola, egyetem oklevéllel	5 184	935 255	11,4	1 258	1 362 812	16,5
Adathiány	17	3 755	0,0	-	-	-
GAZDASÁGI AKTIVITÁS						
Dolgozik, keresőtevékenységet folytat	20 036	4 012 029	48,9	3 513	3 827 043	46,4
Munkanélküli	1 793	368 047	4,5	593	634 649	7,7
Tanuló	3 099	850 758	10,4	662	789 778	9,6
Nyugdíjas	15 658	2 445 879	29,8	2 847	2 512 745	30,4
Gyermekgondozási ellátást kap	1 132	230 072	2,8	244	290 077	3,5
Egyéb eltartott, inaktív	1 417	297 853	3,6	203	202 266	2,4
CSALÁDI ÁLLAPOT						
Nőtlen, hajadon	9 971	2 368 077	28,9	2 036	2 423 174	29,3
Házas	23 028	4 193 919	51,1	4 032	3 954 660	47,9
Elvált, házastársától külön élő	4 188	756 960	9,2	937	893 831	10,8
Özvegy	5 948	885 682	10,8	1 057	984 893	11,9
ÖSSZESEN	43 135	8 204 638	100,0	8 062	8 256 558	100,0

Eredmények

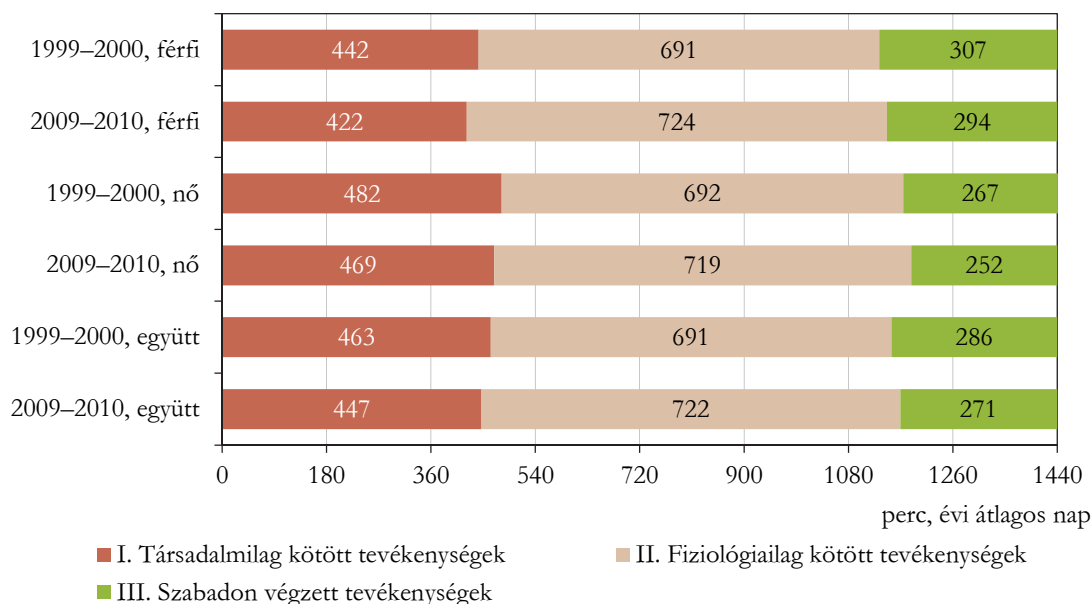
A háztartási munkamegosztás nemi egyenlőtlenségeinek vizsgálatai a világban mindenhol ugyanazt az eredményt adták: a foglalkoztatás tényétől függetlenül a nők több időt fordítottak a házimunkára, illetve az otthoni tevékenységeknek nagyobb hányadát látták el, mint a férfiak (Bukodi 2005; Falussy 2002, 2004; Gershuny 2000, 2002; Harcsa 2014; Harcsa–Sebők 2002; Kan–Sullivan–Gershuny 2010; Sullivan 2000, 2011; Sullivan–Gershuny 2012). A kutatások további közös pontja, hogy megállapították, a nők és a férfiak által végzett háztartási feladatok összetétele eltérő. A háztartási munkára továbbra is jellemző a nemi szegregáció, a nők elsősorban azokat a feladatokat látják el, amelyek tradicionálisan „női” munkaként élnek a köztudatban (főzés, mosás, takarítás), míg tipikusan „férfi” feladatnak a ház körüli és a kerti munkák (fűnyírás, sövényvágás), illetve a javítás és a karbantartás számít (Bittman 1990). A két típusú feladat időigénye, gyakorisága eltérő, a „női” rutin jellegű munkák többnyire rendszeres, napi tevékenységek, kevés rugalmasságot engednek meg. Ebből adódóan a feleségek háztartási munkavégzése nemcsak időmennyiségben több, hanem a feladatok elosztása is aránytalan (DeMaris–Longmore 1996). (Továbbá a nők felelősek a feladatok tervezésért és felügyeletéért is, ezek azonban nem mérhetőek.) A feladatok harmadik csoportját az ún. „semleges” munkák (vásárlás, számlafizetés) alkotják, amelyeket megosztanak a párok.

A háztartási munkamegosztás nemi egyenlőtlenségére vonatkozó általános érvényű tendenciát elfogadva a kérdés már úgy fogalmazható meg, hogy az egyes háztartások között milyen különbségek vannak az egyenlőtlenség mértékében, illetve várható-e a házimunkák igazságosabb elosztása.

Leíró elemzés

A 15–84 éves népesség a napi 24 órából a legtöbb időt a fiziológiailag kötött tevékenységekkel (alvással, fürdéssel, étkezéssel) tölti. 1999–2000-ben átlagosan 691 percet, azaz 11 és fél órát fordítottak a szükségletekre, ami a napi 24 óra 48%-át tette ki (1. ábra). 2009–2010-ben ez az érték 722 percre (12 órára) emelkedett, ami a teljes napi időkeret fele. Ezzel párhuzamosan visszaesett a társadalmilag kötött (463 percről 447 percre) és a szabadidős tevékenységekkel (286 percről 271 percre) töltött idő a vizsgált időszakban. 2009–2010-ben a napi időfelhasználásból a társadalmilag kötött tevékenységek (munkavégzés, tanulás, közlekedés) összesen 31, míg a szabadon végzett tevékenységek 19%-ot tesznek ki. Ezek az arányok – és ebből következően a felhasznált idő is – az egyes szociodemográfiai csoportok körében, illetve a hét különböző napjain eltérők.

*A 15–84 éves népesség időfelhasználása a három főbb tevékenységcsoportra nemek szerint
1999–2000-ben és 2009–2010-ben*

Főbb trendek a társadalmilag kötött tevékenységekre fordított idő alakulásában

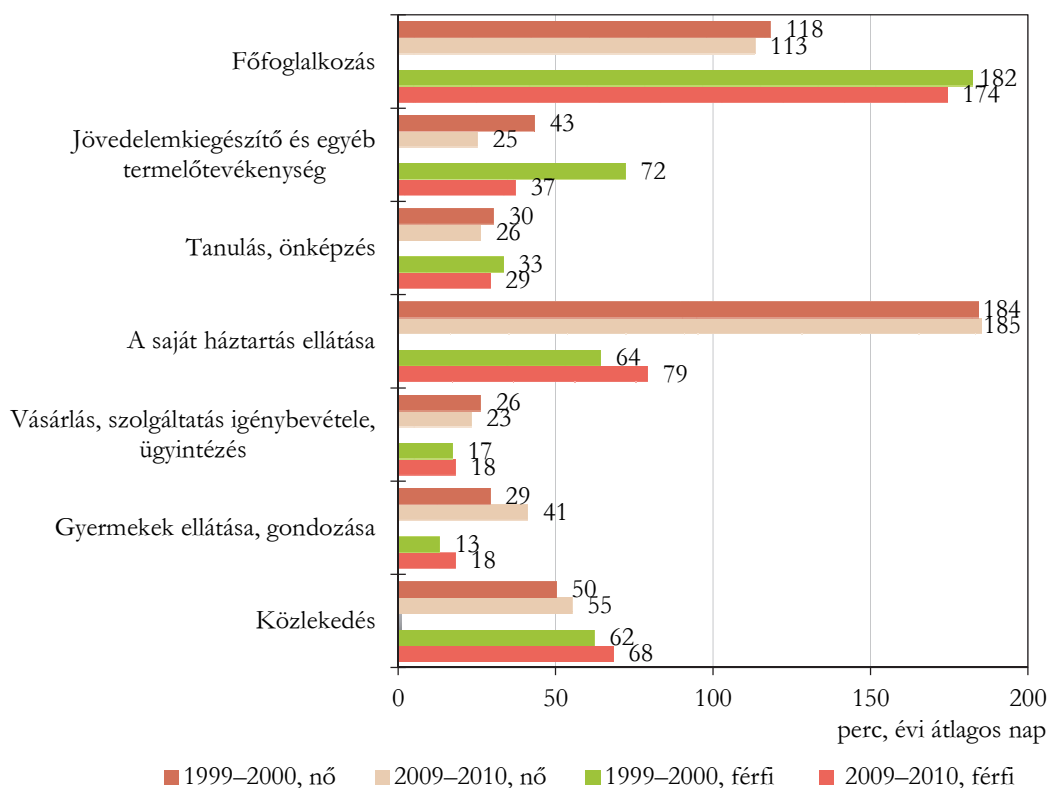
A társadalmilag kötött tevékenység főként munkatevékenység⁶, amely lehet (1) főfoglalkozású, (2) jövedelemkiegészítő, (3) nem fizetett segítő, (4) önkéntes munka más személy/család/szervezet számára, illetve végezhető a (5) saját háztartás részére is. A munkavégzésnek a napi időfelhasználás alakulásában kulcsszerepe van.

Az elmúlt 10 év során a társadalmilag kötött tevékenységekre fordított időben két számottevő változás figyelhető meg. Az egyik a jövedelemkiegészítéssel és egyéb – segítő, illetve önkéntes – termelőtevékenységgel töltött idő visszaesése (2. ábra). 2009–2010-ben mindkét nem közel fele annyi időt fordított jövedelemkiegészítésre és nem fizetett munkákra, mint 1999–2000-ben. Ez a csökkenés elsősorban a saját gazdaságban végzett mezőgazdasági munkát érinti. A másik jelenség a háztartási és a ház körüli munkákra (azaz a saját háztartás ellátására, a vásárlásra és a szolgáltatások igénybevételére, valamint a gyermekek ellátására együttesen) fordított idő emelkedése. Feltételezhető, hogy a munkaerőpiacról felszabaduló időmennyiség egy része tevődött át a családhoz köthető elfoglaltságokhoz. A férfiaknál a napi átlagos 21 perces növekedésből 15 perc a saját háztartás ellátásához, 5 perc pedig a gyermekek gondozásához adódott, a nők esetében az időráfordítási többlet csak a gyermekellátásnál jelentkezik.

A következő fejezetekben az elemzés a háztartási és a ház körüli munkákra fordított idő alakulására fókuszál.

⁶ Jelen tanulmányban a nappali tagozaton tanulók iskolában töltött ideje, illetve a közlekedés szintén a társadalmilag kötött időkeret része.

*A 15–84 éves népesség napi időfelhasználása
a társadalmilag kötött tevékenységekre nemek szerint*

A 15–84 éves népesség háztartási munkára fordított idejének főbb jellemzői

A háztartásban jelentkező és ellátandó feladatok összetétele és a ráfordított idő elsősorban attól függ, hogy milyen a család összetétele, ezen túlmenően befolyásolja még például az egyéni preferencia, a jövedelmi helyzet és a munkavégzés jellege is. E tevékenységekkel töltött idő mennyisége megközelíti – bizonyos csoportoknál felülmúlja – a főfoglalkozású munkavégzéssel töltött időt.

Első lépésben megvizsgálom, hogyan alakul az otthoni és a családellátó tevékenységek hossza társadalmi jellemzők szerint, majd a következő lépésben az egyes altévékenységeket elemzem részletesebben.

A háztartási munkára fordított idő általános tendenciái

Az összes vizsgált társadalmi csoport közül a gyermekgondozási ellátásban részesülő nők töltik a legtöbb időt háztartási munkával, 1999–2000-ben 511 percet, azaz 8 és fél órát, 2009–2010-re ez az érték még további 31 percet emelkedett, így az akkori időráfordítás több mint 9 óra volt (3. melléklet 2–4. táblázatok). A másik végponton a tanulók vannak, akik a háztartási teendőkre napi átlagban egy órát fordítanak, azonban már itt is kimutatható a nemek közötti eltérés, a fiúk háromnegyed óránál is rövidebb időt, míg a lányok 76, illetve – tíz évvel később – 81 percet segítettek az otthoni feladatokban.

Korcsoportok szerint a legtöbb házimunkát továbbra is a 60–69 éves férfiak és a 30–39 éves nők végzik. Mindkettő magyarázata kézenfekvő, a férfiaknál a nyugdíjba vonulással a

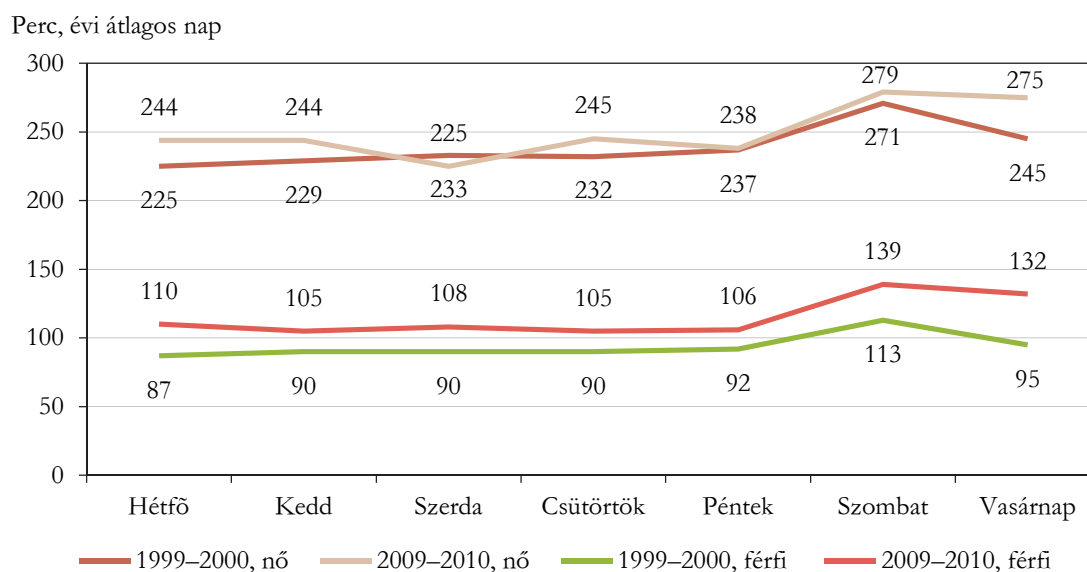
munkaerőpiac által korábban lekötött időmennyiség jelentős része áttevődött a háztartási feladatok ellátására, míg az utóbbi a nők kitolódott gyermekvállalásával hozható összefüggésbe. Új fejlemény, hogy 1999–2000-hez képest a 40–49, illetve az 50–59 éves nők kevesebb időt fordítottak házimunkákra (1999–2000-ben 259, illetve 258 percet, 2009–2010-ben 247, illetve 250 percet). Ez részben a meghosszabbodott főfoglalkozású munkaidejüknek tudható be, amely az utóbbiak esetében a nyugdíjkorhatár felemeléséhez is köthető. E magyarázatokat a nap típusa szerinti adatok is alátámasztják, a korábbi adatainkhoz képest 2009–2010-ben a foglalkoztatott nők a ledolgozott napokon átlagosan valóban kevesebb időt fordítottak a háztartással kapcsolatos tennivalókra, ugyanakkor a munkanapokon elmaradt időt „bepótolták” a hétvégi szabadnapokon.

A foglalkoztatottakkal ellentétben a gazdaságilag – átmenetileg vagy tartósan – inaktívak (gyermekgondozási ellátásban részesülők, munkanélküliek és nyugdíjasok) hétközben töltenek több időt a háztartás és a gyermek(ek) ellátásával, esetükben a hétvégének a szabadidős jellege domborodik ki. E tendencia mindkét vizsgálati időpontra igaz.

Tovább elemezve az idő dimenzió jellegzetességeit az időtöltésben, fontos megemlíteni, hogy még mindig jelentős a tevékenységszerkezetre annak a hatása, hogy hétköznap vagy hétvége van-e. Azaz, vannak olyan tevékenységek, amelyek rendszerint hétvégén kerülnek elvégzésre, ez adódhat abból, hogy nem igénylik a napi szintű munkavégzést (pl. fűnyírás), vagy időigényesebbek (pl. porszívózás), vagy csak egyszerűen a hétvégéhez köthető tevékenység (pl. vasárnapi családi ebéd elkészítése), és legfőképpen a többség számára nem munkanapok, így több a diszkrécionálisan beosztható időmennyiség. Ennek eredményeképpen mindkét nem hosszabb időt tölt a háztartási munkavégzéssel hétvégén, mint hétközben (3. ábra). Ugyanakkor a férfiak és a nők körében is megfigyelhető, hogy 1999–2000-ben még a szombat és a vasárnap között nagyobb eltérés volt a házimunkára fordított időben, ez napjainkra már eltűnőben van.

3. ábra

A 15–84 éves népesség háztartási munkára fordított ideje a hét napjai és nem szerint

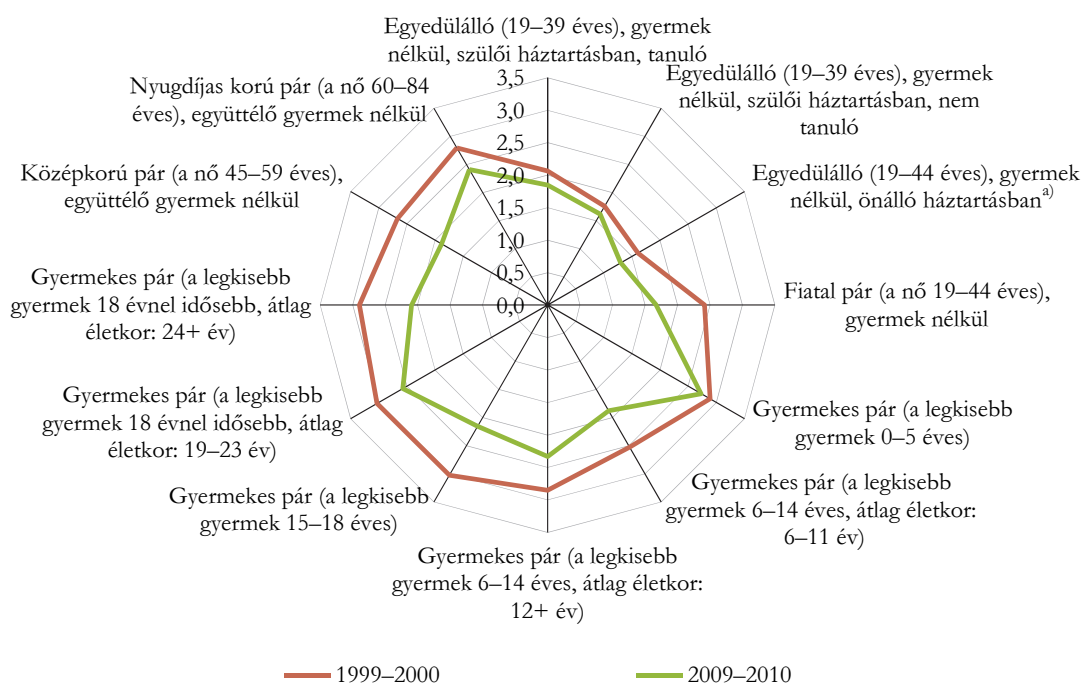

A háztartási munkával töltött idő mennyisége szoros összefüggést mutat azzal, hogy hány fős a család, hány és milyen életkorú gyermekek élnek a családban. A háztartás

taglétszáma szerint a férfiak a legtöbb házimunkát abban az esetben végzik, ha egyedül élnek, míg a nőknél e feladatok ellátására fordított idő párhuzamosan nő a tagok számával. A 18 éves vagy fiatalabb gyermekek száma szerint viszont hasonló trend bontakozik ki mindkét nemnél, a nagyobb gyermekszám mindkét szülő számára több házimunkát jelent. A családi életciklus⁷ változó szerint a férfiak közül a legtöbb házimunkát a 0–5 éves gyermekkel rendelkező apák végzik, majd a 6–14 éves gyermek(ek)et nevelők. Az otthoni feladatokra fordított idejük mennyisége a gyermek(ek) felnőtté válásával sem csökken le a gyermektelen családoknál mért értékre. Ennek a magyarázata az apai korosztály nyugdíjassá válása. Természetesen ez a tendencia a nők esetében még fokozottabban igaz.

4. ábra

A nők és a férfiak háztartási munkával töltött idejének a hányadosa a 19–84 éves népesség körében életciklus csoport szerint

a) 2009–2010-ben az 'Egyedülálló (19–44 éves), gyermek nélkül, önálló háztartásban' férfiak mintaelemszáma 95, a nőké 94 fő.

⁷ Egy átlagos egyén családi életciklusa több szakaszra oszlik az egymást követő demográfiai események (házasság, gyermekvállalás, válás) alapján. Nagyon általánosan a következő periódusokat lehet megkülönböztetni: elköltözés a szülőktől, megházasodás, gyermekvállalás és -nevelés, majd a felnőtt gyermekek önállóvá válásával a szülők egyedül maradása. A kialakított családi életciklus kategóriák ún. tiszta típusok és feltételezik a fentiekben ismertetett sorrendiséget a családi élet szerveződésében. A változó nem elemzi az e „menetrendbe” nem illeszkedő vagy többgenerációs, több háztartást magába foglaló típusokat. A változóképzés során figyelembe vett információk: a háztartás taglétszáma, a háztartástagok neme, életkora, családi állása, családi állapota, gazdasági aktivitása, van-e saját elveszületett gyermek.

Figyelemreméltó, hogy a férfiak háztartásellátásra fordított ideje a családi életciklus minden kategóriájában nőtt 1999–2000 óta⁸, és ennek eredményeképpen csökkent a nemek közötti különbség az otthoni munkavégzésben. A 4. ábra a nők és a férfiak háztartási munkával töltött idejének a hányadosát mutatja, azaz azt, hogy a nők időráfordítása a férfiak által teljesített időmennyiségnek hányadosa. Az ábra értelmezése két szempont szerint lehetséges, egyrészt a magas érték arra utal, hogy a nők sokkal több időt fordítanak az otthon és a család ellátására, mint a férfiak, például 1999–2000-ben a 0–5 éves gyermekes családokban a férfiak időráfordítása 156 perc, a nőké 449 perc volt, így a hányados értéke 2,9 lett. E különbség mértéke azonban a tíz év során sem változott számottevően, a hányados értéke 2009–2010-ben 2,7, ezért a két érték közel helyezkedik el egymáshoz az ábrán. A másik szempont tehát a két időpontban mért értékek közelsége vagy távolsága, amely a változás nagyságára utal az adott életciklus kategóriában.

A háztartási munkára fordított idő nemi különbségei

A) Saját háztartás ellátása

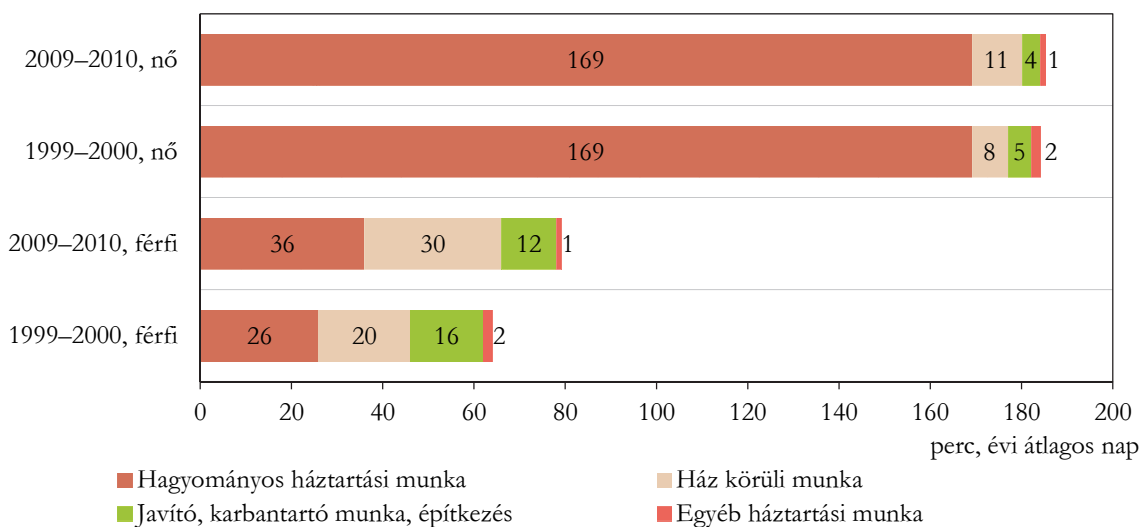
A saját háztartás ellátása alatt a következő négy nagyobb feladatcsoportot értem: 1.) hagyományos háztartási munka: főzés, mosogatás, lakástakarítás, mosás, vasalás és felnőttek ápolása, 2.) ház körüli munka: a kert, az udvar, a járda és a melléképületek takarítása, illetve rendbentartása, a fűtés elő- és utótevékenységei, 3.) javítás, karbantartás és építkezés: ruhaneműre, bútorra, háztartási berendezésekre, járműre, illetve az épületre és helyiségeire vonatkozó teendők, 4.) egyéb, a fentiekbe nem sorolható háztartási munka.

2009–2010-ben a saját háztartás ellátására fordított idő a férfiaknál átlagosan napi 79 perc, a nőknél 185 perc, amely a férfiak esetében 15 perc növekedést jelent 1999–2000-hez képest, míg a nők eredménye lényegében változatlan. A férfiaknál az életkor előrehaladtával párhuzamosan nő a saját otthonuk rendezgetésére fordított idő, míg a nők esetében a nyugdíjas korú, a férjükkel kettesben élő feleségek időráfordítása kiemelkedően magas, de a kis- és/vagy többgyermekes anyák szintén számottevő időt töltenek a házimunkákkal. A leírt tendenciák mindkét vizsgálati időpontra érvényesek.

A jelenlegi adatok alapján is kimutatható, hogy a házimunkák között megkülönböztethetők a tipikusan „férfi” és „női” feladatok, azaz többségében a férfiak vagy a nők által végzett munkák. A különbség legélesebben a hagyományos, úgynevezett női háztartási munkák területén jelentkezik (5. ábra), és annak ellenére, hogy a férfiak 10 perccel több időt fordítottak e tevékenységekre, még mindig nagyon nagy (133 perc) a két nem közötti eltérés.

⁸ Kivételt jelent az 'Egyedülálló (19–44 éves), gyermek nélkül, önálló háztartásban' életciklus kategória, mert itt mindkét nemnél csökkent a háztartási munkára fordított idő, és a nők körében a visszaesés erősebb volt.

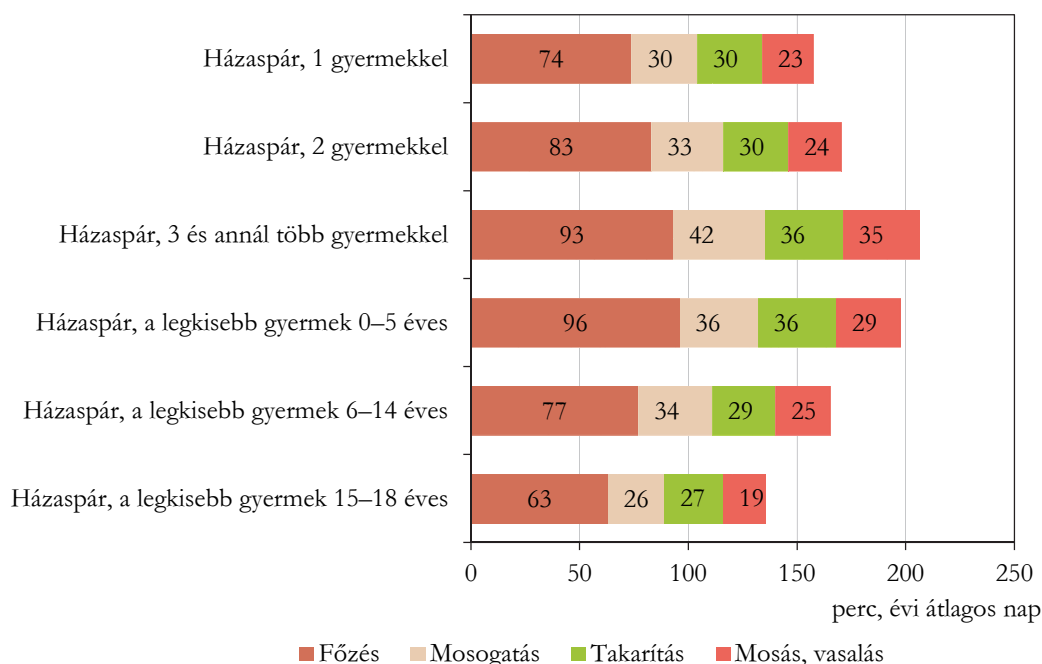
A 15–84 éves népesség időfelhasználása a háztartásellátó tevékenységek különböző típusaira nemek szerint

Főbb megállapítások:

- A hagyományos háztartási munkák közül a főzés a legnagyobb időigényű és a legnagyobb arányban végzett tevékenység, ezt követi a mosogatás, a lakástakarítás, a mosás és a felnőtt személy ápolása. Az egyes munkatevékenységek időzítéséről elmondható, hogy a hétköznapi időráfordításban nincsenek nagy ingadozások, a lakástakarítás szombaton, a főzés és a mosogatás pedig vasárnap éri el a legmagasabb percértékeket, a mosásra és vasalásra szombaton, illetve hétfőn kerül sor hosszabban.
- Gyakran vizsgált kutatási kérdés, hogy a gyermekek száma vagy az életkora befolyásolja-e jobban az egyes háztartási munkákra fordított idő mennyiségét. Összességében csak a gyermekek száma vagy életkora alapján egyértelmű válasz nem adható. A 6. ábrán látható, hogy a 3 vagy több gyermeket nevelő anyák fordítják a legtöbb időt a hagyományos házimunkákra, ugyanakkor azok a nők, akiknek a legkisebb gyermeke 0–5 éves, gyermekellátás keretében is további jelentős időt fordítanak e tevékenységekre.
- A főzéssel kapcsolatban felmerülő vélemény, hogy a gyermekek száma kevésbé hat a ráfordított időre. Az adatok ezt nem támasztják alá, a 2 gyermekes anyák 9, a 3 vagy több gyermeket nevelők pedig 19 perccel több időt töltenek ételkészítéssel, mint az egygyermekesek (6. ábra). A mosogatás, a takarítás és a mosás esetében az 1, illetve 2 gyermekes családban a nők időfelhasználása hasonlóan alakul, míg a 3 vagy több gyermekes családoknál ezek az időtartamok magasabbak.
- A gyermekek életkora szerint általános tendencia, hogy az életkor emelkedésével visszaesik a nők időráfordítása a házimunka egyes típusaira. Azonban ez a csökkenés az anyák újbóli munkavállalásával szintén összefüggésbe hozható.

Az anyák időráfordítása az egyes háztartási munkákra az együttélő gyermekek száma, illetve a legkisebb gyermek életkora szerint 2009–2010-ben

- Nemcsak a saját háztartást ellátó tevékenységek, hanem az összes házimunka közül is a ház körüli teendőkre fordítják a legtöbb időt a férfiak, és a vizsgált időszakban 50%-kal nőtt az időráfordításuk (5. ábra). A munka jellegéből adódóan a községekben lakók töltik a legtöbb időt e tevékenységekkel, a Budapesten élők időráfordításának csaknem négyszeresét (2009–2010-ben napi átlag 8, illetve 30 perc). A ház körüli teendőket többen és hosszabb ideig végzik hétvégén, azonban az eltérés nem jelentős a hétközbeni napokhoz képest (2009–2010-ben napi átlag 19, illetve 23 perc), mert a tevékenységet végzők között nagyobb arányban vannak a munkanélküliek és a nyugdíjasok.
- A javító és karbantartó munka a férfiaknál nemcsak a hétvégéhez (a szombathoz), hanem az ún. nem ledolgozott napokhoz, illetve a nyárhoz is köthető elfoglaltság. 2009–2010-ben a legtöbb időt korcsoport szerint a 30–39 éves férfiak és a 70–84 éves nők fordították e tevékenységekre.

B) Vásárlás, szolgáltatások igénybevétele

A vásárlás és a szolgáltatások igénybevétele esetében az időtöltés mennyisége alapvetően nem változott, a 15–84 éves népesség időráfordítása 1999–2000-ben átlagosan 22, 2009–2010-ben 21 perc volt. Az e kategóriába sorolt tevékenységek többsége – a vásárlás kivételével – nem napi elfoglaltság, illetve igény/szükség esetén merül fel, így érthető is, hogy egy átlagos napot vizsgálva jelentős különbségeket nem mutatnak az adatok. E szempontokat figyelembe véve a

vásárláson belül elkülönítettem a napi bevásárlás kategóriáját, ugyanis e tevékenységről feltételezem, hogy az leginkább a házimunka része.⁹

A megkérdezettek az élelmiszerek, a fogyasztási vagy tartós használati cikkek vásárlására átlagosan 15, illetve 16 percet fordítottak a két vizsgálati időpontban, ezen belül a napi vásárlás átlagosan 11, illetve 9 percet tett ki. Ezek a percértékek már igen alacsonyak, azonban néhány jellegzetességet ki lehet emelni:

- A tanuló fiúk és lányok szinte egyáltalán nem veszik ki a részüket a napi bevásárlásból.
- A férfiak esetében a legtöbb időt a napi élelmiszerek beszerzésével a 60 éves vagy idősebb egyedülállók töltik. Az e csoportba tartozók döntően már nyugdíjasok, így több időt tudnak rászánni az árucikkek beszerzésére.
- A hét napjai szerint az adatok szintén nem mutatnak változást 1999–2000 óta, a napi fogyasztási cikkek megvásárlására a férfiak és a nők is szombaton szentelnek legtöbb, vasárnap pedig a legkevesebb időt.
- Ha az összes vásárlási tevékenységet nézzük, akkor kimutatható, hogy nőtt a vásárlással töltött idő vasárnap, elsősorban a férfiak körében. A tartós fogyasztási és használati cikkek beszerzésével kapcsolatos teendőkre vasárnap kerül sor.
- 1999–2000-ben is megfigyelhető volt, hogy a Budapesten lakók töltik legszívesebben az idejüket vásárlással, és ez a tendencia csak tovább erősödött az elmúlt tíz évben. Ezen belül a legtöbb időt mindkét nem esetében a fiatal, gyermektelen házaspárok fordítják fogyasztási igényeik kielégítésére.

Az egészségügyi, lakossági és személyes szolgáltatások igénybevétele, vagy a munkahelyi, hivatali és pénzügyi ügyintézés a népesség igen csekély hányadának jelent rendszeres elfoglaltságot, és az elmúlt években bevezetett telefonos vagy online ügyintézési lehetőségek gyorsabb lebonyolítását kínálják az egyes eljárásoknak. Ennek megfelelően a vizsgált népesség időráfordítása a napi átlagos 6-ról 4 percre csökkent 1999–2000 és 2009–2010 között.

E tevékenységek által leginkább érintett csoport a munkanélküliek, ami elsősorban a munkaügyi központokban végzett ügyintézésüknek tulajdonítható.

C) Gyermekgondozás és -nevelés

A gyermekgondozási tevékenységek 4 alcsoportba sorolhatók: (1) a gyermek testi ellátására, (2) a játékra és mesélésre, (3) a közös tanulásra és (4) a közlekedésre. Ez utóbbi kategórián belül – a napi vásárláshoz hasonlóan – szintén elkülönítettem a gyermek(ek) bölcsődébe, óvodába vagy iskolába kísérését, szállítását, mert a szülők számára ez napi rendszerességű feladatot jelent. A gyermek(ek) életkora meghatározza a gyermeknevelési tevékenységek összetételét, azaz a csecsemők esetében a testi ellátás az elsődleges, az óvodás korúaknál a gondozás mellett fontos szerepe van a játéknak is, míg az iskolásoknál már a közös tanulás is a szülői feladatok közé tartozik.

A vizsgált népességben e tevékenységcsoportra fordított idő napi átlagban 30 perc volt 2009–2010-ben, ami 9 perc növekedést jelent a tíz évvel korábbi eredményekhez képest. A

⁹ Egy nagyobb értékű tartós fogyasztási eszköz megvételét családon belüli egyeztetés előzheti meg, sőt a termék megvásárlása is közösen történhet, mintegy családi program keretében.

gyermekgondozási tevékenységekre fordított idő nagysága - természetesen - függ attól, hogy hány és milyen életkorú gyermek él a családban.

Testi ellátás

A testi ellátás elsősorban a gyermek fiziológiai szükségleteinek kielégítésére vonatkozik (etetés, szoptatás, altatás, fürdetés, öltöztetés stb.), 2009–2010-ben a vizsgált népesség körében napi átlagban 11 percet tett ki, ami 3 perces emelkedést jelent 1999–2000-hez képest.

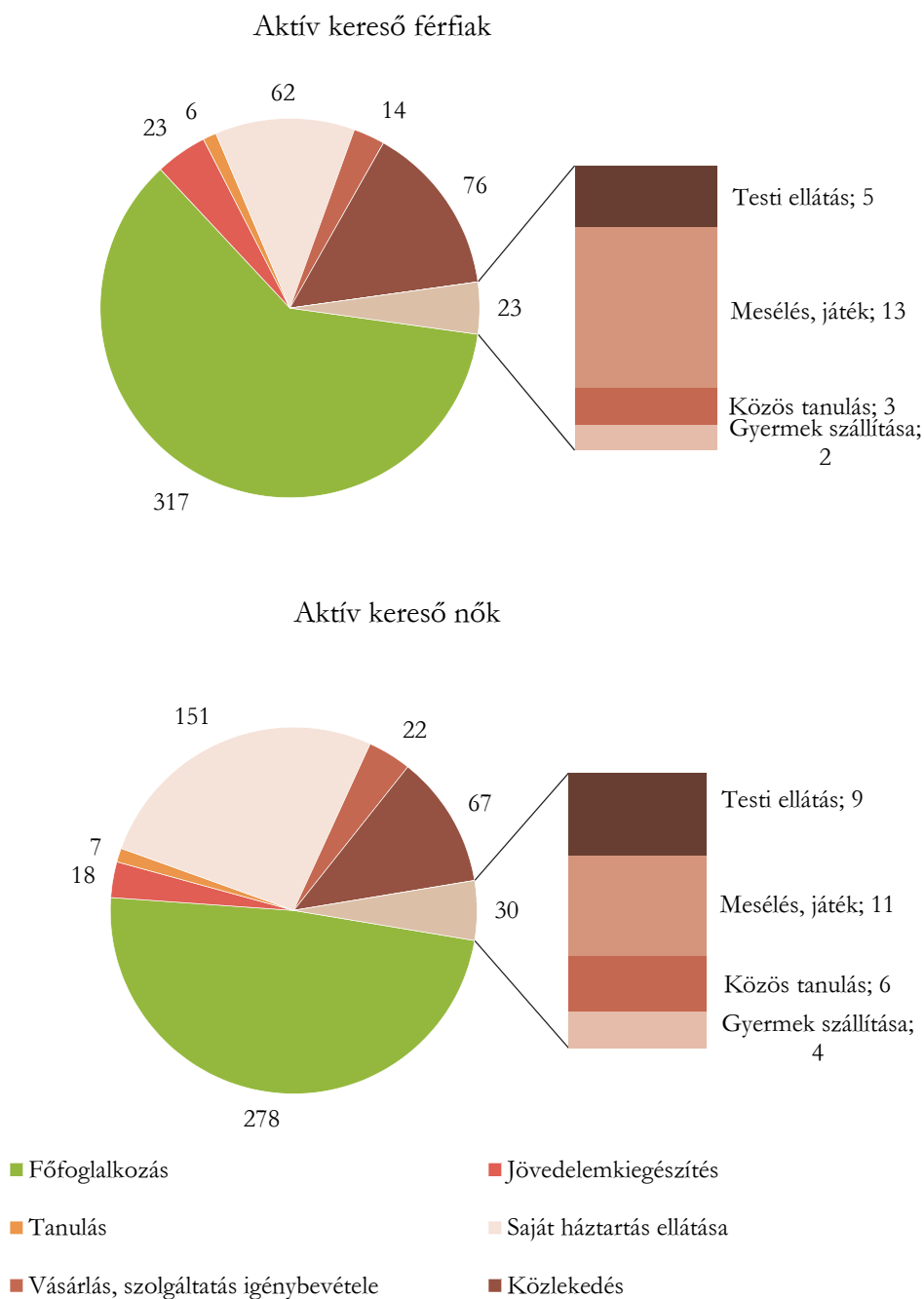
Természetesen az átlag mögött számottevő különbségek láthatók, a gondoskodás e formáira értelemszerűen a legtöbb időt a 0–3 éves gyermeket nevelő, illetve gyesen, gyeden lévő nők fordítják (napi átlagban 157, illetve 159 perc), majd a legkisebb gyermek életkorának emelkedésével ez az időmennyiség folyamatosan csökken. Ugyanakkor a tevékenység jellegéből adódóan nehéz trendeket meghatározni, a kisgyermek testi ellátására fordított időre a biológiai tényezőknek jelentős hatásuk van.

Mesélés, játék

A vizsgált népességen belül a meséléssel és a játékkal töltött gyermeknevelési idő a napi átlagos 8-ról 13 percre emelkedett 1999–2000 és 2009–2010 között. E tevékenységek időigénye rugalmasabban alakítható, mint a testi ellátásé, így az adatok alapján a következő megállapításokat lehet tenni:

- A hét napjai szerint jelentős nemi különbség tapasztalható, ugyanis a nőknél a naptípusnak egyáltalán nincsen, a férfiaknál viszont a hétvégének számottevő hatása van a gyermekkel töltött meseolvasási és játék időre. Ez az eredmény egyrészt azt mutatja, hogy az anyák a gyermekek elsődleges gondozói, és az egyéb napi teendőiktől függetlenül látják el a gyermekkel kapcsolatos feladatokat. Másfelől e tevékenységek jellemzően még a kisgyermekekhez köthetők, az anyák többségében gyesen vagy gyeden vannak, így a fizetett munkának nincs strukturáló hatása a heti időbeosztásukra.
- Ha a munkahellyel rendelkező nők szabadnapjait nézzük (ez főként a szombatot és a vasárnapot jelenti), akkor a férfiakéhoz hasonló időbeosztás bontakozik ki, azaz hétvégén több időt tudnak a gyermekeikkel foglalkozni. Ugyanakkor, ha az ún. ledolgozott vagy nem ledolgozott napokat elemezzük, az aktív keresők közül a férfiak több időt játszanak gyermekeikkel, mint a nők. Ez a párok gyermekellátással kapcsolatos időkezelési stratégiájára utalhat, ahol ily módon érvényesül a munkamegosztás, mivel a nők nemcsak a gyermekgondozás további teendőit látják el, hanem emellett a házimunkák jelentős részét is elvégzik (7. ábra).

Az aktív keresők időfelhasználása a társadalmilag kötött tevékenységekre a gyermekgondozás részletezésével, nemek szerint 2009–2010-ben (perc, egy átlagos napon)

Közös tanulás

A közös tanulásra fordított idő napi átlagban 3 perc a teljes vizsgált népességben belül, a trendek megállapítására csak korlátozottan van lehetőség. Annyit azonban érdemes kiemelni, hogy a 3 vagy több gyermeket nevelő apák nagyobb arányban vesznek részt a közös tanulásban és több időt fordítanak rá, mint 1999–2000-ben. Valamint az adatok egyértelműen mutatják,

hogy a nyári hónapokban a szülők nem foglalkoznak e tevékenységgel, és hétvégeként is kisebb hányaduknál fordul elő iskolához köthető elfoglaltság (ugyanakkor a közös tanulással töltött tényleges időráfordítás – a „C” típusú mutató alapján – szombaton és vasárnap hosszabb).

Gyermekek kísérése, szállítása

A gyermekek bölcsődébe, óvodába vagy iskolába történő közlekedésére a vizsgált népesség időráfordítása napi átlagban 3 perc, amelyből a napi rendszerességű tevékenység 2 percet tesz ki, és elsősorban a nőkre hárul a kísérő szerepe. A napi utazási idő számottevő emelkedése figyelhető meg a gyermekes családokban, 1999–2000-ben naponta átlagosan 31 percet utazott a szülő a gyermekével, 2009–2010-ben pedig 49 percet. A leghosszabb időráfordítás a 3 vagy több gyermekes családoknál, Budapesten és Pest megyében lakóknál figyelhető meg.

Összefoglalás

A háztartási munkával töltött idő nemek szerinti vizsgálatának eredményei megerősítik a férfiak időráfordításának a növekedését, azonban a konvergáló tendenciák ellenére továbbra is változatlan, hogy a nőkre számottevően több otthoni feladat hárul, mint a férfiakra. Emellett a nemi szerepfelfogásnak megfelelő feladatmegosztás „konzerválódása” szintén egyértelműen kimutatható.

A nemek szerinti változások több okra vezethetők vissza. Egyfelől az eredmények magyarázhatók strukturális tényezőkkel, azaz 2009–2010-ben a férfiak körében magasabb a munkanélküliek és a nyugdíjasok aránya, és a gazdasági inaktivitás pozitívan hat az otthoni tevékenységekkel töltött idő hosszára. (Ezt az álláspontot képviseli Harcsa (2014) is.) Másrészt összefüggésben lehet az oktatási expanzióval is. Az iskolázottabb férfiak kevésbé preferálják a hagyományos feladatmegosztást, ezért nagyobb arányban vesznek részt a háztartási munkák ellátásában, mint a közép- vagy az alacsony végzettségűek (Pongrácz–S. Molnár 2011). Az iskolázottsági szint emelkedésével növekedett az egalitárius nézeteket valló férfiak aránya. Emellett fontos megemlíteni, hogy a felsőoktatás kiszélesedése a nők munkaerőpiaci és magánéleti „viselkedésére” többes hatást fejt ki, egyfelől a gyermekvállalás későbbre tolódik, és kevesebb gyermeket vállalnak (Harcsa–Monostori 2012; Husz 2006; Kamarás 2005; Somlai 1999), így kevesebb háztartási munkavégzésre is lehet szükség. Másfelől az iskolázottabb nők magasabb pozíciókba kerülnek, amely növelheti azt az igényt, hogy mérsékeljék az időráfordításukat az alacsony megbecsültségűnek tekintett otthoni tevékenységekre (Gershuny–Robinson 1988). Ez utóbbit a hazai adatok nem támasztják alá (Bukodi 2005; Pongrácz–S. Molnár 2011).

A következő fejezetben többváltozós statisztikai módszer segítségével szeretném megerősíteni a fentiekben ismertetett trendeket, illetve a felsorolt magyarázatok közül kiválasztani azokat, amelyek relevánsak.

Többváltozós elemzés

A többváltozós elemzés során azt nézem meg, hogy a háztartási munkák egyes típusainál a nemi különbségek és a tíz év során bekövetkezett változások szignifikánsak-e, illetve hogy mely társadalmi csoportok körében mutatható ki jelentős változás. E kutatási kérdés vizsgálatához az általam választott statisztikai eljárás a Tobit-regresszió, amely a nem negatív

és nagyarányú 0 értékű megfigyelést tartalmazó adatsoroknál alkalmazható számítás, tulajdonképpen egy lineáris regresszió, amelyben a függő változót valamilyen küszöbérték korlátozza jobbról, balról vagy mindkét oldalról (Lázár 2008). Az időváltozók esetében az alsó értékkorlát 0, a felső pedig 1440 perc. A számítás eredményei közül a regressziós együtthatókat ismertetem, amelyek azt mutatják meg, hogy az egyes háttérváltozók hogyan befolyásolják a vizsgált tevékenységekre fordított időt.

Modellspecifikáció

A vizsgálatához két modellt definiáltam. Az 1. modell azt vizsgálja, hogy a háztartás- és gyermekellátásra fordított idő hogyan függ a nemtől és az adatgyűjtés évétől. Itt az időtényező nemmel kontrollált hatását szeretném megismerni. A számítás elvégzéséhez olyan adatállományt készítettem, amely mindkét (1999–2000. és a 2009–2010. évi) adatfelvétel adatait tartalmazza, és változóként szerepel benne az adatgyűjtés évére vonatkozó információ, illetve a nemnek és az adatgyűjtés évének az összeszorzásával létrehozott interakciós változó.

A 2. modell tágabban elemzi a háztartási munka meghatározottságát. A nem változó egydimenziós szerepeltetése a modellekben nem mutatná a valós magyarázóerejét, mert más társadalmi jellemzők hatását is magába foglalja, ezért a magyarázóváltozók körét bővítettem a főbb szociodemográfiai tényezőkkel. Tehát az elemzési logika az, hogy mivel az elmúlt tíz év során számos változás volt regisztrálható a népesség korcsoport, iskolai végzettség, vagy akár gazdasági aktivitás szerinti összetételében, csak e változók hatását kontroll alatt tartva szűrhető ki a nem „tisztá” hatása az otthoni munkákra. Emellett a 2. modellnél is vettem a négy kontrollváltozó interakcióját az adatgyűjtés évével. Az így kapott információk azt mutatják majd meg, hogy e tényezők korábbi hatása hogyan módosult az időbeli változás során.

A számításokat 4 tevékenységcsoportra végeztem el: (1) az összes háztartási és gyermekellátó tevékenységre, (2) a saját háztartás ellátására, (3) a vásárlásra és a szolgáltatás igénybevételére, valamint (4) a gyermekgondozásra, mert a háztartási munkák egyes típusainál a férfiak és a nők időráfordításainak a különbsége eltérő nagyságú.

Eredmények

A két modell Tobit-regressziós eredményeit a 2–3. táblák tartalmazzák, amelyek alapján a következő következtetések vonhatók le:

1. modell

- Az adatgyűjtés éve és a nem közötti interakció szignifikáns, tehát történt változás a férfiak és a nők háztartási munkára fordított idejében (2. tábla).
- Az összes háztartási munkánál a nemek szerinti különbség 170 perc, amely 18 perccel csökkent a két adatgyűjtési időszak között. Ugyanakkor a legnagyobb mértékben a saját háztartás ellátására fordított idő nemi különbsége mérséklődött, mintegy 26 perccel. A gyermekek gondozásánál viszont továbbra is fennmaradt a korábbi különbség férfiak és a nők között, amelyre a nem szignifikáns eredmény utal.
- Az 1. modell magyarázóereje igen gyenge mind a négy tevékenységcsoport esetében. Ez természetes is, mivel a nem és az adatgyűjtés éve mellett még számos további tényezőnek van jelentős befolyása az egyes otthoni tevékenységekre fordított idő alakulásában. Az időbeli változás megragadásának szofisztikáltabb módjához a 2. modell nyújt segítséget.

*A 15–84 éves népesség háztartási munkára és gyermekellátásra fordított idejének
többváltozós vizsgálata (Tobit regresszió) – 1. modell*

Megnevezés	Háztartás- és gyermekellátás, összesen	Ebből:		
		saját háztartás ellátása	vásárlás és szolgáltatás igénybevétele	gyermek- ellátás
Adatgyűjtés éve (ref. kat.: 1999–2000)				
2009–2010	12***	2ns	-5***	34***
Nem (ref. kat.: nő)				
Férfi	-170***	-157***	-30***	-75***
Adatgyűjtés éve*Nem				
2009–2010 *Férfi	18***	26***	9***	-2ns
Konstans	235***	178***	-7***	-178***
Pszseudo R ²	0,018	0,021	0,004	0,005
Cenzorált esetszám	6 784	10 279	29 326	42 156
Nem cenzorált esetszám	44 413	40 918	21 871	9 041

Megjegyzés: ns - Nem szignifikáns kapcsolatok. ***=0,0001, **=0,001, *=0,05 szignifikanciaszint mellett szignifikáns kapcsolatok.

2. modell

- A bevont szociodemográfiai tényezők hatására a modellek magyarázóereje nőtt, habár a gyermekellátás kivételével továbbra is gyengének tekinthetők (3. tábla).
- A tábla bal oldali blokkja a magyarázóváltozók regressziós együtthatóit tartalmazza és azt a hatást mutatja meg, amelyet e tényezők korábban gyakoroltak a háztartási munkákra fordított időre. Ez alapján hasonló trendek láthatók, mint amelyet a leíró statisztikai elemzésnél feltételeztem, azonban érdemes kiemelni néhány eredményt.
- A képzettségi szint emelkedésével a saját háztartásellátásra fordított idő csökkent, a vásárlással és a gyermekgondozással töltött idő viszont nőtt. Ez a diplomások esetében – az alapfokú végzettségűekhez képest – átlag 14 perccel rövidebb otthoni munkát, 20 perccel hosszabb vásárlást és 57 perccel több gyermekellátást jelentett egy átlagos napon. Sullivan (2011) szintén az iskolázottabb szülők hosszabb gyermeknevelési tevékenységét mutatta ki, és felvetette, hogy ez a többlet egy ún. morális pánik eredménye is lehet, azaz a közvélekedés szerint a diplomás nőknek a munkahelyi karrier miatt a gyermeknevelésre nem jut elegendő idejük, ezért több időt fordítanak arra, mint az alacsonyabb iskolázottságú anyák.
- Gazdasági aktivitás szerint az eredmények a várakozásainknak megfelelőek. A foglalkoztatottakhoz képest a gazdaságilag inaktív kategóriák időráfordításai magasabbak, ami magyarázható a nagyobb szabadon felhasználható időkerettel. Habár a nappali tagozaton tanulók iskolai elfoglaltsága a munkahelyekhez hasonló

kötött és szabályozott időkeretben zajlik, esetükben az alacsonyabb érték elsősorban a diák életmódot tükrözi, amelyben a szabadidős tevékenységek hangsúlyosabbak.

- Gyakran vizsgált kutatási kérdés, hogy a gyermekek száma hogyan befolyásolja az egyes háztartási munkákra fordított idő mennyiségét. A vizsgált tevékenységek nem mutatnak egységes képet. Úgy tűnik, hogy a gyermekgondozás esetében mutatható csak ki az ún. gazdaságos időfelhasználás, mert csupán 2 perces eltérés van a 2 és a 3 vagy több gyermeket nevelők időráfordításában. A házimunka esetében viszont az az állítás tűnik igaznak, hogy a gyerekszámmal párhuzamosan nő a felhasznált időmennyiség. A gyermekek számának a vásárlással töltött időre nincs hatása.
- A tábla jobb oldali blokkja a magyarázóváltozók interakciós hatásait mutatja, pontosabban azt a változást, amely az elmúlt 10 évben bekövetkezett e tényezők régi hatásaihoz képest.
- A férfiak háztartási munkára fordított ideje szignifikáns mértékben nőtt a nők és a korábbi időszakhoz képest. Az 50 éves és idősebb korosztály szintén több időt tölt e tevékenységekkel, és itt érdemes kiemelni a gyermeknevelésre fordított időmennyiség számottevő emelkedését. Ez feltételezhetően az unokák ellátásával kapcsolatos teendőket jelenti.
- Habár az oktatási expanzió hatására a képzettség általános szintje jelentősen nőtt, a háztartási munkára fordított időben ez lényegében nem okozott számottevő változást.
- A gazdasági aktivitás szerint kizárólag a munkanélküliek körében nőtt szignifikánsan a saját háztartás ellátásával töltött idő. Ennek okaira az adatok nem adnak választ, csak feltételezhető, hogy olyan aktív korúak váltak munkanélkülivé, akik számára az egyéb jövedelemkiegészítő munkalehetőségek is beszűkültek. Emellett a tanulók gyermekellátásra fordított ideje is emelkedett, sőt ez a legnagyobb változás (napi átlagban 61 perc) az időráfordításban a két vizsgált időszak során. Ennek magyarázata további vizsgálatot igényel.
- A csökkenő gyerekszám ellenére a gondozásukra fordított idő növekedett az 1 és a 2 gyermekes családokban. A 3 vagy több gyermekes szülőknél feltehetően szintén érvényesülnének e szempontok, de a napi 1440 percbe nem fér bele további időráfordítás.

*A 15–84 éves népesség háztartási munkára és gyermekellátásra fordított idejének
többváltozós vizsgálata (Tobit regresszió) – 2. modell*

Megnevezés	2. modell			
	háztartás- és gyermek- ellátás, összesen	ebből:		
		saját háztartás ellátása	vásárlás és szolgáltatás igénybevétele	gyermek- ellátás
Adatgyűjtés éve (ref. kat.: 1999–2000)				
2009–2010	–33***	–18*	–11*	–23ns
Nem (ref. kat.: Nő)				
Férfi	–145***	–143***	–27***	–38***
Korcsoport (ref. kat.: 15–29 éves)				
30–39 éves	56***	48***	12***	21***
40–49 éves	52***	69***	16***	–54***
50–59 éves	59***	70***	14***	–28***
60 éves és idősebb	34***	51***	7**	–58***
Iskolai végzettség (ref. kat.: Max. ált. isk. 8 évf.)				
Szakiskola, szakmunkás iskola	6**	1ns	6***	11**
Középiskola érettségivel	6**	–9***	16***	25***
Főiskola, egyetem oklevéllel	11***	–14***	20***	57***
Gazdasági aktivitás (ref. kat.: Foglalkoztatott)				
Munkanélküli	99***	77***	23***	54***
Tanuló	–82***	–50***	–14***	–207***
Nyugdíjas	72***	56***	19***	47***
Gyermekgondozási ellátást kap	281***	100***	29***	229***
Egyéb eltartott, inaktív	95***	75***	17***	45***
Gyermekek száma (ref. kat.: Nincs gyermek)				
1 gyermek	43***	11***	1ns	201***
2 gyermek	69***	26***	–1ns	241***
3 vagy több gyermek	76***	38***	–5ns	243***
Konstans	133***	105***	–32***	–255***
Pszeudo R ²	0,040	0,035	0,010	0,126
Cenzorált esetszám	6 784	10 279	29 326	42 156
Nem cenzorált esetszám	44 413	40 918	21 871	9 041

Megjegyzés: ns – Nem szignifikáns kapcsolatok. ***=0,0001, **=0,001, *=0,05 szignifikanciaszint mellett szignifikáns kapcsolatok.

*A 15–84 éves népesség háztartási munkára és gyermekellátásra fordított idejének
többváltozós vizsgálata (Tobit regresszió) – 2. modell (folytatás)*

Megnevezés	2. modell – Az 'adatgyűjtés éve' változóval vett interakciók			
	háztartás- és gyermek- ellátás, összesen	ebből:		
		saját háztartás ellátása	vásárlás és szolgáltatás igénybevétele	gyermek- ellátás
Adatgyűjtés éve (ref. kat.: 1999–2000)				
2009–2010	22***	24***	9***	4ns
Nem (ref. kat.: Nő)				
Férfi				
Korcsoport (ref. kat.: 15–29 éves)				
30–39 éves	12ns	3ns	0ns	26ns
40–49 éves	9ns	1ns	2ns	22ns
50–59 éves	25**	16*	–1ns	50***
60 éves és idősebb	27**	24**	–10ns	51**
Iskolai végzettség (ref. kat.: Max. ált. isk. 8 évf.)				
Szakiskola, szakmunkás iskola	12*	7ns	2ns	11ns
Középiskola érettségivel	11*	7ns	2ns	3ns
Főiskola, egyetem oklevéllel	12ns	2ns	5ns	3ns
Gazdasági aktivitás (ref. kat.: Foglalkoztatott)				
Munkanélküli	24**	22**	12*	–8ns
Tanuló	18ns	5ns	2ns	61**
Nyugdíjas	11ns	4ns	11**	10ns
Gyermekgondozási ellátást kap	34**	–6ns	–3ns	27*
Egyéb eltartott, inaktív	31*	22ns	14*	3ns
Gyermekek száma (ref. kat.: Nincs gyermek)				
1 gyermek	12ns	0ns	–4ns	22*
2 gyermek	5ns	–18**	–11*	32**
3 vagy több gyermek	1ns	–15ns	–3ns	26ns

Megjegyzés: ns – Nem szignifikáns kapcsolatok. ***=0,0001, **=0,001, *=0,05 szignifikanciaszint mellett szignifikáns kapcsolatok.

Összefoglalás

Mind a leíró statisztikai, mind a többváltozós elemzés eredményei igazolják, hogy az összes háztartási munkára fordított idő nemi különbségei szignifikánsak, illetve alátámasztják, hogy a férfiak 2009–2010-ben több időt fordítanak a háztartás- és gyermekellátásra, mint 1999–2000-ben, azaz valóban van egy „nettó” emelkedés a férfiak háztartási munkára fordított idejében. Ugyanakkor ez a növekedés csak a saját háztartásban végzett munkára és a vásárlásra fordított időben mutatható ki, a gyermekgondozási időben nem. A nők házimunkával töltött összidejének a csökkenését nem lehet egyértelműen kijelenteni, mert a gyeseen, gyeden lévő kategória révén elsődlegesen érintettek a gyermekgondozással töltött idő meghosszabbodásában.

Összességében mondhatnánk, hogy e vizsgálat egy igen egyszerű jelenséget járt körbe, azonban az eredmények ismeretében komoly kérdést vet fel, hogy mennyire tekinthetjük a férfiak nagyobb, időbeli szerepvállalását tartósnak. Ugyanis ha e változást strukturális okokhoz kötjük (például a munkanélküliek nagyobb arányához), akkor átmeneti jelenségnek is bizonyulhat, de tekinthetjük egy társadalmi változás következményének (például a nemi szerepekkel kapcsolatos vélemények megváltozásának), amely viszont a férfiak otthoni részvételében egy további növekedést extrapolálna. Hazánkban, napjainkban az olyan társadalmi folyamatoknak, mint a munkanélkülivé válásnak van igen erős hatása a férfiak és a nők háztartási tevékenységekkel töltött idejének a hosszára, tehát e területen a családi életciklus mellett a makrogazdasági folyamatok és az egyéni életút növekvő befolyásával is fokozottabban kell számolni.

Irodalom

- Bittman, M. (1990): *Division of Labour in the Household*. Research Discussion Paper No. 11. University of Melbourne, Australia.
- Bukodi E. (2005): Női munkavállalás és a munkaidő-felhasználás. In: Nagy I. – Pongrácz T. – Tóth I. Gy. (Szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2005*. Budapest: TÁRKI - Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium.
- DeMaris, A. – Longmore, M. A. (1996): *Ideology, Power, and Equity: Testing Competing Explanations for the Perception of Fairness in Household Labor*. *Social Forces*, 74. (3): 1043–1071.
- Falussy B. (2002): *Társadalmi-gazdasági trendek a népesség időfelhasználásában*. *Statisztikai Szemle*, 80. (9): 848–868.
- Falussy B. (2004): *A háztartási munkaidő társadalmi-demográfiai jellemzőinek változásai*. *Statisztikai Szemle*, 82. (2): 172–193.
- Gershuny, J. (2000): *Changing Times: Work and Leisure in Post-industrial Societies*. New York, N. Y.: Oxford University Press.
- Gershuny, J. (2002): *Social Leisure and Home IT; A Time Diary Approach*. *IT & Society*, 1. (1): 54–72.
- Gershuny, J. – Robinson, J. P. (1988): *Historical Changes in the Household Division of Labor*. *Demography*, 25. (4): 537–552.
- Harcsa I. (2014): *Családi kohézió - A szülők és a gyermekek társas együttléte a mindennapok világában. A gyermekes családokban élők időfelhasználása*. Budapest: KSH.
- Harcsa I. – Monostori J. (2012): *Családi struktúrák az életciklusban*. In: *Társadalmi Riport 2012*. Budapest: TÁRKI.
- Harcsa I. – Sebők Cs. (2002): *Időfelhasználás 1986/1987-ben és 1999/2000-ben*. Budapest: KSH.
- Husz I. (2006): *Iskolázottság és a gyermekvállalás időzítése*. *Demográfia*, 49. (1): 46–67.
- Kamarás F. (2005): *Családalapítás és gyermekvállalás Európában. Kérdések és kérdőjelek*. In: Nagy I. – Pongrácz T. – Tóth I. Gy. (Szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről, 2005*. Budapest: TÁRKI, Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium.
- Kan, M. Y. – Sullivan, O. – Gershuny, J. (2010): *Gender Convergence in Domestic Work: Discerning the Effects of Interactional and Institutional Barriers from Large-Scale Data*. *Sociology Working Papers, Paper No. 2010-03*. Online letöltés: <http://www.sociology.ox.ac.uk/materials/papers/2010-03.pdf>.

- KSH (2010): Időmérleg-módszertan. Internetes kiadvány. Online letöltés:
http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/idomerleg_mod.pdf .
- KSH (2012): Időmérleg 2009/2010. Összefoglaló adattár. Budapest: KSH.
- Lázár E. (2008): Mikroökonometriai modellek alkalmazása a marketingkutatásban – a Tobit regressziómodell. Közgazdász Fórum, 3.
- Pongrácz T. – S. Molnár E. (2011): Nemi szerepek és a közvélemény változásának kölcsönhatása. In: Nagy I. – Pongrácz T. (Szerk.): Szerepváltozások. Jelentés a nők és a férfiak helyzetéről 2011. Budapest: TÁRKI – Nemzeti Erőforrás Minisztérium.
- Somlai P (1999): A sokféleség zavara: A családi életformák pluralizációja Magyarországon. Demográfia, 1–2: 38–47.
- Sullivan, O. (2000): The division of domestic labour: twenty years of change? Sociology, 3: 437–456.
- Sullivan, O. (2011): Changing differences in the division of domestic labor; the case of education. University of Oxford: Sociology Working Papers: 2011-02. Online letöltés:
<http://www.sociology.ox.ac.uk/materials/papers/2011-01.pdf> .
- Sullivan, O. – Gershuny, J. (2012): Relative human capital resources and housework: a longitudinal analysis. University of Oxford: Sociology Working Papers: 2012-04. Online letöltés:
<http://www.sociology.ox.ac.uk/materials/papers/2012-04.pdf> .
- Szalai S. (Szerk.) (1978): Idő a mérlegen. 12 ország városi és városkörnyéki népességének napi tevékenységei a Nemzetközi Összehasonlító Időmérleg Kutatómunkálat tükrében. Budapest: Gondolat.

Mellékletek

1. melléklet: Az időmérleg-tevékenységek osztályozási rendszere adatközléshez és elemzéshez, 1999–2000-ben és 2009–2010-ben
2. melléklet: Az „A”, „B” és „C” típusú mutatók
3. melléklet: Részletes táblázatok

*Az időmérleg-tevékenységek osztályozási rendszere adatközléshez és elemzéshez**1999–2000-ben és 2009–2010-ben*

Főbb tevékenységblokkok és -csoportok	6	13	57
	tevékenység-kategória összetétele		
I. Társadalmilag kötött tevékenységek			1
1. <i>Kereső-, termelőtevékenység</i>	1		2
1.1. Főoglalkozás		1	3
1.2. Jövedelemkiegészítő és egyéb termelőtevékenység		2	4
2. <i>Tanulás, önképzés</i>	2	3	5
3. <i>Háztartási és házkörüli munka</i>	3		6
3.1. A saját háztartás ellátása		4	7
3.1.1. Hagyományos (női) háztartási munkák			8
3.1.1.1. Főzés, terítés, tálalás			9
3.1.1.2. Mosogatás, törölgetés			10
3.1.1.3. Lakás takarítása, rendrakás			11
3.1.1.4. Mosás, vasalás			12
3.1.1.5. Felnőttek ápolása, gondozása			13
3.1.2. Ház körüli munkák			14
3.1.3. Javító, karbantartó munkák, építkezés			15
3.1.4. Egyéb, a saját háztartás ellátását szolgáló tevékenység			16
3.2. Vásárlás, szolgáltatás igénybevétele, ügyintézés		5	17
3.2.1. Vásárlás			18
3.2.1.1. ebből: Napi bevásárlás			19
3.2.2. Szolgáltatások igénybevétele, ügyintézés			20
3.3. Gyermekellátása, gondozása (saját)		6	21
3.3.1. Testi gondozás			22
3.3.2. Mesélés, játék			23
3.3.3. Közös tanulás			24
3.3.4. Gyermek szállítása, kísérése, egyéb			25
3.3.4.1. ebből: Gyermekintézménnyel kapcsolatos utazás			26
4. <i>Közlekedés</i>	4	7	27
II. Fiziológiailag kötött tevékenység	5		28
5. <i>Alvás, szunyókálás</i>		8	29
5.1. Alvás			30
5.2. Fekvés ébren, szunyókálás			31
5.3. Betegség miatti fekvés, öngyógyítás			32
6. <i>Testi higiénia, öltözködés</i>		9	33
7. <i>Étkezés</i>		10	34
7.1. Reggelizés			35
7.2. Ebédelés			36
7.3. Vacsorázás			37
7.4. Italfogyasztás			38
7.5. Főétkezésen kívüli étkezés			39

(A táblázat folytatása a következő oldalon.)

(Folytatás.)

Főbb tevékenységblokkok és -csoportok	6	13	57
	tevékenység-kategória összetétele		
III. Szabadon végzett tevékenységek	6		40
<i>8. Szabadidő társas eltöltése</i>		11	41
8.1. Beszélgetés			42
8.2. Társas szórakozás (vendégeskedés, szórakozóhely, játék)			43
8.3. Családi - gondoskodó és érzelmi - tevékenység			44
<i>9. Médiafogyasztás</i>		12	45
9.1. Olvasás			46
9.2. Tévézés			47
9.3. Internetezés			48
9.4. Egyéb média (rádió- és zenehallgatás, videózás)			49
<i>10. Egyéb szabadon végzett tevékenység</i>		13	50
10.1. Levél és e-mail írása, olvasása			51
10.2. Számítógépen végzett egyéb tevékenységek (játék, programtelepítés)			52
10.3. Részvétel vallási és szervezeti tevékenységben, kulturális és sportrendezvényen			53
10.4. Kirándulás, séta, sporttevékenység			54
10.5. Hobbi			55
10.6. Szobanövények, házi kedvencek gondozása			56
10.7. Egyéb szabadon végzett és ismeretlen, be nem sorolható tevékenységek			57

Megjegyzés: A 6 és a 13 tevékenységkategória összesítése kiadja az 1440 percet. Az 57 tevékenységkategória fő- és alcsoportokat is tartalmaz, ezért az összesítés a sorszámozást követve lehetséges.

Az „A”, „B” és „C” típusú mutatók

Az „A” mutató egy adott tevékenységre fordított napi átlagos időt fejez ki a vizsgált napon. Ez a leggyakrabban használt számítás, amely a teljes megfigyelt népességre készül függetlenül attól, hogy végezte-e valaki az adott tevékenységet vagy sem. A mutató értékkészlete 0–1440 perc, egy tevékenység „A” mutatójának értéke annál nagyobb, minél gyakoribb és magasabb időráfordítású a tevékenység a teljes vizsgált népesség körében. A ritka és/vagy alacsony időráfordítású tevékenységek napi átlagos ideje gyakran 0 vagy 1–2 perc, amelyek önálló tevékenységként jellemzően nem nyújtanak elegendő információt keresztmetszeti vagy longitudinális elemzésekhez.

Az összes vizsgált tevékenység napi átlagos időráfordításának az összege 1440 perc, azaz kiteszi a nap 24 óráját. Az egyes tevékenységek/-csoportok „A” mutatójának percértékei összeadhatók és egyéb számítási műveletek elvégzésére is alkalmasak.

Képlete:

$$A = \frac{\text{a vizsgált napon egy adott tevékenységre fordított összes idő (percben)}}{\text{a vizsgált napon az összes időmérés – megfigyelések száma}}$$

A „B” mutató az adott tevékenységet végzők százalékos arányát mutatja meg a teljes megfigyelt népességből. Értékkészlete 0–100%.

Képlete:

$$B = \frac{\text{a vizsgált napon az adott tevékenység végzését regisztráló időmérés – megfigyelések száma}}{\text{a vizsgált napon az összes időmérés – megfigyelések száma}} * 100$$

A „C” mutató az adott tevékenységet ténylegesen végzők átlagos időráfordítása percben kifejezve a vizsgált napon. Értékkészlete – az „A” mutatóhoz hasonlóan – 0–1440 perc, azonban további számítási műveletek elvégzésére nem alkalmas, mivel a nevező (azaz a tevékenységet végzők köre) vizsgált tevékenységenként változik.

Képlete:

$$C = \frac{\text{a vizsgált napon egy adott tevékenységre fordított összes idő (percben)}}{\text{a vizsgált napon az adott tevékenység végzését regisztráló időmérés – megfigyelések száma}}$$

Részletes táblázatok

Megjegyzés: A kerekítésekből adódóan +/-1 perces eltérések lehetségesek.

1. tábla

*A 15–84 éves népesség főbb tevékenységekre fordított ideje nemek szerint
1999–2000-ben és 2009–2010-ben*

Tevékenységek	„A” – Napi átlagos időbeosztás, összes főre, perc					
	1999–2000			2009–2010		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
I. Társadalmilag kötött tevékenységek	442	482	463	422	469	447
1. Kereső-, termelőtevékenység	253	162	205	211	138	172
1.1. Főfoglalkozás	182	118	148	174	113	142
1.2. Jövedelemkiegészítő és egyéb termelőtevékenység	72	43	57	37	25	31
2. Tanulás, önképzés	33	30	31	29	26	27
3. Háztartási és házkörűli munka	94	239	170	115	250	186
3.1. A saját háztartás ellátása	64	184	127	79	185	135
3.1.1. Hagyományos (női) háztartási munkák	26	169	101	36	169	106
3.1.1.1. Főzés, terítés, tálalás	11	76	46	19	79	51
3.1.1.2. Mosogatás, törölgetés	4	29	17	7	34	21
3.1.1.3. Lakás takarítása, rendrakás	8	36	23	8	33	21
3.1.1.4. Mosás, vasalás	1	26	14	1	21	12
3.1.1.5. Felnőttek ápolása, gondozása	1	2	1	1	3	2
3.1.2. Ház körüli munkák	20	8	14	30	11	20
3.1.3. Javitó, karbantartó munkák, építkezés	16	5	10	12	4	8
3.1.4. Egyéb, a saját háztartás ellátását szolgáló tevékenység	3	1	2	1	1	1
3.2. Vásárlás, szolgáltatás igénybevétele, ügyintézés	17	26	22	18	23	21
3.2.1. Vásárlás	11	19	15	13	19	16
3.2.1.1. ebből: Napi bevásárlás	7	14	11	7	11	9
3.2.2. Szolgáltatások igénybevétele, ügyintézés	6	7	6	4	4	4
3.3. Gyermekek ellátása, gondozása (saját)	13	29	21	18	41	30
3.3.1. Testi gondozás	3	12	8	4	17	11
3.3.2. Mesélés, játék	7	9	8	10	16	13
3.3.3. Közös tanulás	2	5	3	2	4	3
3.3.4. Gyermekek szállítása, kísérése, egyéb	1	3	2	2	4	3
3.3.4.1. ebből: Gyermekekintézménnyel kapcsolatos utazás	1	1	1	2	3	2
4. Közlekedés	62	50	56	68	55	61

(A táblázat folytatása a következő oldalon.)

(Folytatás.)

Tevékenységek	„B” – Napi átlagos időbeosztás, összes főre, perc					
	1999–2000			2009–2010		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
I. Társadalmilag kötött tevékenységek	97,3	99,2	98,3	97,6	99,4	98,6
1. <i>Kereső-, termelőtevékenység</i>	62,4	50,4	56,1	56,8	45,9	51,0
1.1. Főfoglalkozás	37,0	26,6	31,5	37,8	27,2	32,2
1.2. Jövedelemkiegészítő és egyéb termelőtevékenység	33,5	28,1	30,7	24,9	22,9	23,8
2. <i>Tanulás, önképzés</i>	9,8	9,2	9,5	9,0	8,6	8,8
3. <i>Háztartási és házkörüli munka</i>	74,2	94,8	85,1	80,2	95,6	88,3
3.1. A saját háztartás ellátása	61,4	92,4	77,7	69,9	92,9	82,1
3.1.1. Hagyományos (női) háztartási munkák	45,8	92,0	70,2	54,4	92,3	74,5
3.1.1.1. Főzés, terítés, tálalás	29,4	80,0	56,1	43,3	83,8	64,7
3.1.1.2. Mosogatás, törölgetés	14,7	73,0	45,4	20,1	72,7	48,0
3.1.1.3. Lakás takarítása, rendrakás	23,4	63,7	44,7	18,4	56,5	38,5
3.1.1.4. Mosás, vasalás	1,8	32,4	18,0	2,7	33,5	19,0
3.1.1.5. Felnőttek ápolása, gondozása	0,8	2,1	1,5	1,2	2,9	2,1
3.1.2. Ház körüli munkák	20,2	13,0	16,4	28,3	15,3	21,4
3.1.3. Javító, karbantartó munkák, építkezés	10,7	4,5	7,4	8,2	3,8	5,9
3.1.4. Egyéb, a saját háztartás ellátását szolgáló tevékenység	1,5	0,9	1,2	0,5	0,5	0,5
3.2. Vásárlás, szolgáltatás igénybevétele, ügyintézés	31,6	50,2	41,4	34,2	48,0	41,5
3.2.1. Vásárlás	27,0	46,4	37,2	29,7	44,6	37,6
3.2.1.1. ebből: Napi bevásárlás	22,2	42,9	33,1	21,8	35,2	28,9
3.2.2. Szolgáltatások igénybevétele, ügyintézés	8,5	10,1	9,3	8,2	9,4	8,8
3.3. Gyermekellátás, gondozása (saját)	13,9	21,2	17,8	17,0	24,2	20,8
3.3.1. Testi gondozás	5,6	15,2	10,7	7,2	16,0	11,8
3.3.2. Mesélés, játék	8,9	10,8	9,9	12,1	16,5	14,5
3.3.3. Közös tanulás	2,9	7,2	5,2	2,9	6,6	4,8
3.3.4. Gyermek szállítása, kísérése, egyéb	3,2	6,3	4,8	4,6	7,9	6,4
3.3.4.1. ebből: Gyermekintézménnyel kapcsolatos utazás	2,1	4,1	3,1	3,5	6,0	4,8
4. <i>Közlekedés</i>	80,8	75,4	78,0	81,6	74,4	77,8

(A táblázat folytatása a következő oldalon.)

(Folytatás.)

Tevékenységek	„C” – Napi átlagos időbeosztás, összes főre, perc					
	1999–2000			2009–2010		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
I. Társadalmilag kötött tevékenységek	454	486	471	433	472	453
1. Kereső-, termelőtevékenység	406	321	366	371	301	338
1.1. Főfoglalkozás	491	446	471	460	416	440
1.2. Jövedelemkiegészítő és egyéb termelőtevékenység	215	154	185	149	110	129
2. Tanulás, önképzés	332	329	331	319	303	311
3. Háztartási és házkörűli munka	127	252	200	144	261	211
3.1. A saját háztartás ellátása	104	199	164	114	199	165
3.1.1. Hagyományos (női) háztartási munkák	56	184	145	66	183	143
3.1.1.1. Főzés, terítés, tálalás	39	95	81	43	94	78
3.1.1.2. Mosogatás, törölgetés	28	40	38	33	47	44
3.1.1.3. Lakás takarítása, rendrakás	36	57	52	45	58	55
3.1.1.4. Mosás, vasalás	59	81	80	42	62	61
3.1.1.5. Felnőttek ápolása, gondozása	75	79	78	96	86	89
3.1.2. Ház körüli munkák	99	62	84	105	73	93
3.1.3. Javító, karbantartó munkák, építkezés	147	119	138	152	111	138
3.1.4. Egyéb, a saját háztartás ellátását szolgáló tevékenység	168	125	151	234	165	199
3.2. Vásárlás, szolgáltatás igénybevétele, ügyintézés	54	52	52	51	49	50
3.2.1. Vásárlás	40	42	41	45	43	44
3.2.1.1. ebből: Napi bevásárlás	32	33	33	32	31	31
3.2.2. Szolgáltatások igénybevétele, ügyintézés	71	66	68	53	45	48
3.3. Gyermekellátás, gondozása (saját)	93	137	121	108	169	146
3.3.1. Testi gondozás	48	80	72	54	104	90
3.3.2. Mesélés, játék	80	86	84	85	97	92
3.3.3. Közös tanulás	67	67	67	66	62	63
3.3.4. Gyermek szállítása, kísérése, egyéb	37	46	43	50	55	54
3.3.4.1. ebből: Gyermekintézménnyel kapcsolatos utazás	27	32	31	46	50	49
4. Közlekedés	77	67	72	83	74	78

*A 15–84 éves népesség főbb tevékenységekre fordított ideje nemek szerint
1999–2000-ben és 2009–2010-ben (folytatás)*

Tevékenységek	„A” – Napi átlagos időbeosztás, összes főre, perc					
	1999–2000			2009–2010		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
II. Fiziológiailag kötött tevékenységek	691	692	691	724	719	722
<i>5. Alvás, szunyókálás</i>	542	553	548	542	550	547
5.1. Alvás	511	525	518	499	508	504
5.2. Fekvés ébren, szunyókálás	24	23	24	40	39	40
5.3. Betegség miatti fekvés	6	5	5	3	3	3
<i>6. Testi higiénia, öltözködés</i>	57	55	56	77	72	74
<i>7. Étkezés</i>	92	84	88	105	97	101
7.1. Reggelizés	20	18	19	21	19	20
7.2. Ebédelés	32	30	31	34	33	33
7.3. Vacsorázás	27	25	26	29	26	28
7.4. Italfogyasztás	9	6	7	13	11	12
7.5. Főétkezésen kívüli étkezés	4	4	4	7	8	8
III. Szabadon végzett tevékenységek	307	267	286	294	252	271
<i>8. Szabadidő társas eltöltése</i>	56	46	50	51	47	48
8.1. Beszélgetés	30	29	29	31	31	31
8.2. Társas szórakozás (vendégeskedés, szórakozóhely, játék)	21	12	16	17	12	14
8.3. Családi - gondoskodó és érzelmi - tevékenység	4	5	5	3	4	4
<i>9. Médiafogyasztás</i>	204	186	194	191	168	179
9.1. Olvasás	27	22	24	20	22	21
9.2. Tévénézés	164	158	161	149	134	141
9.3. Internetezés	1	0	0	15	7	11
9.4. Egyéb média (rádió- és zenehallgatás, videózás)	12	6	9	8	5	6
<i>10. Egyéb szabadon végzett tevékenység</i>	47	35	41	51	37	44
10.1. Levél és e-mail írása, olvasása	0	0	0	4	3	4
10.2. Számítógépen végzett egyéb tevékenységek	5	1	3	11	3	7
10.3. Részvétel vallási és szervezeti tevékenységben, kulturális és sportrendezvényen	6	6	6	4	5	5
10.4. Kirándulás, séta, sporttevékenység	24	14	19	18	11	14
10.5. Hobbi	4	6	5	4	5	4
10.6. Szobanövények, házi kedvencek gondozása	3	5	4	6	7	6
10.7. Egyéb szabadon végzett és be nem sorolható tevékenység	5	3	4	5	4	4
Összesen	1 440	1 440	1 440	1 440	1 440	1 440
<i>Mintaelemszám</i>	19 931	23 204	43 135	3 599	4 463	8 062

(A táblázat folytatása a következő oldalon.)

(Folytatás)

Tevékenységek	„B” – Tevékenységet végzők aránya, %					
	1999–2000			2009–2010		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
II. Fiziológiailag kötött tevékenységek	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>5. Alvás, szunyókálás</i>	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
5.1. Alvás	99,9	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
5.2. Fekvés ébren, szunyókálás	25,1	23,7	24,4	41,1	41,4	41,3
5.3. Betegség miatti fekvés	4,3	5,2	4,8	4,9	6,8	5,9
<i>6. Testi higiénia, öltözködés</i>	99,8	99,8	99,8	99,8	99,9	99,8
<i>7. Étkezés</i>	100,0	99,9	99,9	99,9	100,0	99,9
7.1. Reggelizés	87,2	83,7	85,3	83,3	82,3	82,8
7.2. Ebédelés	93,9	93,8	93,8	93,3	95,1	94,3
7.3. Vacsorázás	92,0	90,1	91,0	90,6	87,9	89,1
7.4. Italfogyasztás	36,0	34,9	35,4	47,4	46,8	47,1
7.5. Főétkezésen kívüli étkezés	16,5	16,4	16,4	23,9	25,3	24,6
III. Szabadon végzett tevékenységek	97,9	97,8	97,9	97,7	97,8	97,8
<i>8. Szabadidő társas eltöltése</i>	53,0	49,5	51,2	54,0	54,2	54,1
8.1. Beszélgetés	41,9	39,9	40,9	43,2	42,9	43,0
8.2. Társas szórakozás (vendégeskedés, szórakozóhely, játék)	16,4	12,4	14,3	15,4	13,8	14,6
8.3. Családi - gondoskodó és érzelmi - tevékenység	5,6	7,5	6,6	6,6	9,5	8,1
<i>9. Médiafogyasztás</i>	91,8	91,8	91,8	90,6	91,1	90,9
9.1. Olvasás	38,1	29,5	33,6	26,4	27,4	26,9
9.2. Tévénézés	86,3	87,6	87,0	83,8	84,1	84,0
9.3. Internetezés	0,7	0,1	0,4	15,3	8,9	11,9
9.4. Egyéb média (rádió- és zenehallgatás, videózás)	12,2	6,6	9,3	7,7	5,6	6,6
<i>10. Egyéb szabadon végzett tevékenység</i>	43,9	40,8	42,3	51,9	44,6	48,1
10.1. Levél és e-mail írása, olvasása	0,5	0,7	0,6	6,1	5,2	5,7
10.2. Számítógépen végzett egyéb tevékenységek	3,7	0,8	2,2	8,8	3,5	6,0
10.3. Részvétel vallási és szervezeti tevékenységben, kulturális és sportrendezvényen	4,8	6,3	5,6	3,5	5,4	4,5
10.4. Kirándulás, séta, sporttevékenység	17,7	12,7	15,1	18,3	13,1	15,5
10.5. Hobbi	4,6	5,7	5,2	4,0	4,6	4,3
10.6. Szobanövények, házi kedvencek gondozása	7,9	12,0	10,0	15,2	17,0	16,2
10.7. Egyéb szabadon végzett és be nem sorolható tevékenység	17,3	13,4	15,2	13,2	8,8	10,9
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>Mintaelemszám</i>	19 931	23 204	43 135	3 599	4 463	8 062

(A táblázat folytatása a következő oldalon.)

(Folytatás)

Tevékenységek	„C” – A tevékenységet végzők időráfordítása, perc					
	1999–2000			2009–2010		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
II. Fiziológiailag kötött tevékenységek	691	692	691	724	719	722
<i>5. Alvás, szunyókálás</i>	542	553	548	542	550	547
5.1. Alvás	512	525	518	499	508	504
5.2. Fekvés ébren, szunyókálás	98	97	97	97	95	96
5.3. Betegség miatti fekvés	133	101	115	60	49	54
<i>6. Testi higiénia, öltözködés</i>	57	55	56	77	72	74
<i>7. Étkezés</i>	92	84	88	105	97	101
7.1. Reggelizés	23	22	22	25	24	24
7.2. Ebédelés	34	32	33	36	35	35
7.3. Vacsorázás	29	28	29	33	30	31
7.4. Italfogyasztás	26	17	21	28	23	26
7.5. Főétkezésen kívüli étkezés	25	25	25	31	31	31
III. Szabadon végzett tevékenységek	313	273	292	300	257	278
<i>8. Szabadidő társas eltöltése</i>	105	92	98	94	86	90
8.1. Beszélgetés	72	72	72	71	72	71
8.2. Társas szórakozás (vendégeskedés, szórakozóhely, játék)	127	97	114	109	83	96
8.3. Családi - gondoskodó és érzelmi - tevékenység	78	63	69	49	43	45
<i>9. Médiafogyasztás</i>	222	202	212	211	185	197
9.1. Olvasás	71	75	73	74	80	77
9.2. Tévénézés	190	180	185	177	159	168
9.3. Internetezés	125	90	118	100	83	94
9.4. Egyéb média (rádió- és zenehallgatás, videózás)	99	89	95	102	94	98
<i>10. Egyéb szabadon végzett tevékenység</i>	107	87	97	99	83	91
10.1. Levél és e-mail írása, olvasása	74	46	56	65	60	63
10.2. Számítógépen végzett egyéb tevékenységek	123	95	118	122	88	112
10.3. Részvétel vallási és szervezeti tevékenységben, kulturális és sportrendezvényen	126	102	112	114	94	101
10.4. Kirándulás, séta, sporttevékenység	134	111	124	100	83	93
10.5. Hobbi	94	101	98	91	98	95
10.6. Szobanövények, házi kedvencek gondozása	44	38	40	40	40	40
10.7. Egyéb szabadon végzett és be nem sorolható tevékenység	26	26	26	35	40	37
Összesen	-	-	-	-	-	-
<i>Mintaelemszám</i>	19 931	23 204	43 135	3 599	4 463	8 062

A 15–84 éves népesség főbb háztartási tevékenységekre fordított ideje szociodemográfiai jellemzők szerint 1999–2000-ben és 2009–2010-ben („A” – Napi átlagos időbeosztás, összes főre, perc)

Megnevezés	3. Háztartási és házkörűli munka						3.1. A saját háztartás ellátása					
	1999–2000			2009–2010			1999–2000			2009–2010		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
KORCSOPORT												
15–29 éves	62	167	113	63	169	115	41	105	72	40	100	70
30–39 éves	115	315	214	128	322	224	63	206	134	70	184	127
40–49 éves	102	259	182	125	247	187	71	209	142	83	196	140
50–59 éves	100	258	184	136	250	196	74	219	151	106	208	160
60–69 éves	118	265	203	139	275	216	91	230	171	106	236	180
70–84 éves	107	218	178	133	240	202	82	195	154	108	216	177
<i>Összesen</i>	94	239	170	115	250	186	64	184	127	79	185	135
BEFEJEZETT ISKOLAI VÉGZETTSÉG												
Általános iskola 8 évfolyam vagy kevesebb	89	242	180	105	251	192	66	201	146	78	203	152
Szakiskola, szakmunkás iskola	99	266	160	124	277	183	69	194	114	89	208	134
Középiskola érettségivel	89	223	167	102	232	177	55	165	119	69	172	128
Főiskola, egyetem oklevéllel	105	228	169	135	253	202	63	161	114	80	159	125
<i>Összesen</i>	94	239	170	115	250	186	64	184	127	79	185	135
GAZDASÁGI AKTIVITÁS												
Dolgozik, kereső tevékenységet folytat	87	208	142	99	203	147	55	158	102	62	151	103
Munkanélküli	147	341	231	191	331	254	100	253	166	137	244	185
Tanuló	42	76	59	41	81	61	31	59	45	27	60	44
Nyugdíjas	119	259	204	147	268	220	90	224	171	113	231	184
Gyermekgondozási ellátást kap	291	511	508	370	542	538	123	254	253	113	228	225
Egyéb eltartott, inaktív	106	322	254	172	340	298	72	247	192	132	252	223
<i>Összesen</i>	94	239	170	115	250	186	64	184	127	79	185	135
ANDORKA-FÉLE MUNKAJELLEG-CSOPORT												
Vezetők	87	182	119	106	191	147	53	139	83	54	143	96
Értelmiségiek	101	211	161	115	207	163	56	151	108	59	144	104
Egyéb szellemiek	86	203	162	102	199	165	49	152	115	61	142	114
Iparosok, kereskedők	92	214	131	98	184	125	58	160	91	63	125	83
Szakmunkások	83	193	122	98	204	135	54	147	87	63	154	94
Betanított munkások	85	213	137	97	218	145	55	170	101	64	172	106
Segédmunkások	94	241	174	96	218	167	64	196	137	72	174	131
Mezőgazdasági fizikai	86	273	138	83	212	116	66	229	111	60	162	86
Mezőgazdasági önállók	71	280	112	68	250	92	50	221	84	49	162	64
<i>Összesen</i>	87	208	142	100	205	148	55	158	102	62	152	103

(A táblázat folytatása a következő oldalon.)

(Folytatás.)

Megnevezés	3. Háztartási és házkörüli munka						3.1. A saját háztartás ellátása					
	1999–2000			2009–2010			1999–2000			2009–2010		
	férfi	nő	együtt	férfi	férfi	nő	együtt	férfi	férfi	nő	együtt	férfi
EGP-SÉMA												
Felső vezető, felső értelmiségi	91	187	128	111	186	140	51	139	85	55	125	82
Alsó vezető, alsó értelmiségi	94	211	169	99	214	174	54	155	119	59	153	120
Középszintű szellemi	98	201	185	106	200	188	57	148	134	51	145	133
Kereskedelmi-szolgáltatási foglalkozású	71	184	149	100	200	173	43	143	112	65	157	132
Önálló alkalmazottal	72	196	101	95	179	123	33	148	61	54	105	71
Önálló alkalmazott nélkül	97	225	144	105	158	126	63	166	101	65	121	86
Mezőgazdasági önálló	71	280	111	67	250	90	49	221	82	47	162	62
Közvetlen irányító	88	228	127	127	253	145	57	186	93	77	213	97
Képzett munkás	86	215	116	93	219	113	57	167	82	61	166	78
Képzetlen munkás	86	216	138	100	209	144	57	173	103	68	165	107
Mezőgazdasági munkás	84	273	134	81	213	114	65	229	108	57	164	84
Összesen	87	208	142	100	205	148	55	158	102	62	152	103
CSALÁDI ÁLLAPOT												
Nőtlen, hajadon	62	126	90	81	149	110	46	92	66	57	101	76
Házas	108	302	203	132	314	221	70	229	148	86	225	154
Elvált, házastársától külön élő	114	240	193	140	237	202	82	176	141	109	180	154
Özvegy	138	224	210	152	234	220	113	192	179	128	204	191
Összesen	94	239	170	115	250	186	64	184	127	79	185	135
HÁZTARTÁS TAGLÉTSZÁMA												
1 fő	118	201	176	124	201	177	94	170	147	98	171	148
2 fő	94	240	170	112	242	177	71	204	140	87	204	146
3 fő	85	233	158	115	267	189	56	175	114	76	183	128
4 fő	90	240	163	116	261	186	56	173	113	71	170	119
5 és több fő	104	304	203	114	307	217	65	201	133	66	194	134
Összesen	94	239	170	115	250	186	64	184	127	79	185	135
GYERMEKEK SZÁMA												
Nincs gyermek	88	215	156	108	219	167	67	184	130	85	188	139
1 gyermek	92	238	170	124	281	207	55	165	114	75	170	125
2 gyermek	109	293	201	138	314	229	62	192	127	68	177	124
3 és több gyermek	120	387	258	124	386	269	69	239	157	55	220	147
Összesen	94	239	170	115	250	186	64	184	127	79	185	135
NAPTÍPUS												
Hétköznap	90	231	165	107	239	177	59	171	118	73	171	125
Hétvége	104	258	185	136	277	209	76	215	149	96	222	161
Összesen	94	239	170	115	250	186	64	184	127	79	185	135

A 15–84 éves népesség főbb háztartási tevékenységekre fordított ideje szociodemográfiai jellemzők szerint 1999–2000-ben és 2009–2010-ben („A” – Napi átlagos időbeosztás, összes főre, perc)

(folytatás)

Megnevezés	3.2. Vásárlás, szolgáltatás igénybevétele, ügyintézés						3.3. Gyermekellátása, gondozása (saját)					
	1999–2000			2009–2010			1999–2000			2009–2010		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
KORCSOPORT												
15–29 éves	13	21	17	13	19	16	9	42	25	10	50	29
30–39 éves	16	28	22	16	24	20	37	81	58	42	114	78
40–49 éves	16	30	24	19	26	23	14	20	17	23	25	24
50–59 éves	20	30	25	21	26	24	5	10	8	8	16	12
60–69 éves	23	28	26	22	26	24	5	6	5	10	13	12
70–84 éves	22	21	21	20	20	20	3	3	3	4	4	4
<i>Összesen</i>	17	26	22	18	23	21	13	29	21	18	41	30
BEFEJEZETT ISKOLAI VÉGZETTSÉG												
Általános iskola 8 évfolyam vagy kevesebb	15	23	20	13	19	17	7	19	14	14	28	23
Szakiskola, szakmunkás iskola	16	27	20	16	22	19	15	45	25	19	47	30
Középiskola érettségivel	19	28	24	20	25	23	15	31	24	13	36	26
Főiskola, egyetem oklevéllel	22	30	26	22	29	26	20	38	29	32	64	50
<i>Összesen</i>	17	26	22	18	23	21	13	29	21	18	41	30
GAZDASÁGI AKTIVITÁS												
Dolgozik, kereső tevékenységet folytat	15	26	20	14	22	18	17	24	20	23	30	26
Munkanélküli	22	32	27	25	34	29	25	56	38	28	53	39
Tanuló	10	15	12	8	13	11	2	3	2	5	8	7
Nyugdíjas	23	27	26	24	25	24	5	8	7	10	12	11
Gyermekgondozási ellátást kap	31	30	30	64	26	27	137	226	225	193	287	285
Egyéb eltartott, inaktív	21	29	26	28	27	27	13	47	36	11	61	49
<i>Összesen</i>	17	26	22	18	23	21	13	29	21	18	41	30
ANDORKA-FÉLE MUNKAJELLEG-CSOPORT												
Vezetők	17	26	20	15	30	22	17	16	17	37	18	28
Értelmiségiek	20	29	25	19	24	22	25	31	28	36	38	37
Egyéb szellemiek	17	28	24	16	24	21	20	24	22	25	33	30
Iparosok, kereskedők	16	30	20	19	34	24	18	25	21	16	26	19
Szakmunkások	13	22	16	14	20	16	16	23	19	22	29	24
Betanított munkások	16	25	20	13	21	16	14	18	16	20	26	22
Segédmunkások	14	24	20	10	17	14	15	20	18	14	27	21
Mezőgazdasági fizikai	11	23	15	13	23	16	9	20	12	10	27	14
Mezőgazdasági önállók	8	29	12	6	29	9	12	31	16	14	59	20
<i>Összesen</i>	15	26	20	15	22	18	17	24	20	23	31	27

(A táblázat folytatása a következő oldalon.)

(Folytatás.)

Megnevezés	3.2. Vásárlás, szolgáltatás igénybevétele, ügyintézés						3.3. Gyermekellátása, gondozása (saját)					
	1999–2000			2009–2010			1999–2000			2009–2010		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt

EGP-SÉMA

Felső vezető, felső értelmiségi	18	28	22	16	29	21	22	20	21	40	33	37
Alsó vezető, alsó értelmiségi	19	28	25	16	23	21	20	28	25	24	38	33
Középszintű szellemi Kereskedelmi-szolgáltatási foglalkozású	12	22	19	16	18	17	16	19	18	20	25	24
Önálló alkalmazottal	18	24	19	15	42	24	20	25	21	27	32	28
Önálló alkalmazott nélkül	15	32	21	24	14	20	19	27	22	17	23	19
Mezőgazdasági önálló	9	29	12	7	29	10	13	31	17	13	59	19
Közvetlen irányító	12	20	14	15	32	18	19	22	20	34	8	30
Képzett munkás	13	25	16	13	22	14	16	24	18	19	31	21
Képzetlen munkás	14	25	19	13	20	16	15	18	16	19	24	21
Mezőgazdasági munkás	11	23	14	13	23	16	9	20	12	11	26	14
<i>Összesen</i>	15	26	20	15	22	18	17	24	20	23	31	27

CSALÁDI ÁLLAPOT

Nőtlen, hajadon	13	20	16	15	20	17	3	13	8	9	28	17
Házasságban	18	28	23	19	24	22	20	45	32	27	65	46
Elvált, házasétársától külön élő	21	31	27	21	28	26	11	32	24	11	29	22
Özvegy	22	26	25	20	22	22	3	6	6	4	9	8
<i>Összesen</i>	17	26	22	18	23	21	13	29	21	18	41	30

HÁZTARTÁS TAGLÉTSZÁMA

1 fő	22	27	26	23	24	24	2	4	3	3	7	5
2 fő	20	27	23	21	25	23	3	9	6	5	12	9
3 fő	16	26	21	16	25	20	13	32	22	23	59	41
4 fő	15	25	20	15	21	18	19	42	30	30	70	50
5 és több fő	14	23	19	12	20	16	26	79	52	36	94	67
<i>Összesen</i>	17	26	22	18	23	21	13	29	21	18	41	30

GYERMEKEK SZÁMA

Nincs gyermek	19	26	23	20	24	22	2	5	4	4	7	6
1 gyermek	15	26	21	15	24	20	22	47	36	34	86	62
2 gyermek	14	26	20	13	20	17	33	76	54	57	117	88
3 és több gyermek	12	25	19	11	21	17	39	123	83	57	144	106
<i>Összesen</i>	17	26	22	18	23	21	13	29	21	18	41	30

NAPTÍPUS

Hétköznap	19	29	24	18	25	22	12	31	22	16	43	30
Hétvége	12	18	15	16	18	17	15	25	20	24	37	31
<i>Összesen</i>	17	26	22	18	23	21	13	29	21	18	41	30

A 15–84 éves népesség főbb háztartási tevékenységekre fordított ideje szociodemográfiai jellemzők szerint 1999–2000-ben és 2009–2010-ben („B” – Tevékenységet végzők aránya (%))

Megnevezés	3. Háztartási és házkörülük munka						3.1. A saját háztartás ellátása					
	1999–2000			2009–2010			1999–2000			2009–2010		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
KORCSOPORT												
15–29 éves	64,6	85,1	74,6	65,0	85,0	74,7	52,1	79,4	65,4	53,8	77,7	65,5
30–39 éves	80,4	98,2	89,2	84,1	98,8	91,4	60,8	96,2	78,3	70,0	96,1	83,0
40–49 éves	77,4	98,5	88,2	82,1	97,8	90,0	66,2	97,4	82,1	71,8	96,1	84,1
50–59 éves	75,0	98,3	87,4	86,8	98,0	92,7	64,9	97,1	82,1	79,2	96,6	88,4
60–69 éves	81,4	98,5	91,3	87,2	98,5	93,6	70,4	97,7	86,2	78,3	97,9	89,5
70–84 éves	79,4	96,9	90,7	84,5	97,7	93,0	68,5	95,9	86,1	78,9	96,7	90,3
Összesen	74,2	94,8	85,1	80,2	95,6	88,3	61,4	92,4	77,7	69,9	92,9	82,1
BEFEJEZETT ISKOLAI VÉGZETTSÉG												
Általános iskola 8												
évfolyam vagy kevesebb	70,8	94,4	84,9	74,7	93,2	85,7	60,6	92,2	79,5	66,4	91,8	81,5
Szakiskola, szakmunkás												
iskola	75,5	95,9	82,9	83,1	98,8	89,1	63,5	94,3	74,7	73,8	96,9	82,6
Középiskola érettségivel	74,0	94,1	85,6	78,7	95,2	88,2	58,7	91,2	77,5	67,5	91,5	81,4
Főiskola, egyetem												
oklevéllel	80,6	95,9	88,6	84,1	96,7	91,3	63,7	93,2	79,1	70,5	93,1	83,4
Összesen	74,2	94,8	85,0	80,2	95,6	88,3	61,4	92,4	77,7	69,9	92,9	82,1
GAZDASÁGI AKTIVITÁS												
Dolgozik, kereső												
tevékenységet folytat	73,7	95,2	83,5	79,4	96,3	87,1	59,1	92,3	74,3	67,4	93,0	79,0
Munkanélküli	82,5	98,1	89,3	89,2	98,9	93,6	73,3	97,0	83,5	83,1	96,6	89,2
Tanuló	59,4	76,2	67,7	56,0	76,4	66,2	48,7	68,9	58,6	45,3	67,2	56,2
Nyugdíjas	80,7	97,9	91,2	87,9	98,3	94,1	70,0	97,2	86,5	79,7	97,6	90,4
Gyermekgondozási												
ellátást kap	82,7	99,6	99,4	100,0	100,0	100,0	65,4	98,1	97,7	80,2	98,9	98,5
Egyéb eltartott, inaktív	70,5	97,7	89,1	83,0	95,2	92,2	59,0	96,0	84,4	77,4	94,0	89,9
Összesen	74,2	94,8	85,1	80,2	95,6	88,3	61,4	92,4	77,7	69,9	92,9	82,1
ANDORKA-FÉLE MUNKAJELLEG-CSOPORT												
Vezetők	76,8	93,7	82,6	85,8	94,2	89,8	63,3	90,4	72,6	64,1	90,6	76,8
Értelmiségiek	79,0	95,9	88,3	81,4	95,8	89,0	59,8	93,2	78,1	63,6	90,5	77,7
Egyéb szellemiek	74,1	95,9	88,2	81,3	95,0	90,2	56,1	92,5	79,6	69,7	91,3	83,7
Iparosok, kereskedők	74,3	95,8	81,3	80,7	96,2	85,5	54,3	94,2	67,2	69,3	94,7	77,2
Szakmunkások	72,5	93,0	79,8	77,6	97,3	84,5	59,6	89,2	70,1	67,7	94,2	76,9
Betanított munkások	73,3	94,7	81,9	79,8	97,8	86,9	60,7	91,9	73,3	67,0	95,0	78,0
Segédmunkások	75,1	97,6	87,5	80,4	97,6	90,4	65,6	96,6	82,6	72,5	96,6	86,5
Mezőgazdasági fizikai	68,9	97,9	76,9	81,5	100,0	86,1	61,7	96,9	71,4	73,4	100,0	80,1
Mezőgazdasági önállók	65,9	98,5	72,3	67,0	100,0	71,3	55,1	97,1	63,3	55,9	100,0	61,7
Összesen	73,7	95,2	83,5	79,5	96,4	87,2	59,2	92,3	74,3	67,5	93,0	79,2

(A táblázat folytatása a következő oldalon.)

(Folytatás.)

Megnevezés	3. Háztartási és házkörűli munka						3.1. A saját háztartás ellátása					
	1999–2000			2009–2010			1999–2000			2009–2010		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
EGP-SÉMA												
Felső vezető, felső értelmiségi	77,1	95,2	84,0	82,4	95,6	87,5	58,7	92,5	71,6	63,7	88,7	73,3
Alsó vezető, alsó értelmiségi	77,3	96,6	89,7	80,2	95,7	90,3	60,2	93,6	81,6	66,9	91,8	83,1
Középszintű szellemi Kereskedelmi-szolgáltatási foglalkozású	73,9	94,3	91,2	80,3	95,3	93,5	58,1	90,4	85,5	70,4	92,8	90,1
Önálló alkalmazottal	67,8	92,1	84,7	70,7	96,2	89,4	51,7	87,8	76,8	58,4	93,0	83,7
Önálló alkalmazott nélkül	65,8	95,4	72,8	78,3	93,5	83,3	44,6	92,6	56,0	67,4	90,9	75,1
Mezőgazdasági önálló	77,0	96,6	84,3	82,7	98,4	88,7	56,5	95,3	70,9	66,3	95,0	77,3
Közvetlen irányító	65,1	98,5	71,5	68,5	100,0	72,5	54,0	97,1	62,2	55,5	100,0	61,1
Képzett munkás	69,9	98,1	77,7	82,5	100,0	85,0	56,0	95,7	67,0	71,8	100,0	75,8
Képzetlen munkás	74,8	95,6	79,5	78,1	100,0	81,6	62,3	92,6	69,2	68,7	95,9	73,1
Mezőgazdasági munkás	73,3	94,6	81,8	79,8	97,0	86,8	61,8	92,8	74,2	69,0	94,9	79,6
Összesen	68,4	97,9	76,1	80,9	100,0	85,6	61,4	96,9	70,7	73,3	100,0	79,9
	73,7	95,2	83,5	79,5	96,4	87,2	59,2	92,3	74,3	67,5	93,0	79,2
CSALÁDI ÁLLAPOT												
Nőtlen, hajadon	64,8	83,6	73,1	71,1	86,7	77,8	54,3	77,5	64,6	61,8	79,9	69,6
Házas	77,9	98,8	88,2	83,8	98,5	91,0	62,8	97,7	79,9	71,7	97,1	84,2
Elvált, házastársától külön élő	83,2	97,6	92,3	88,4	98,6	94,9	73,2	95,6	87,3	81,4	96,4	91,0
Özvegy	89,1	97,4	96,1	94,8	98,0	97,4	84,7	96,3	94,5	91,8	97,0	96,1
Összesen	74,2	94,8	85,1	80,2	95,6	88,3	61,4	92,4	77,7	69,9	92,9	82,1
HÁZTARTÁS TAGLÉTSZÁMA												
1 fő	88,9	97,4	94,9	91,9	97,2	95,5	82,9	95,8	92,0	86,6	95,6	92,7
2 fő	74,1	96,7	85,9	80,0	96,1	88,1	62,7	95,0	79,6	71,6	93,9	82,8
3 fő	71,4	93,8	82,5	77,9	96,0	86,8	57,2	91,0	73,9	68,7	92,4	80,3
4 fő	73,4	92,4	82,7	79,3	93,9	86,4	60,0	89,2	74,3	64,8	90,9	77,5
5 és több fő	72,5	93,4	82,9	75,5	93,3	85,0	56,7	90,5	73,5	61,2	89,5	76,2
Összesen	74,2	94,8	85,1	80,2	95,6	88,3	61,4	92,4	77,7	69,9	92,9	82,1
GYERMEKEK SZÁMA												
Nincs gyermek	73,4	95,3	85,0	80,3	96,4	88,8	63,2	93,3	79,2	72,8	93,8	83,9
1 gyermek	73,0	93,3	83,9	79,7	93,2	86,8	56,6	89,5	74,3	67,2	90,3	79,4
2 gyermek	77,7	94,5	86,1	80,2	94,1	87,4	61,3	92,0	76,6	61,2	91,2	76,7
3 és több gyermek	78,3	95,4	87,1	80,0	96,0	88,9	60,0	94,4	77,8	63,4	94,1	80,4
Összesen	74,2	94,8	85,1	80,2	95,6	88,3	61,4	92,4	77,7	69,9	92,9	82,1
NAPTÍPUS												
Hétköznap	74,0	94,5	84,8	79,4	95,1	87,8	59,9	91,6	76,7	68,1	92,1	80,8
Hétvége	74,9	95,5	85,7	82,0	96,7	89,7	65,2	94,2	80,4	74,4	95,0	85,1
Összesen	74,2	94,8	85,1	80,2	95,6	88,3	61,4	92,4	77,7	69,9	92,9	82,1

A 15–84 éves népesség főbb háztartási tevékenységekre fordított ideje szociodemográfiai jellemzők szerint 1999–2000-ben és 2009–2010-ben („B” – Tevékenységet végzők aránya (%)) (folytatás)

Megnevezés	3.2. Vásárlás, szolgáltatás igénybevétele, ügyintézés						3.3. Gyermekellátása, gondozása (saját)					
	1999–2000			2009–2010			1999–2000			2009–2010		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
KORCSOPORT												
15–29 éves	24,0	39,5	31,5	24,5	37,2	30,7	9,0	22,3	15,5	9,5	20,7	15,0
30–39 éves	30,8	56,6	43,6	32,0	50,8	41,4	38,7	60,1	49,3	37,4	63,2	50,2
40–49 éves	31,0	59,2	45,4	32,9	55,0	44,2	15,9	22,2	19,1	21,2	22,4	21,8
50–59 éves	34,6	54,8	45,4	39,4	53,2	46,7	6,2	9,5	7,9	9,8	13,9	12,0
60–69 éves	43,0	52,8	48,7	42,8	51,6	47,8	4,8	5,6	5,2	9,6	10,3	10,0
70–84 éves	43,5	43,6	43,5	44,7	42,0	42,9	2,7	2,5	2,5	3,1	4,6	4,0
Összesen	31,6	50,2	41,4	34,2	48,0	41,5	13,9	21,2	17,8	17,0	24,2	20,8
BEFEJEZETT ISKOLAI VÉGZETTSÉG												
Általános iskola 8 évfolyam vagy kevesebb	29,5	46,8	39,8	29,3	44,5	38,4	7,9	14,4	11,8	13,7	18,4	16,5
Szakiskola, szakmunkásiskola	29,5	51,8	37,6	34,6	50,1	40,5	16,4	29,7	21,2	18,6	29,1	22,6
Középiskola érettségivel	33,5	52,6	44,5	33,6	48,4	42,1	15,5	23,1	19,9	13,5	23,0	19,0
Főiskola, egyetem oklevéllel	39,1	54,0	46,9	41,3	50,7	46,6	20,0	28,2	24,3	24,8	30,9	28,3
Összesen	31,6	50,2	41,4	34,2	48,0	41,5	13,9	21,2	17,8	17,0	24,2	20,8
GAZDASÁGI AKTIVITÁS												
Dolgozik, kereső tevékenységet folytat	28,1	52,0	39,0	28,5	47,5	37,2	19,2	24,8	21,8	22,2	25,8	23,9
Munkanélküli	38,7	59,1	47,5	44,0	63,4	52,8	22,6	41,1	30,6	24,5	35,4	29,4
Tanuló	21,2	27,8	24,4	20,8	25,1	22,9	2,7	3,3	3,0	4,9	5,3	5,1
Nyugdíjas	42,4	50,8	47,5	47,0	49,5	48,5	5,3	6,6	6,1	8,1	9,9	9,2
Gyermekgondozási ellátást kap	82,7	63,9	64,1	84,0	52,9	53,6	65,4	96,1	95,7	100,0	97,8	97,9
Egyéb eltartott, inaktív	33,9	54,7	48,2	40,5	59,6	54,9	11,3	32,8	26,1	11,1	39,2	32,3
Összesen	31,6	50,2	41,4	34,2	48,0	41,5	13,9	21,2	17,8	17,0	24,2	20,8
ANDORKA-FÉLE MUNKAJELLEG-CSOPORT												
Vezetők	33,1	56,7	41,2	31,9	52,4	41,7	21,4	14,7	19,1	37,3	17,7	27,9
Értelmiségiek	37,2	52,3	45,5	37,3	48,4	43,1	25,1	29,4	27,5	29,2	28,0	28,6
Egyéb szellemiek	31,9	54,8	46,7	30,1	47,7	41,5	21,0	24,6	23,3	22,0	24,9	23,9
Iparosok, kereskedők	29,4	50,4	36,2	29,7	46,6	34,9	22,4	27,3	24,0	14,2	20,4	16,1
Szakmunkások	25,6	46,6	33,0	27,0	46,2	33,7	18,5	23,7	20,4	21,1	25,9	22,8
Betanított munkások	26,3	53,3	37,2	26,4	47,5	34,7	15,9	20,9	17,9	21,5	27,8	24,0
Segédmunkások	27,2	56,0	43,0	25,8	49,2	39,4	15,6	23,8	20,1	20,8	29,3	25,7
Mezőgazdasági fizikai	20,0	46,4	27,3	24,6	51,9	31,5	13,1	26,1	16,7	9,3	33,2	15,3
Mezőgazdasági önállók	18,3	45,4	23,6	14,7	59,0	20,5	13,3	31,7	16,9	20,2	14,7	19,5
Összesen	28,2	52,0	39,0	28,6	47,8	37,4	19,2	24,7	21,7	22,2	26,1	24,0

(A táblázat folytatása a következő oldalon.)

(Folytatás.)

Megnevezés	3.2. Vásárlás, szolgáltatás igénybevétele, ügyintézés						3.3. Gyermekellátás, gondozása (saját)					
	1999–2000			2009–2010			1999–2000			2009–2010		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
EGP-SÉMA												
Felső vezető, felső értelmiségi	34,1	52,9	41,3	34,2	58,5	43,5	23,9	21,9	23,1	33,7	23,5	29,8
Alsó vezető, alsó értelmiségi	34,4	54,4	47,2	30,7	46,2	40,7	21,6	27,8	25,6	22,8	28,2	26,3
Középszintű szellemi Kereskedelmi-szolgáltatási foglalkozású	31,6	53,8	50,4	34,6	46,5	45,0	22,5	25,7	25,2	29,6	25,6	26,1
Önálló alkalmazottal	24,8	45,1	38,8	28,7	43,0	39,2	18,8	21,2	20,5	24,8	24,3	24,4
Önálló alkalmazott nélkül	27,4	51,3	33,0	28,4	50,5	35,6	21,4	32,8	24,1	20,6	25,2	22,1
Mezőgazdasági önálló	31,4	49,2	38,0	37,1	34,9	36,2	23,3	26,1	24,3	12,0	15,4	13,3
Közvetlen irányító	18,1	45,4	23,3	16,4	59,0	21,8	13,3	31,7	16,9	19,3	14,7	18,7
Képzett munkás	24,3	48,1	30,9	29,9	61,1	34,3	19,9	23,5	20,9	26,1	26,5	26,1
Képzetlen munkás	26,5	51,0	32,1	26,8	53,4	31,1	18,0	26,3	19,9	18,7	28,8	20,3
Mezőgazdasági munkás	26,6	54,0	37,5	25,7	48,5	35,0	16,4	20,5	18,1	21,5	26,6	23,6
Összesen	20,1	46,4	27,0	26,1	50,4	32,1	12,3	26,1	15,9	10,3	32,3	15,7
Összesen	28,2	52,0	39,0	28,6	47,8	37,4	19,2	24,7	21,7	22,2	26,1	24,0
CSALÁDI ÁLLAPOT												
Nőtlen, hajadon	25,4	37,5	30,8	29,7	39,6	34,0	3,6	7,8	5,4	8,0	15,1	11,1
Házasságban	32,6	55,1	43,7	34,4	51,5	42,8	21,7	32,5	27,0	25,6	36,7	31,1
Elvált, házastársától külön élő	45,7	56,8	52,7	44,0	55,3	51,2	9,0	25,3	19,3	9,0	22,6	17,6
Özvegy	46,7	50,4	49,8	48,9	45,2	45,8	4,0	6,4	6,0	3,5	7,3	6,6
Összesen	31,6	50,2	41,4	34,2	48,0	41,5	13,9	21,2	17,8	17,0	24,2	20,8
HÁZTARTÁS TAGLÉTSZÁMA												
1 fő	49,1	52,0	51,2	50,3	49,5	49,8	2,1	3,3	2,9	3,4	5,3	4,7
2 fő	36,6	51,3	44,3	37,4	49,5	43,5	3,4	8,0	5,8	5,2	10,8	8,0
3 fő	29,0	49,1	38,9	32,1	48,1	40,0	14,6	24,4	19,4	20,0	32,4	26,0
4 fő	26,9	49,2	37,8	28,0	46,5	36,9	20,7	32,1	26,3	28,3	40,3	34,1
5 és több fő	26,1	49,5	37,8	25,6	44,2	35,5	26,6	47,5	37,0	33,8	50,3	42,6
Összesen	31,6	50,2	41,4	34,2	48,0	41,5	13,9	21,2	17,8	17,0	24,2	20,8
GYERMEKEK SZÁMA												
Nincs gyermek	34,4	49,6	42,5	37,4	48,4	43,3	2,6	4,0	3,3	4,1	6,1	5,2
1 gyermek	27,6	49,9	39,6	30,1	47,2	39,1	24,7	36,6	31,1	32,4	48,9	41,1
2 gyermek	27,8	52,5	40,1	25,3	45,6	35,8	35,7	56,0	45,8	51,1	67,7	59,7
3 és több gyermek	26,2	53,5	40,4	26,9	50,5	40,0	38,0	69,3	54,2	48,7	71,2	61,2
Összesen	31,6	50,2	41,4	34,2	48,0	41,5	13,9	21,2	17,8	17,0	24,2	20,8
NAPTÍPUS												
Hétköznap	34,4	56,8	46,2	37,1	53,8	46,0	14,2	22,2	18,4	16,5	24,6	20,9
Hétvége	24,7	33,6	29,4	27,0	33,3	30,2	13,3	18,8	16,2	18,2	23,1	20,8
Összesen	31,6	50,2	41,4	34,2	48,0	41,5	13,9	21,2	17,8	17,0	24,2	20,8

A 15–84 éves népesség főbb háztartási tevékenységekre fordított ideje szociodemográfiai jellemzők szerint 1999–2000-ben és 2009–2010-ben („C” – A tevékenységet végzők időráfordítása (perc))

Megnevezés	3. Háztartási és házkörüli munka						3.1. A saját háztartás ellátása					
	1999–2000			2009–2010			1999–2000			2009–2010		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
KORCSOPORT												
15–29 éves	96	196	152	97	199	153	79	132	110	75	129	106
30–39 éves	144	321	240	152	326	245	103	214	171	100	191	152
40–49 éves	131	263	206	152	253	208	108	214	172	116	204	167
50–59 éves	133	263	211	156	256	212	115	225	184	134	215	181
60–69 éves	145	268	222	159	279	231	129	236	199	136	241	201
70–84 éves	135	225	197	157	246	217	120	203	179	137	223	196
<i>Összesen</i>	127	252	200	144	261	211	104	199	164	114	199	165
BEFEJEZETT ISKOLAI VÉGZETTSÉG												
Általános iskola 8 évfolyam vagy kevesebb	125	257	213	141	269	224	109	217	184	117	221	187
Szakiskola, szakmunkásiskola	132	277	193	149	281	205	108	206	153	120	214	162
Középiskola érettségivel	120	237	195	130	244	201	94	181	153	102	188	158
Főiskola, egyetem oklevéllel	130	238	191	160	261	221	99	173	144	114	171	150
<i>Összesen</i>	127	252	200	144	261	211	104	199	164	114	199	165
GAZDASÁGI AKTIVITÁS												
Dolgozik, kereső tevékenységet folytat	119	219	171	125	211	168	93	172	138	92	163	130
Munkanélküli	179	348	259	214	335	271	137	261	199	165	252	208
Tanuló	71	100	87	73	106	92	63	85	76	61	89	78
Nyugdíjas	147	264	224	167	273	233	129	230	198	142	237	204
Gyermekgondozási ellátást kap	352	513	511	370	542	538	188	259	259	141	230	229
Egyéb eltartott, inaktív	150	330	285	207	357	324	122	257	227	171	268	247
<i>Összesen</i>	127	252	200	144	261	211	104	199	164	114	199	165
ANDORKA-FÉLE MUNKAJELLEG-C SOPORT												
Vezetők	113	194	144	123	203	163	84	154	114	84	158	126
Értelmiségiek	128	220	183	141	216	183	94	162	138	93	159	134
Egyéb szellemiek	116	212	183	126	209	182	87	164	145	88	156	136
Iparosok, kereskedők	124	224	162	122	192	146	107	169	135	91	132	107
Szakmunkások	115	207	153	126	209	160	91	165	124	93	164	123
Betanított munkások	116	225	167	122	223	167	91	185	138	96	181	136
Segédmunkások	125	246	199	119	223	184	98	203	165	99	180	152
Mezőgazdasági fizikai	125	279	179	102	212	134	107	237	155	81	162	107
Mezőgazdasági önállók	107	285	154	102	250	129	91	227	132	87	162	103
<i>Összesen</i>	118	219	170	126	213	170	93	172	137	92	163	130

(A táblázat folytatása a következő oldalon.)

(Folytatás.)

Megnevezés	3. Háztartási és házkörűli munka						3.1. A saját háztartás ellátása					
	1999–2000			2009–2010			1999–2000			2009–2010		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
EGP-SÉMA												
Felső vezető, felső értelmiségi	118	197	152	135	195	160	87	151	119	86	141	112
Alsó vezető, alsó értelmiségi	121	219	188	123	224	193	90	166	146	88	167	145
Középszintű szellemi	133	213	203	132	210	201	99	163	157	73	156	148
Kereskedelmi-szolgáltatási foglalkozású	104	200	176	141	208	194	83	163	146	111	169	158
Önálló alkalmazottal	109	206	139	122	192	147	75	159	108	80	116	94
Önálló alkalmazott nélkül	126	233	171	128	161	142	111	174	143	97	127	111
Mezőgazdasági önálló	109	285	155	98	250	125	92	227	132	85	162	101
Közvetlen irányító	126	233	163	154	253	170	102	194	138	108	213	127
Képzett munkás	115	225	145	119	219	138	91	180	118	89	173	107
Képzetlen munkás	117	229	169	125	215	166	92	187	139	98	174	135
Mezőgazdasági munkás	123	279	176	100	213	133	105	237	153	78	164	105
<i>Összesen</i>	118	219	170	126	213	170	93	172	137	92	163	130
CSALÁDI ÁLLAPOT												
Nőtlen, hajadon	95	150	123	114	172	142	84	119	103	92	126	109
Házas	139	306	231	157	319	243	111	235	185	120	231	183
Elvált, házastársától külön élő	137	245	209	159	240	213	112	185	162	134	187	169
Özvegy	154	230	219	161	239	226	133	199	190	140	210	198
<i>Összesen</i>	127	252	200	144	261	211	104	199	164	114	199	165
HÁZTARTÁS TAGLÉTSZÁMA												
1 fő	133	206	186	135	207	185	113	178	160	113	179	159
2 fő	127	248	198	141	251	201	113	215	177	121	218	176
3 fő	119	248	191	148	278	218	97	192	155	110	198	160
4 fő	123	259	197	146	278	215	94	193	152	109	187	153
5 és több fő	143	325	245	151	329	255	114	222	180	107	217	175
<i>Összesen</i>	127	252	200	144	261	211	104	199	164	114	199	165
GYERMEKEK SZÁMA												
Nincs gyermek	120	226	183	135	227	188	107	198	164	116	200	166
1 gyermek	126	255	203	156	302	238	96	184	153	111	189	158
2 gyermek	141	310	234	172	334	262	102	209	166	111	194	162
3 és több gyermek	153	406	296	155	402	303	115	253	202	87	234	183
<i>Összesen</i>	127	252	200	144	261	211	104	199	164	114	199	165
NAPTÍPUS												
Hétköznap	122	245	194	135	251	202	99	187	155	107	186	155
Hétvége	139	270	216	165	286	233	117	229	186	129	233	190
<i>Összesen</i>	127	252	200	144	261	211	104	199	164	114	199	165

A 15–84 éves népesség főbb háztartási tevékenységekre fordított ideje szociodemográfiai jellemzők szerint 1999–2000-ben és 2009–2010-ben („C” – A tevékenységet végzők időráfordítása (perc))

(folytatás)

Megnevezés	3.2. Vásárlás, szolgáltatás igénybevétele, ügyintézés						3.3. Gyermekellátás, gondozása (saját)					
	1999–2000			2009–2010			1999–2000			2009–2010		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
KORCSOPORT												
15–29 éves	53	52	52	52	51	51	95	189	161	104	239	195
30–39 éves	53	50	51	48	46	47	94	134	119	113	181	156
40–49 éves	53	51	52	56	48	51	87	89	88	110	113	112
50–59 éves	58	54	56	54	50	51	87	105	99	80	118	103
60–69 éves	53	54	53	51	50	51	97	109	104	105	128	119
70–84 éves	50	47	48	45	49	47	117	103	108	144	81	98
<i>Összesen</i>	54	52	52	51	49	50	93	137	121	108	169	146
BEFEJEZETT ISKOLAI VÉGZETTSÉG												
Általános iskola 8 évfolyam vagy kevesebb	51	49	49	44	43	44	93	132	122	105	154	138
Szakiskola, szakmunkás iskola	54	52	53	47	45	46	88	151	120	104	163	133
Középiskola érettségivel	55	53	54	60	51	54	96	134	121	96	157	139
Főiskola, egyetem oklevéllel	55	56	55	54	57	56	99	133	120	129	208	178
<i>Összesen</i>	54	52	52	51	49	50	93	137	121	108	169	146
GAZDASÁGI AKTIVITÁS												
Dolgozik, kereső tevékenységet folytat	53	50	51	51	46	48	90	96	93	104	116	110
Munkanélküli	58	55	56	58	54	56	109	136	125	115	150	134
Tanuló	47	53	50	40	52	47	67	82	75	112	154	134
Nyugdíjas	55	54	54	51	50	50	101	114	110	117	120	119
Gyermekgondozási ellátást kap	38	47	47	76	50	51	210	236	235	193	294	291
Egyéb eltartott, inaktív	61	52	54	70	45	50	114	142	138	101	155	151
<i>Összesen</i>	54	52	52	51	49	50	93	137	121	108	169	146
ANDORKA-FÉLE MUNKAJELLEG-CSOPORT												
Vezetők	50	47	48	46	57	53	79	109	87	99	103	101
Értelmiségiek	55	56	55	52	50	51	98	107	103	123	136	130
Egyéb szellemiek	55	51	52	52	49	50	94	96	95	114	132	126
Iparosok, kereskedők	53	59	55	64	72	68	81	93	86	114	125	118
Szakmunkások	50	48	49	51	43	47	89	95	91	103	113	107
Betanított munkások	59	48	52	49	43	46	91	86	89	94	93	94
Segédmunkások	52	43	46	39	35	36	97	85	89	67	91	82
Mezőgazdasági fizikai	56	50	53	54	45	50	70	78	73	107	82	93
Mezőgazdasági önállók	46	63	52	40	49	44	89	98	92	67	400	100
<i>Összesen</i>	53	50	51	51	47	48	90	96	93	104	118	111

(A táblázat folytatása a következő oldalon.)

(Folytatás.)

Megnevezés	3.2. Vásárlás, szolgáltatás igénybevétele, ügyintézés						3.3. Gyermekellátása, gondozása (saját)					
	1999–2000			2009–2010			1999–2000			2009–2010		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
EGP-SÉMA												
Felső vezető, felső értelmiségi	53	53	53	48	49	49	92	91	91	117	139	124
Alsó vezető, alsó értelmiségi	56	52	53	51	51	51	95	100	98	105	134	125
Középszintű szellemi	60	50	51	67	48	50	98	103	103	107	128	125
Kereskedelmi-szolgáltatási foglalkozású	48	49	49	54	41	44	85	91	89	79	103	96
Önálló alkalmazottal	66	46	59	51	83	66	94	76	88	129	127	128
Önálló alkalmazott nélkül	48	65	56	64	41	56	82	103	90	145	147	146
Mezőgazdasági önálló	47	63	53	43	49	45	98	98	98	67	400	100
Közvetlen irányító	49	42	46	51	52	51	96	94	96	131	30	116
Képzett munkás	51	48	50	48	41	46	88	92	89	100	109	102
Képzetlen munkás	54	46	50	50	41	45	89	88	89	89	91	90
Mezőgazdasági munkás	55	50	53	51	45	49	70	78	73	102	82	92
Összesen	53	50	51	51	47	48	90	96	93	104	118	111
CSALÁDI ÁLLAPOT												
Nőtlen, hajadon	51	54	53	49	51	50	86	169	138	114	188	157
Házasság	57	50	53	55	48	50	93	138	119	106	177	147
Elvált, házastársától külön élő	47	54	52	48	51	50	118	127	125	121	127	126
Özvegy	47	51	51	41	49	47	70	95	93	103	118	117
Összesen	54	52	52	51	49	50	93	137	121	108	169	146
HÁZTARTÁS TAGLÉTSZÁMA												
1 fő	45	52	50	47	48	47	118	108	110	81	127	116
2 fő	54	52	53	55	51	53	96	110	106	97	113	108
3 fő	56	54	55	50	52	51	90	130	115	116	181	156
4 fő	56	51	53	53	46	48	91	130	115	107	174	146
5 és több fő	52	47	49	48	45	46	97	166	141	107	186	156
Összesen	54	52	52	51	49	50	93	137	121	108	169	146
GYERMEKEK SZÁMA												
Nincs gyermek	54	53	53	52	50	51	93	114	106	98	114	108
1 gyermek	56	51	53	50	52	51	90	129	115	106	176	150
2 gyermek	50	49	49	52	44	47	93	135	119	111	173	147
3 és több gyermek	46	47	46	42	42	42	102	178	152	117	203	173
Összesen	54	52	52	51	49	50	93	137	121	108	169	146
NAPTÍPUS												
Hétköznap	54	51	52	49	47	48	84	139	119	98	173	145
Hétfő	50	54	53	58	55	56	116	131	125	131	159	147
Összesen	54	52	52	51	49	50	93	137	121	108	169	146

Megjegyzés: Az elemszám 100 fő alatti a következő kategóriáknál: a gyermekgondozási ellátásban részesülő férfiaknál (1999–2000, 2009–2010), az Andorka-féle munkajelleg-csoport szerint a vezetőknél, a mezőgazdasági fizikaiaknál és önállóknál, illetve az iparos, kereskedő nőknél (2009–2010), az EGP-séma szerint az önálló és mezőgazdasági kategóriákban, valamint a középszintű szellemi és kereskedelmi-szolgáltatási foglalkozású férfiaknál, illetve a közvetlen irányító nőknél (2009–2010).

A háztartásban végzett munka és a háztartási költségvetés kapcsolata

Horváth András

szakmai tanácsadó, KSH Életszínvonal-statisztikai felvételek osztály

A házimunka közvetett megfigyelése a Háztartási költségvetési és életkörülmény felvételben

Míg az időmérleg-felvétel bepillantást enged abba, hogy a háztartás tagjai milyen tevékenységek között osztják meg idejüket, a Háztartási Költségvetési és Életkörülmény Felvétel (HKÉF) a rendelkezésre álló anyagi források felhasználását veszi számba. Könnyű összefüggést találni a két megközelítés között, hiszen a piacon megvett termékek általában otthoni munkaráfordítás után jelentenek közvetlen hasznosságot a háztartás számára, az otthon végzett munkával pedig ki is válthatjuk a vásárolt fogyasztás egy részét. Az új háztartásgazdaságtan szerint a háztartás olyan termelőüzem, amelynek termékei és szolgáltatásai azonban nem kerülnek piaci forgalomba.¹ Az elmélet modelljei között vannak olyanok, amelyek éppen az „otthon csináljuk meg” vagy „készen vesszük” típusú döntésekre kívánnak magyarázatot adni. Megfelelően finom modell kialakításához szükség lenne a HKÉF forint és mennyiségi adatainak összekapcsolására a tevékenységek időráfordítási adataival, azonban ez jelenleg nem megoldott.

A háztartásban termelt termékek egy részét, a saját termelésű élelmiszereket a HKÉF-ben számba vesszük és fel is értékeljük a helyi piaci sajátosságok alapján. Ebben az esetben közvetlenül a termelés eredményét vesszük figyelembe, az értékelést rögtön az adatok felvételekor az összeíró el is végzi.

A HKÉF nagyobb részét kitevő vásárolt fogyasztás esetében azonban ismernünk kellene az otthoni munkaráfordítást, amely a piaci költséget kiváltja, vagy a fent említetteknek megfelelően kiegészíti. Azonban a tevékenységre fordított időt a felvételben nem ismerjük, ezért felértékelni sem tudjuk. Továbbá azzal is számolnunk kell, hogy bár háztartási munkának a harmadik fél elve alapján az számít, amely a piacról is beszerezhető lenne, nem biztos, hogy az egyetlen motiváció az otthoni munkavégzés mögött valamilyen fogyasztás tényleges kiváltása, figyelembe kell venni a munka élvezeti értékét vagy a háztáji gazdaság hagyományait.

Így csak arra vállalkozhattam, hogy laza kapcsolatot keressek a fogyasztás néhány időbeli mintázata és a háztartási munka alakulása között. Ehhez a következő erős feltételezésekkel kellett élnem:

- Válság idején a háztartások a romló jövedelmi helyzetüket a saját termelés növelésével, illetve piaci költséget kiváltó otthoni munkával kompenzálják.
- A vásárolt fogyasztást a főzés területén a leginkább racionális otthoni munkával kiváltani, más termékek és szolgáltatások esetében ugyanis ez nem feltétlenül jelent megtakarítást a piaci beszerzéshez képest, illetve például a bejárónő vagy a bébiszitter szolgáltatásainál a magyar HKÉF-ben mért fogyasztás eleve marginális jelentőségű. A helyettesítésnek az alkalmazkodás időszaka alatt meg kell mutatkoznia a házon kívüli élelmiszerfogyasztás – elsősorban a kereskedelmi vendéglátás – arányának csökkenésében és esetleg alacsonyabb feldolgozottsági fokú termékek vásárlásában.

¹ Lásd pl. Becker (1965) vagy Mincer (1962).

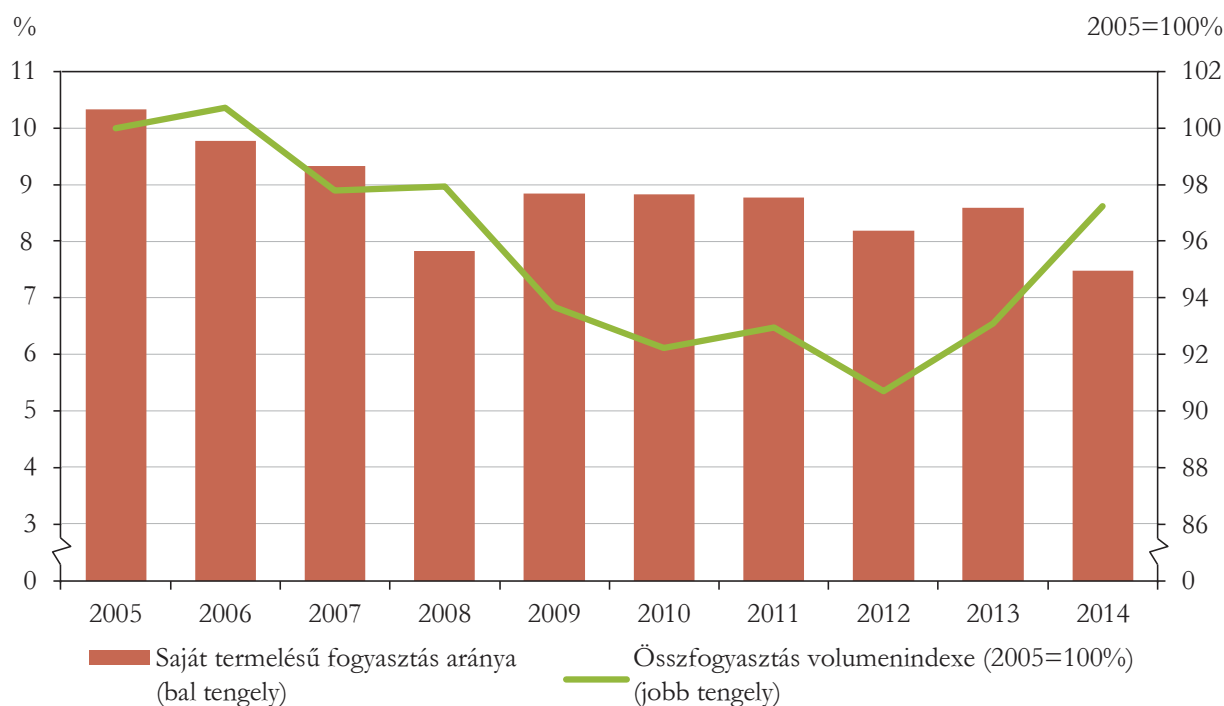
A saját termelésű fogyasztás

A HKÉF-ben saját termelésű fogyasztásként csak a termékeket vesszük figyelembe, vagyis a ház körüli gazdaságban termelt és elfogyasztott, esetleg elajándékozott élelmiszereket, italokat és tüzfát.² A zöldségek és gyümölcsök esetében beletartoznak a nem rögtön elfogyasztott, hanem mélyhűtőbe tett vagy más módon tartósított (pl. befőzött) élelmiszerek is. A piaci értékesítésre kerülő saját termelésű termékek nem számítanak ide, továbbá a felvételben nem vesszük figyelembe a főzést sem mint saját termelésű szolgáltatást.

A házon kívüli és a saját termelésű élelmiszerfogyasztás alakulását 2005 és 2014 közötti HKÉF-adatokon vizsgáltam. Több indok is szól az időszak ilyen módon való megválasztása mellett. A felvétel új mintája 2003-ban indult, és a mintakeret 2015-ös lecseréléseig csak apróbb módosítások történtek rajta. Ebbe a periódusba esik továbbá a 2008-ban indult pénzügyi-gazdasági válság, így vizsgálni tudjuk a háztartások feltételezett alkalmazkodásának eredményeit, amelyek tükröződnek a válságot követő évek háztartási fogyasztási adataiban. Fontos megjegyezni, hogy a HKÉF fogyasztási adatainak korábbi vizsgálatait azt mutatták, hogy a válság hatása később jelentkezett a háztartások anyagi helyzetében, az alkalmazkodás pedig hosszabb ideig tartó folyamat volt.³

1. ábra

A saját termelésű fogyasztás aránya az élelmiszerfogyasztáson belül

A saját termelésű élelmiszerfogyasztás aránya a teljes élelmiszerfogyasztáson belül a korábbi folyamatos csökkenést követően, 2009 és 2011 között valóban megugrott, majd ezután indult ismét csökkenésnek. A jövedelmi kvintilisek szerint vizsgálva az adatokat, a

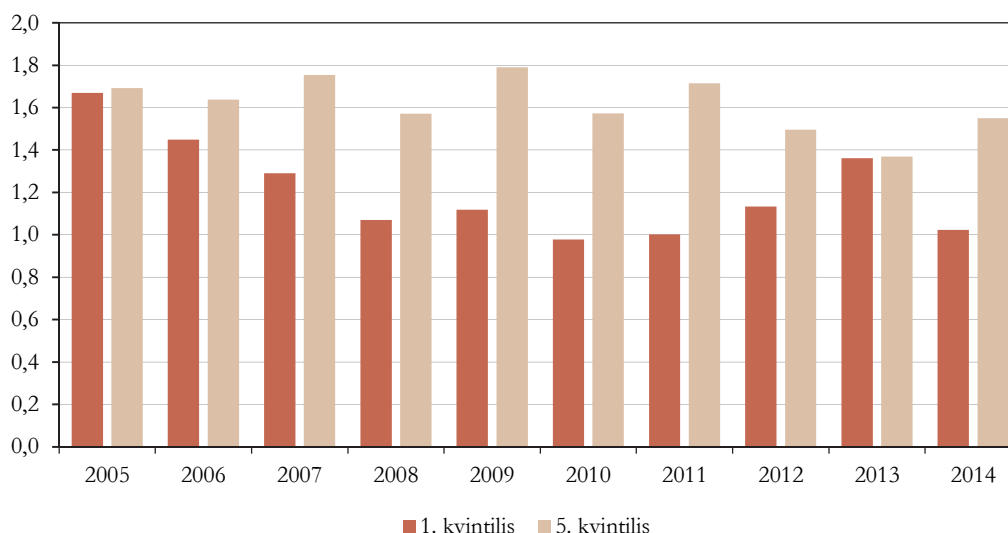
² A háztartási naplóban ezenkívül még a más háztartásból ajándékba kapott élelmiszereket is figyelembe vesszük a saját termelésű fogyasztásnál.

³ A fogyasztás alakulását vizsgálja HKÉF-adatokon pl. Molnár – Kapitány (2011), illetve a KSH HKÉF adatokon alapuló féléves és I–IV. negyedéves [kiadványai](#).

legelső ötödben csak 2013-ban érte el az átmeneti növekedés a csúcspontot, míg a legfelső ötödben nem mutatható ki a válság hatását tükröző időbeli mintázat.

2. ábra

A saját termelésű fogyasztás aránya az 1. és az 5. jövedelmi kvintilisben

Házon kívüli étel- és ital-fogyasztás

Ha az egyéni fogyasztás osztályozására szolgáló COICOP nomenklátúra⁴ főcsoportjait megnézzük, szinte mindegyik esetében találhatunk példát a vásárolt termékek vagy szolgáltatások otthoni elkészítéssel történő kiváltására. Ilyen házimunkát végzünk akkor, amikor

- főzünk, tartósítunk, mosogatunk (1. főcsoport – Élelmiszerek, 11. főcsoport – Vendéglátás, szálláshely szolgáltatás);
- lakhatáshoz kapcsolódó tevékenységeket végzünk, mint takarítás, bútorjavítás (4. főcsoport – Lakásfenntartás);
- ruhát varrunk, mosunk vagy vasalunk (3. főcsoport – Ruházkodás és lábbeli);
- gyermekekre vigyázunk, ápolunk vagy játszunk, illetve tanulunk vele (5. főcsoport – Lakberendezés, háztartásvitel, 6. főcsoport – Egészségügy, 9. főcsoport – Kultúra, szórakozás, 10. főcsoport – Oktatás);
- időseket gondozunk (12. főcsoport – Egyéb termékek és szolgáltatások 12.4. szociális ellátás része).

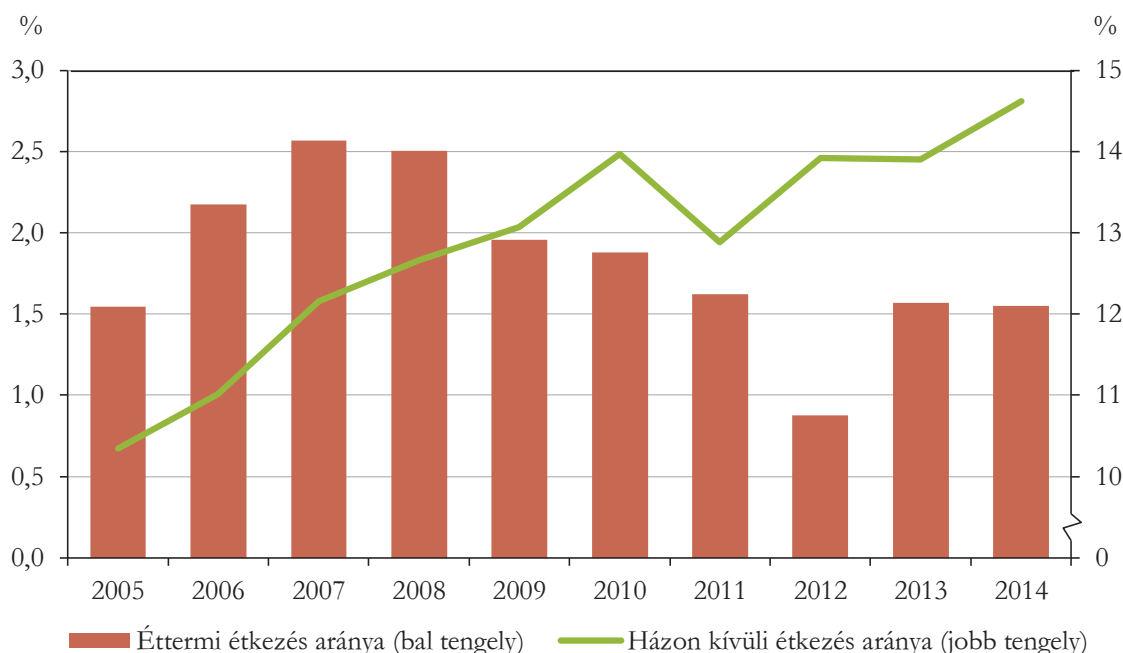
A legnagyobb jelentőségű ezek közül a főzés, ami az időmérleg-adatok tanúsága szerint kimagasló időigényű és majdnem minden háztartásban előfordul. A főzéssel alapvetően a házon kívüli étel- és ital-fogyasztásunkat váltjuk ki. Ilyen a bölcsődei, óvodai, iskolai étkezés, a munkahelyi menzán történő étkezés és a kereskedelmi vendéglátás. A tendenciát ez utóbbi

⁴Az egyéni fogyasztás rendeltetés szerinti osztályozása (Classification of individual consumption by purpose). Az Európai Unióban használt harmonizált COICOP nomenklátúra elérhető az Eurostat [honlapján](#):
A nomenklátúra jelenleg használt magyar verziója elérhető a KSH [honlapján](#).

arányának⁵ alakulása mutatja inkább, mivel az árviszonyok ennek esetében valószínűsítik a helyettesítést. Azt, hogy az élelmezés esetén a házimunka arányának növelésével alkalmazkodhatnak a háztartások a romló jövedelmi körülményeikhez, alátámasztják az USA-ban a szegénységi küszöbrel kapcsolatban Mollie Orshansky által folytatott vizsgálatok is. A Ms Poverty-ként is ismert kutató alapfeltevése a következő volt: amikor a hipotetikus háztartás (amelyik az anyagi körülmények romlása folytán alkalmazkodásra kényszerül) már annyira csökkentette az élelmiszerre fordított kiadásai nagyságát, hogy elérte az ő háztartástípusára vonatkozó ún. „költségtakarékos élelmiszerkosár” szintjét, az élelmiszerfogyasztását akkor tekinthetjük még éppen megfelelőnek, „feltéve, hogy a háziasszony takarékos vásárló, ügyes szakácsnő és jó menedzser, aki a háztartás által fogyasztott összes ételt otthon készíti el.”⁶ A United States Department of Agriculture (USDA) által készített élelmiszerkosarak esetében a mai napig hangsúlyozzák, hogy azok csak otthon készített ételekre támaszkodnak.

3. ábra

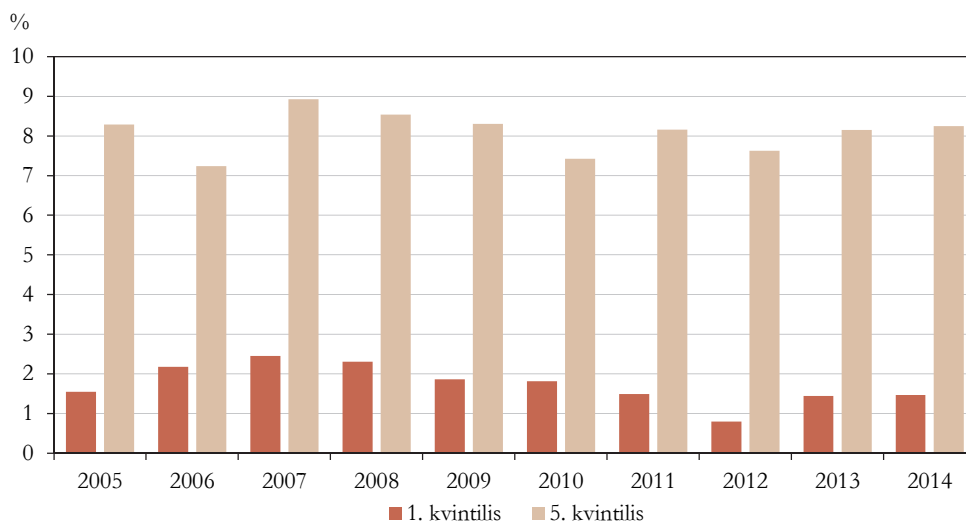
Az éttermi étkezések és a házon kívüli étkezés aránya az összes élelmiszerfogyasztáson belül

A kereskedelmi vendéglátásban a válságot követő években az elnyújtott alkalmazkodás figyelhető meg, míg a teljes házon kívüli étkezés aránya folyamatosan nő (3. ábra). Az éttermi étkezés esetében a jövedelmi skála mindkét végén érvényesül a tendencia. Az arány az alsó kvintilisben eleve jóval alacsonyabb, ez keresztmetszeti szemléletben is mutatja, hogy ez a magyar háztartások kiadásainak erősen jövedelemfüggő része, a szegényebb háztartások kevésbé engedhetik meg maguknak. Ugyanakkor a csökkenés mértéke is nagyobb a vizsgált időszakban, vagyis alacsonyabb szintről indulva is kénytelenek tovább szűkíteni, ha jövedelmi körülményeik rosszabbodnak. Itt is megfigyelhető, hogy az alkalmazkodás a szegényebb háztartások esetében időben tovább, egészen 2012-ig tartott.

⁵ Az arányokat változatlan árakon számoltam, mivel a kereskedelmi vendéglátás árindexe a vizsgált időszakban eltér a vásárolt élelmiszerek árindexétől.

⁶ Orshansky [1963] 8. old.

Az éttermi étkezések aránya az 1. és az 5. kvintilisben

Az élelmiszerek feldolgozottsági fokának vizsgálata

Azon túlmenően, hogy étterembe járás helyett inkább otthon főzünk, az sem mindegy az otthon elvégzett házimunka szempontjából, hogy mennyi időt fordítunk erre, vajon félkész, illetve készételeket teszünk a (mikrohullámú) sütőbe, vagy mi gyúrjuk a tésztát, tisztítjuk a húst, verjük fel a tojást stb. A magyar háztartásstatisztikában használt COICOP nomenklátúra részletezettsége lehetőséget ad az alapanyagok feldolgozottsági szintje szerinti vizsgálatra. Abból a feltételezésből indultam ki, hogy mivel alacsonyabb feldolgozottsági fokú élelmiszerekből főzni időigényesebb, ámde olcsóbb, ezért ez inkább a jövedelmi skála alsó végén lesz jellemző, illetve itt is látszik majd valamiféle alkalmazkodás a gazdasági válságot követően. Természetesen ennél a vizsgálatnál is számolni kell azzal, hogy a különböző alapanyagok vásárlásának más motivációi is lehetnek, mint például az egészségesebb táplálkozás igénye, a változó táplálkozási trendek követése. Ezenkívül elképzelhető, hogy a helyettesítés nem a feldolgozatlanabb termékekre váltásban nyilvánul meg, hanem abban, hogy akár alapanyagokból, akár készételekből inkább az olcsóbb, sajátmárkás termékeket vesszük meg.

Ezeket szem előtt tartva mégis megpróbáltam az 1. főcsoport termékeit feldolgozatlan és feldolgozott termékekre osztani, majd a kettő arányának időbeli alakulását megvizsgálni. A besorolás természetesen szubjektív volt. Vannak élelmiszerek, amelyeknél adja magát a feldolgozatlan alapanyag és a félkész vagy készételek párba állítása. Ilyen például a rizs és a tartósított rizses ételek, a liszt, a dara és az egyéb cereáliák, szemben az édesipari lisztesárukkal és a cukrászsüteményekkel, a száraztészta, szemben a tartósított tészta ételekkel. A kenyeret a feldolgozatlan termékekhez soroltam, míg a szendvicseket a feldolgozottakhoz. A nyers húst, a halat és a tojást alacsonyabb feldolgozottsági fokúnak vettem, szemben az előkészített hústermékekkel, a halkészítményekkel, a konzervekkel. Ugyanígy különült el a tej az egyéb tejalapú tejtermékektől (tejalapú desszertek, Túró Rudi, tejszín stb.). A feldolgozott termékekhez kerültek a gyümölcskészítmények, a burgonyakészítmények, a desszertek, a levesek, a hidegkonyhai készítmények stb. Voltak olyan termékek, amelyeket nem igazán lehetett egyértelműen besorolni vagy párba állítani, ezért ezek kimaradtak. Ilyenek voltak

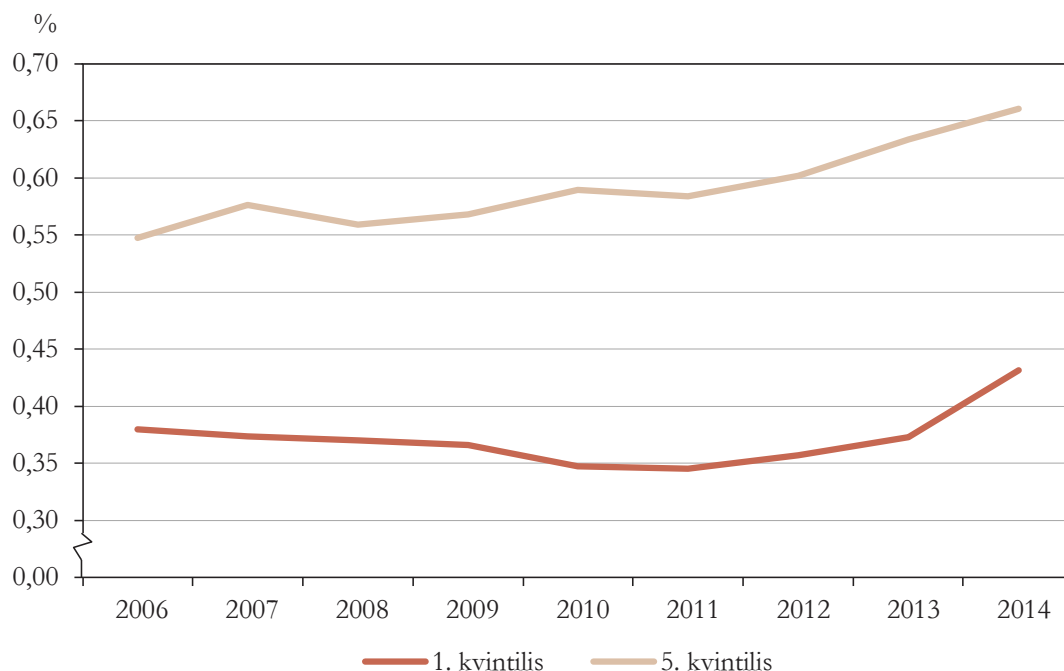
például a zsiradékok, de a gyümölcsök és zöldségek jó része is. Természetesen ez csak egy első kísérletnek tekinthető a feldolgozottság foka szerinti besorolásra, ha egy komolyabban megalapozott hasonló vizsgálatot akarnánk kivitelezni, érdemes lenne elgondolkodni, hogy ezt a szempontot már a nómenklatúra kialakításánál figyelembe vegyük, annak mintájára, ahogyan például a COICOP-ban a főcsoportokat átívelően érvényesül a tartós, féltartós és nem tartós termékek megkülönböztetése. A nómenklatúra nemzeti verziói, köztük a magyar is, egy szinttel mélyebbek, mint a nemzetközileg harmonizált változat, ami lehetőséget adhat további szempontok érvényesítésére. A feldolgozott és a feldolgozatlan élelmiszerekre költött összegeket⁷ egymással elosztva kapjuk azt az arányt, amelynek alakulását 2006 és 2014 között mutatja az 5. ábra az alsó és a felső jövedelmi kvintilisben. A nómenklatúrában 2006-ban történt nagyobb változtatás, amely a vizsgált tételeket is érintette, ezért lett ez az idősor kezdő éve. További kisebb módosítások történtek 2010-ben, amelyeket figyelembe vettem az aggregátumok összeállításakor.

Keresztmetszeti szemléletben megállapítható, hogy a jobb módú háztartások sokkal többet költenek feldolgozott élelmiszerekre, mint a szegényebbek. Az is látszik, hogy az időszak során a feldolgozott/feldolgozatlan arány végig növekedett a fogyasztásban, ebben a válság sem jelentett törést.

Az alsó kvintilisben 2008 és 2013 között a saját termelésű és a házon kívüli élelmiszerfogyasztáshoz hasonló alkalmazkodási mintázat jelenik meg 2010–2011 körüli mélyponttal, majd a feldolgozottabb termékek aránya itt is növekedésnek indul.

5. ábra

Feldolgozott és feldolgozatlan élelmiszerekre költött összegek aránya az 1. és az 5. kvintilisben

⁷ A feldolgozott, illetve feldolgozatlan termékek ezen önkényesen meghatározott csoportjaira nem kalkuláltam külön árindexet, azonos áralakulást tételeztem fel a vizsgált időszakban.

Következtetések, további lehetőségek a HKÉF-ben

Azt feltételeztem, hogy a 2005–2014 közötti időszakban a HKÉF adatain látszani fog a gazdasági válság nyomán romló jövedelmi helyzethez való alkalmazkodás azokon a területeken, ahol az „olcsóbb otthon elkészíteni, mint megvenni” elv érvényesülhet. Az összefüggés közvetett, mivel csak bizonyos típusú termékek fogyasztásának alakulásából indulhatunk ki, amely feltételezésem szerint együtt jár a házimunka mennyiségének növekedésével. A házimunka közvetlen időráfordítását a HKÉF-ből nem ismerjük, a tízévenként megvalósított időmérleg-felvétel ezzel szemben nem ad lehetőséget idősoros vizsgálatra, legfeljebb a két időpont összevetésére. Az éttermi étkezés alakulásában a jövedelmi skála mindkét végén látható az alkalmazkodás. A saját termelésű fogyasztás mértékének, valamint a feldolgozott és a feldolgozatlan élelmiszerek arányának esetében csak a jövedelmi skála alsó részén figyelhető meg az időbeli alkalmazkodás, a gazdagabb háztartások esetében nem.

Az integrált HKF- és EU-SILC-felvétel adataiból további következtetéseket lehetne levonni a házimunka mértékéről a vendégétkezések alakulása és a gyermekgondozásra fordított idő alakulásának vizsgálata révén. Ezenkívül megkísérelhető lenne a COICOP nomenklatúra más, az élelmiszereken kívüli főcsoportjaiban is a kevésbé, illetve jobban házimunka igényes termékek elkülönítése és vizsgálata, hiszen majdnem minden főcsoport esetében végzünk olyan tevékenységet a háztartásban, amellyel piaci termékek vagy szolgáltatások vásárlását egészítjük vagy váltjuk ki.

Irodalom

- Becker Gary S. (1960): An Economic Analysis of Fertility. In National Bureau Committee for Economic Research, Demographic and Economic Change in Developed Countries, a Conference of the Universities. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 209–240.
- Becker Gary S. (1965): A Theory of the Allocation of Time. *The Economic Journal* 75 (299): 493–517.
- KSH: A háztartási költségvetési felvétel módszertana. (1997) Statisztikai módszertani füzetek 37. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- KSH: A háztartások fogyasztásának színvonala és szerkezete, 2011 (előzetes adatok alapján) (2012) Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- KSH: A háztartások havi fogyasztása, 2013 (előzetes adatok alapján) (2014) Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- KSH: A háztartások életszínvonala, 2014. (2015) Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Mencző Beatrix – Szabó Zsuzsanna – Schnell Lászlóné (2003): A házon kívüli étkezés szerepe a háztartási költségvetési felvétel adatai alapján, 2001. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Mincer Jacob (1962): Labor Force Participation of Married Women: a Study of Labor Supply. In Lewis, H. Gregg. *Aspects of Labor Economics*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 63–105.
- Molnár György – Kapitány Zsuzsa (2011): A válság hatása a háztartások fogyasztására. „A válság regionális munkaerő-piaci hatásai” A Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kara, az MTA Közgazdaságtudományi Intézete, az MTA Munkatudományi Bizottsága és az MTA MAB Közgazdaságtudományi Szakbizottsága, Miskolc május 6–7.
- Orshansky Mollie (1963): Children of the Poor. *Social Security Bulletin*, Vol. 26, No. 7, July 1963, 3–13.
- Orshansky Mollie (1965): Counting the Poor: Another Look at the Poverty Profile, *Social Security Bulletin*, Vol. 28, No. 1, January 1965, 3–29.

Az önkéntes munka jellemzői a munkaerő-felmérés alapján

Váradi Rita

osztályvezető, KSH Foglalkozásstatisztikai osztály

Bevezető

A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO), valamint a Johns Hopkins Egyetem által az önkéntes munka mérésére kidolgozott módszertani kézikönyv ajánlásait a KSH az elsők között adaptálta, és ezekkel összhangban 2011 III. negyedévében a Munkaerő-felmérés (MEF) lakossági kikérdezésen alapuló felvételhez kapcsolódóan „Önkéntes munka” címmel kiegészítő felvételt hajtott végre. Ennek keretében képet kaphattunk mind a formális (szervezeteken keresztül, szervezetek javára) önkéntes munkát végzők, mind pedig az informális (közvetlenül, nem szervezetekhez kapcsolódó) önkéntesek tevékenységéről. A változások nyomon követése érdekében, illetve a Nemzeti Önkéntes Stratégia 2012–2020 időszakra tervezett feladataival összhangban 2014 I. negyedévében ismételtén ebben a témakörben kapcsolódott kiegészítő felvétel a MEF-alapadatgyűjtéshez.

Mindkét felvételben – a nemzetközi ajánlásokkal összhangban – azokat a személyeket tekintettük önkénteseknek, akik a) közvetlenül vagy valamilyen szervezeten keresztül, b) önszántukból, ingyen, ellenszolgáltatás, fizetség nélkül, c) háztartásukon kívül élő személyek javára, vagy a társadalom (csoport, tágabb közösség, állatok vagy a környezet stb.) hasznára végeztek valamilyen tevékenységet a kikérdezést megelőző 12 hónap során. A három feltételnek együttesen kellett érvényesülni. A háztartáson kívül élő szülőnek, gyermeknek, rokonnak nyújtott segítség is beletartozott az önkéntes munkák körébe.

A kiegészítő modul második alkalommal is arról tanúskodott, hogy a felnőtt magyar lakosság jelentős hányada – több mint egyharmada – végzett önkéntes tevékenységet a kikérdezést megelőző 12 hónap során. Voltak, akik rendszeresen vagy alkalmanként segítettek anyagi haszonszerzés szándéka nélkül, és voltak olyanok is, akik csak egy alkalommal. Munkájukat azonban valamennyien olyan céllal végezték, hogy másokat, egy közösséget segítsenek, vagy egy fontos cél megvalósulását támogassák.

Az önkéntes munkát végzők jellemzői

A hazai és nemzetközi tapasztalatok egyaránt arról tanúskodnak, hogy az önkéntesség az emberek társadalmi helyzetével, demográfiai jellemzőivel szoros összefüggésben van. A sajátosságok feltérképezésekor elkülönítési szempontnak tekintjük, hogy ez a fajta társadalmi felelősség- és szerepvállalás, értékteremtés milyen formában valósul meg; a valamilyen szempontból támogatásra szoruló, illetve az idejét, munkáját „adományozó” közötti közvetlen kapcsolat révén, vagy pedig valamiféle intézményszerű formában, szervezeten keresztül, szervezet javára végzett tevékenység által.

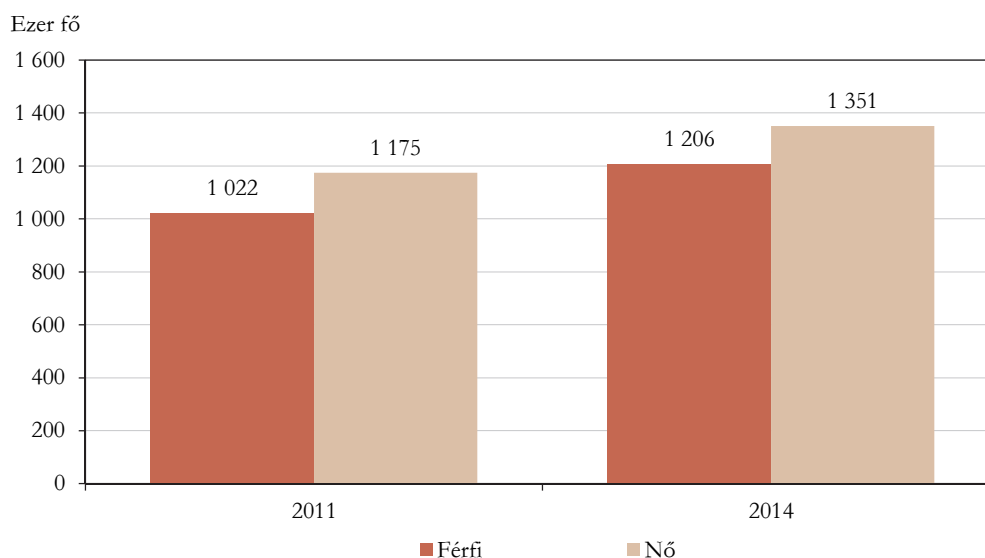
Mivel a segítségnyújtás alapérték, gyakran nem is gondolunk arra, hogy az ilyen jellegű tevékenységünkkel – a fenti meghatározás szerint – önkéntes tevékenységet is végzünk, amellyel – társadalmi-gazdasági szempontból – értéket teremtünk. Márpedig az önkéntesség,

mint a MEF kiegészítő felvételeinek eredményei is mutatják, leggyakrabban közvetlen segítségnyújtás formájában valósul meg. A formális keretek között önkéntes munkát végzők száma pedig – a 2011. évihez hasonlóan – ezúttal is rendkívül alacsony, a nonprofit statisztikák adataival összehasonlításban jelentősen alulbecsült. Az adatok azt sejtetik, hogy az önkéntes munkát végzők jelentős része, jöllehet valamilyen intézmény felhívására, szervezésében tevékenykedik, mégsem tekinti szervezett formában megvalósultnak az ilyen jellegű munkáját.

Amennyiben a megfigyelt népességben belül az önkéntes munkát végzőket homogén csoportnak tekintjük, egyértelmű, hogy a domináns informális csoport jellemzői a meghatározók, és a formális önkéntesek sajátosságai többnyire rejtve maradnak. Mivel azonban a korábbi hazai, illetve a külföldi kutatások is azt támasztják alá, hogy a formális önkéntesség erősebben függ attól, hogy a magánszemély milyen társadalmi státusú, milyen demográfiai csoporthoz tartozik, fontosnak véljük, hogy rávilágítsunk néhány felszínre jövő különbségre.

1. ábra

Az önkéntes tevékenységet végzők száma nemek szerint

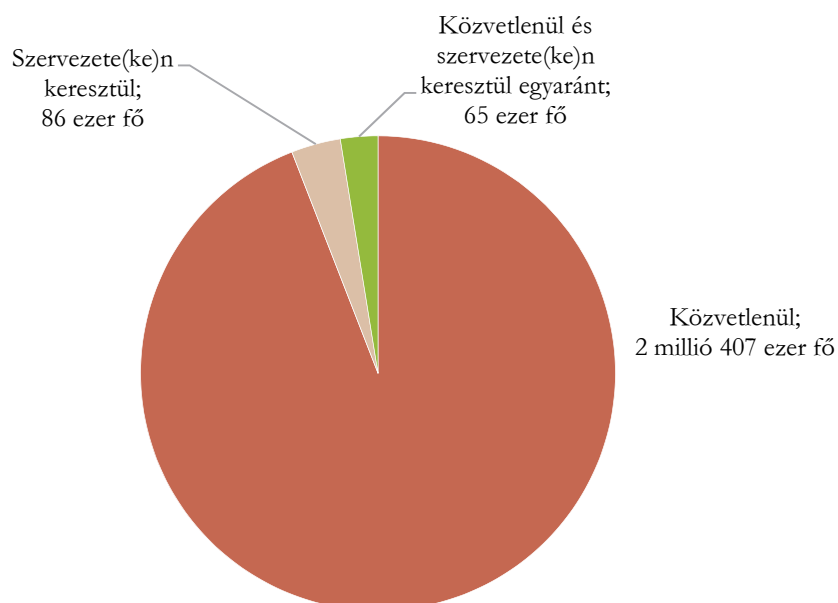

A 2014. évi felvétel során a 15–74 évesek több mint egyharmada, mintegy 2 millió 557 ezer fő nyilatkozott úgy, hogy a felvételt megelőző 12 hónap során végzett valamiféle önkéntes tevékenységet. 34,3%-os arányuk a 2011. évihez képest 5,2 százalékponttal nőtt.

Az önkéntesség struktúrájában nem történtek markáns változások.

Az önkéntes munka valamennyi formáját figyelembe véve megállapítható, hogy a vizsgált 15–74 éves népesség körében a nők továbbra is nagyobb számban és arányban kapcsolódtak be az önkéntes tevékenységekbe, mint a férfiak: a nők 35,0%-a (1 millió 351 ezer fő), a férfiak 33,6%-a (1 millió 206 ezer fő) segített ellenszolgáltatás nélküli munkájával.

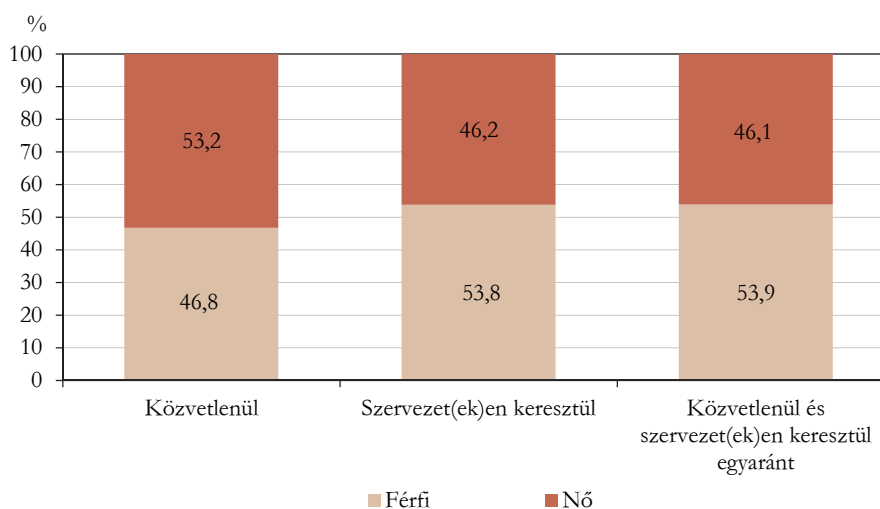
Az önkéntes tevékenységet végzők száma az önkéntesség formája szerint, 2014

Az önkéntesek túlnyomó többsége, 94,1%-a továbbra is közvetlenül segített ingyenes munkájával (informális önkéntesek), 3,3%-uk szervezeten keresztül vagy szervezet javára végzett ilyen tevékenységet (formális önkéntesek), míg 2,6%-uk közvetlenül és szervezet közreműködésével egyaránt támogatott rászoruló személyeket, különböző szervezeteket, intézményeket, vagy valamiféle közös ügyet. A közvetlen segítők száma jelentősen, mintegy 356 ezer fővel nőtt az előző felvétel óta, miközben a szervezeten keresztül önkéntes munkát végzőké kevésbé, mintegy 6 ezer fővel. Az önkéntesség mindkét formájában tevékenykedők száma gyakorlatilag nem változott. Az informális önkéntesség rendkívül magas aránya tehát tovább nőtt.

3. ábra

Az önkéntesség különböző típusaiban tevékenykedők nemenkénti megoszlása, 2014

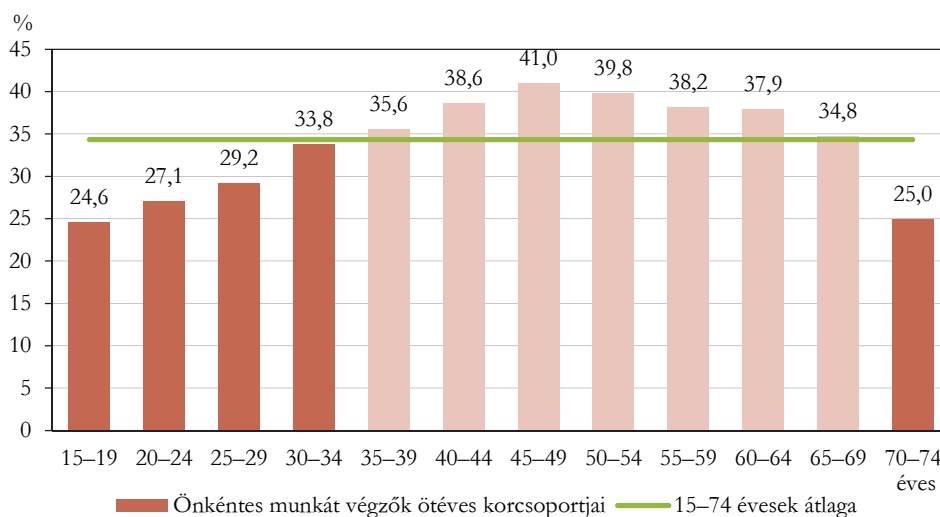

Szervezeten keresztül, szervezetek javára a férfiak nagyobb arányban végeztek önkéntes munkát (53,8%, szemben a nők 46,2%-ával), miközben közvetlen támogatást a nők nyújtottak

magasabb arányban (53,2%, szemben a férfiak 46,8%-ával). Az eredmény egyáltalán nem meglepő, a férfiak ugyanis gyakrabban vállalnak közéleti szerepet, aktívabbak a társadalmi szervezetekben, önkéntes kuratóriumi munkákban is inkább vesznek részt. A nők pedig az önkéntességnek az informális formáit – a gyermekfelügyeletet, betegápolást, idősgondozást – vállalják nagyobb arányban.

4. ábra

Az önkéntességi arány korcsoportok szerint, 2014

Annak ellenére, hogy a magyarországi önkéntesség továbbra is kissé öregedő korstruktúrára tükröz, az elmúlt években – az önkéntesek számának minden korcsoportot kisebb-nagyobb mértékben érintő növekedése mellett – a kiegyenlítődés irányába történtek elmozdulások. Míg néhány évvel korábban az önkéntességi arány – az életkor mentén történő fokozatos bővülés mellett – a 60–64 éves korcsoportban érte el a csúcspontját, addig a 2014-es felvétel adatai szerint az önkéntes munka vállalása legmagasabb arányban a 45–49 éveseket jellemezte.

A 35 év alatti korcsoportok az önkéntesség tekintetében az átlagosnál továbbra is alacsonyabb, 24,6 és 33,8% közötti aktivitást mutatnak. Ennek egyik fő oka, hogy a tanulás mellett, a tanulmányokat közvetlenül követő önkéntesség hazánkban még nem igazán elterjedt, nincsenek komoly múltra visszatekintő hagyományai. További magyarázó tényezőnek számít, hogy főként ebben az életkorban történik az egzisztenciateremtés, amikor a jövedelmet biztosító munka az önkéntes munkával szemben prioritást élvez, illetve a gyermekvállalás is ezeket a korcsoportokat érinti a leginkább, ami ugyancsak akadályozhatja az önkéntesség vállalását.

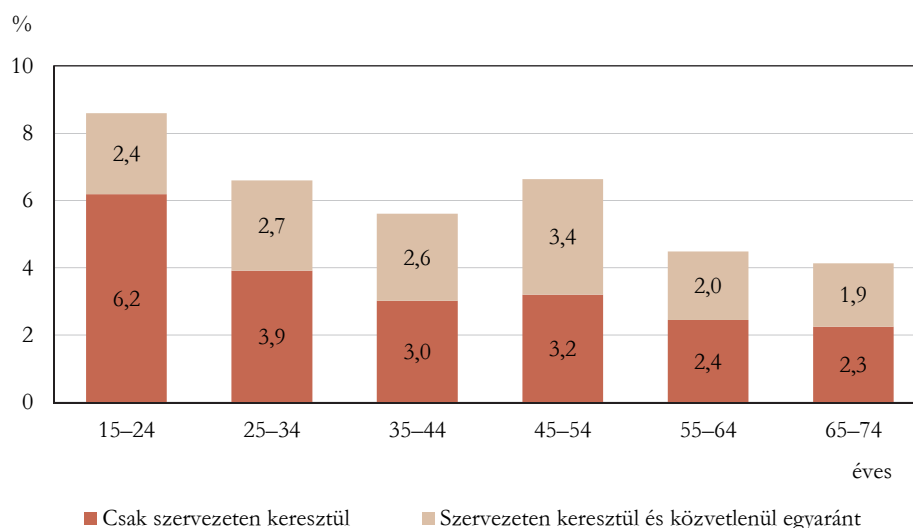
Ennek ellenére a közelmúltban bekövetkezett változások mindenképpen említésre méltóak. Míg a 2011. évi felvételben száz 15–34 éves fiatalból 23 fő számolt be önkéntes munkavégzéséről, addig a 2014. évben már 29 fő. Ebben szerepet játszhatott a kormány által elfogadott köznevelési törvény azon módosítása, amely szerint az érettségi megkezdésének a feltétele a legalább „ötven óra közösségi szolgálat elvégzésének igazolása”, illetve a Nemzeti Önkéntes Stratégia elfogadása, amelynek kapcsán az önkéntesség jelentőségére mindenképpen figyelem irányult.

Az önkéntesség aránya a 35–69 évesek valamennyi ötéves korcsoportjában átlag fölötti: az ilyen korúak közül 100 főből 38 kapcsolódott be valamiféle önkéntes tevékenységbe a 2014. évi felvételt megelőző 12 hónap során (2011-ben 33 fő).

Az 50–64 évesek körében az önkéntesek aránya magas szinten állandósult, de még a 65–69 évesek között is átlag feletti volt. A korosztály tagjai nagymértékben kapcsolódtak be – felnőtt korú gyermekeik, illetve szüleik, rokonaik révén – a gyermekfelügyelettel, az idős- és beteggondozással kapcsolatos szociális tevékenységekbe. A 65–69 éves korcsoport magas önkéntességi aktivitása pedig ugyancsak jelzésértékű. Azt mutatja, hogy a nyugdíjba vonulást követően az idősödő népesség nem válik a munka világában hirtelen passzívvá és szakad ki a társadalmi tevékenységekből, hanem önkéntessége révén szívesen segít másokon, vagy szolgál valamilyen társadalmi ügyet.

5. ábra

A szervezeten keresztül, szervezetek javára önkéntes tevékenységet végzők aránya az önkénteseken belül korcsoportok szerint, 2014

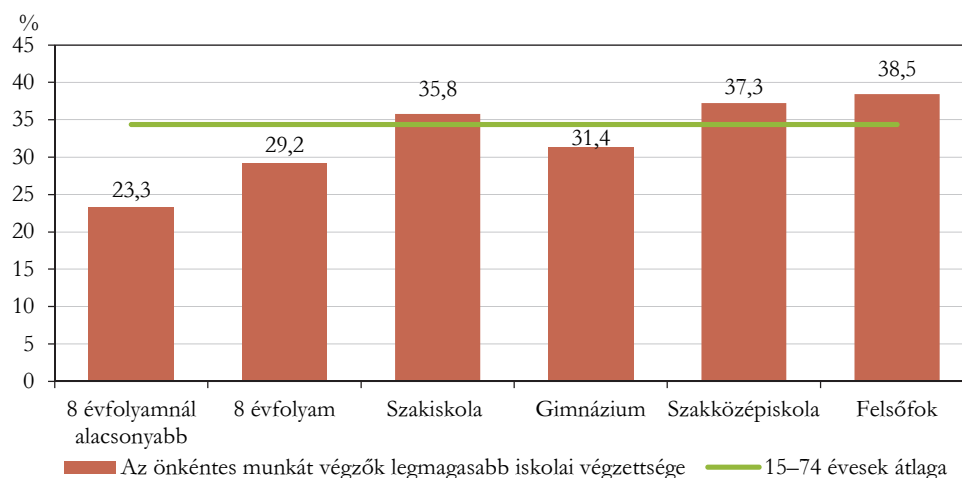

A szervezeten keresztül, illetve azok javára önkéntes munkát végzők aránya az önkénteseken belül, mint már említettük, nagyon alacsony (5,9%), és az életkor növekedésével ez a részvételi arány tovább csökken.

A fiatalabb (15–24 éves) korcsoportokat jellemző relatív magas arányt – feltételezhetően – jelentős mértékben az érettségihez szükséges közösségi szolgálat igazolása érdekében végzett tevékenység magyarázza. A hagyományos önkéntesség mellett ugyanakkor főként ezt a korcsoportot jellemzi az új típusú önkéntesség irányába történő elmozdulás, ahol a szaktudás, a gyakorlati tapasztalat megszerzése, a kapcsolati háló bővítése és hasonló, a tudáslapú társadalomra jellemző társadalmi érték áll a középpontban.

A 45–54 évesek körében a formális önkéntesség ugyancsak relatív magas arányát többek között az is magyarázza, hogy a megszerzett tudás, illetve kellő munkatapasztalat birtokában a korcsoporthoz tartozók több közéleti szerepet vállalnak, a társadalmi szervezetekben aktívabbak, és a társadalmi felelősségvállalásuk is magasabb.

Az önkéntességi arány a legmagasabb befejezett iskolai végzettség szerint, 2014

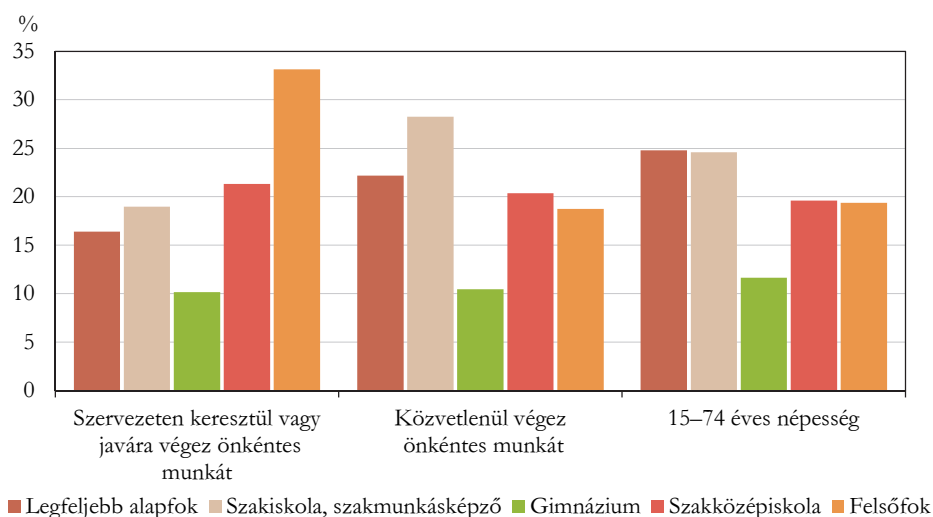
Az iskolázottsági szint a jótékonyági magatartás kiemelkedően fontos meghatározója. Az önkéntes segítők aránya az iskolázottsággal növekszik, és a diplomások körében a legmagasabb. Míg a legfeljebb alapfokú végzettségűeknek 28,8%-a végzett önkéntes tevékenységet a kikérdezést megelőző 12 hónapban, addig a középfokúaknak 35,4, a diplomásoknak pedig 38,5%-a.

A szakmai végzettség ugyancsak komoly differenciáló tényező. A középfokú végzettséggel rendelkezők körében mind az érettségizett, mind pedig az érettségivel nem rendelkező szakmai végzettségűek az átlagosnál magasabb, a felsőfokúakéhoz közelebb álló aktivitást mutattak az önkéntesség tekintetében, miközben a gimnáziumi végzettségűek átlag alatti aktivitása inkább az alapfokúakéhoz állt közelebb.

A felmerülő igények természetével és „kényszerítő erejével” szoros összefüggésben az átlagost jelentősen meghaladó mértékben nyújtottak támogatást az oktatás (45,7%), illetve az egészségügyi és szociális gondoskodás (38,3%) területen szakmai végzettséget szerzettek.

7. ábra

Az önkéntes munkát végzők és a 15-74 éves népesség legmagasabb befejezett iskolai végzettség szerinti megoszlása, 2014

A szervezeten keresztül, illetve a szervezet javára dolgozó önkéntesekre is jellemző, hogy minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek, annál nagyobb arányban adományoznak időt és energiát mások vagy a társadalom javára. További lényeges jellemzőjük, hogy iskolai végzettség szerinti összetételük az össznépességénél jóval kedvezőbb. Míg a népesség egészét tekintve minden negyedik személy legfeljebb alapfokú végzettséggel (24,8%) és minden második legalább érettségivel rendelkezik (50,6%), addig a szervezetek önkéntesei körében a legfeljebb alapfokú végzettségűek aránya 16,4, a legalább érettségivel rendelkezőké pedig 64,6%.

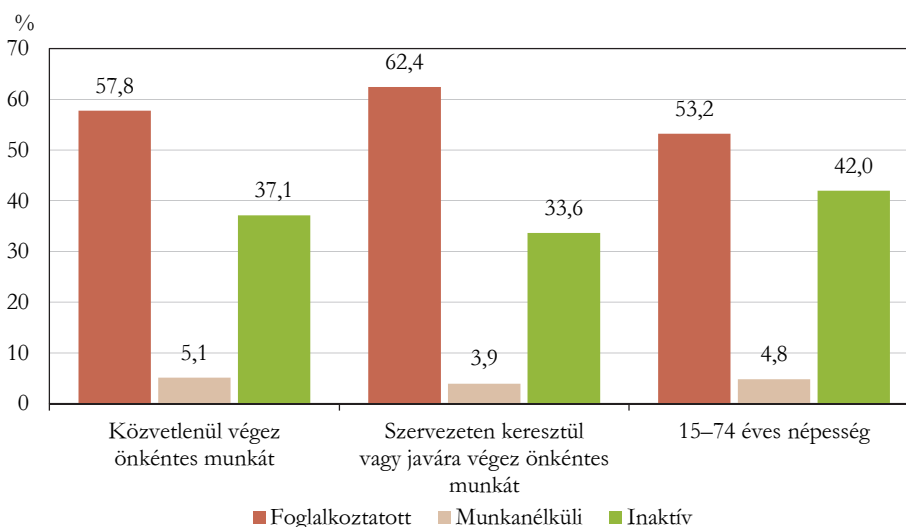
A gazdasági aktivitás és az ingyenes segítségnyújtás közötti kapcsolatok áttekintésekor azt tapasztaltuk, hogy leginkább a foglalkoztatottak (37,3%) végeztek önkéntes munkát, de a munkaerőpiaci tartaléknak számító munkanélküliek is közel azonos arányban (36,3%) támogattak személyeket, vagy valamiféle ügyet, miközben a munkaerőpiacon meg nem jelenő inaktívakat 30,4%-os önkéntességi arány jellemezte.

A korábbi felvételhez képest az előbb említett két csoport esetében nagyobb mértékű, 6,4, illetve 6,3 százalékpontos, míg az inaktívknál mindössze 3,5 százalékpontos volt a növekedés.

Az oktatásban részt vevő fiatalok többsége tanulmányai mellett nem igazán végez jövedelemszerző tevékenységet, az inaktívok közé tartozik. Önkéntességi arányuk – a 4 százalékpontos növekedés ellenére – továbbra is az átlagnál jóval alacsonyabb, 25,6%-os.

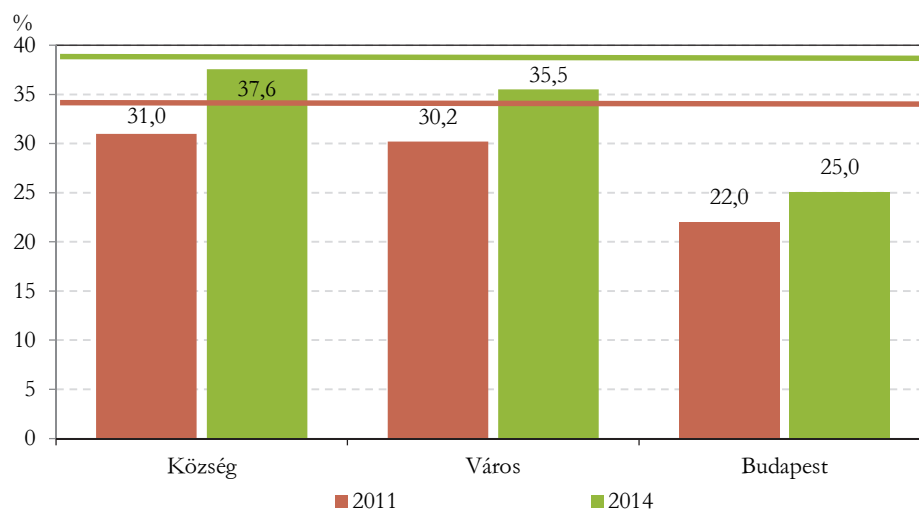
8. ábra

Az önkéntes munkát végzők, valamint a 15–74 éves népesség gazdasági aktivitás szerinti megoszlása, 2014

A szervezetek önkénteseinek összetétele – az iskolai végzettséghez hasonlóan – a gazdasági aktivitás tekintetében is a népesség összetételénél kedvezőbb képet mutat. A formális keretek között önkéntes munkát végzők 62,4%-a foglalkoztatott, 3,9%-a munkanélküli volt, miközben csak egyharmaduk (33,6%) tartozott a gazdaságilag nem aktívok közé. A magasabb iskolai végzettséggel, munkaerőpiaci tapasztalattal rendelkező személyek ugyanis – gyakran egyesületek, alapítványok kuratóriumában, elnökségében – a kisebb-nagyobb közösségek, de akár az egész társadalom javára, illetve egyéb cél érdekében tudják kamatoztatni tudásukat, szakmai tapasztalataikat.

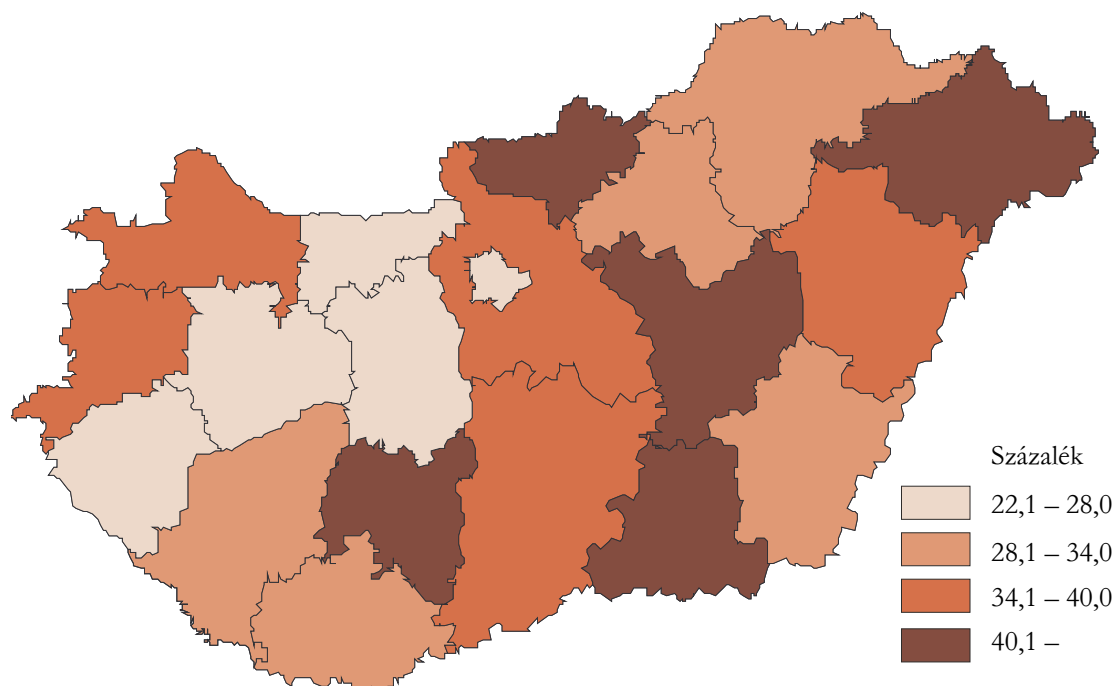
Az önkéntességi arány alakulása a lakóhely típusa szerint

A települések közigazgatási besorolását illetően a községekben élők körében volt a legmagasabb, 37,6%-os az önkéntesek aránya, de az egyéb városlakókat is viszonylag magas, 35,5%-os arányszám jellemezte.

A Budapesten élők ugyanakkor jóval az átlag alatt (25,0%) segítettek másokat önkéntes tevékenységükkel. Ennek egyik magyarázó tényezője, hogy a kisebb települések, közösségek szükségletei jobban átláthatók, így az azok kielégítésére irányuló törekvések is mind egyéni, mind pedig szervezeti kezdeményezés keretében könnyebben megvalósíthatók. A nyilvánosság motiváló hatása is az egymást ismerők esetében nagyobb, vagyis a kistelepüléseken élők körében érvényesül leginkább az ilyen jellegű motiváció.

Az önkéntességi arány alakulása a megyékben és a fővárosban, 2014

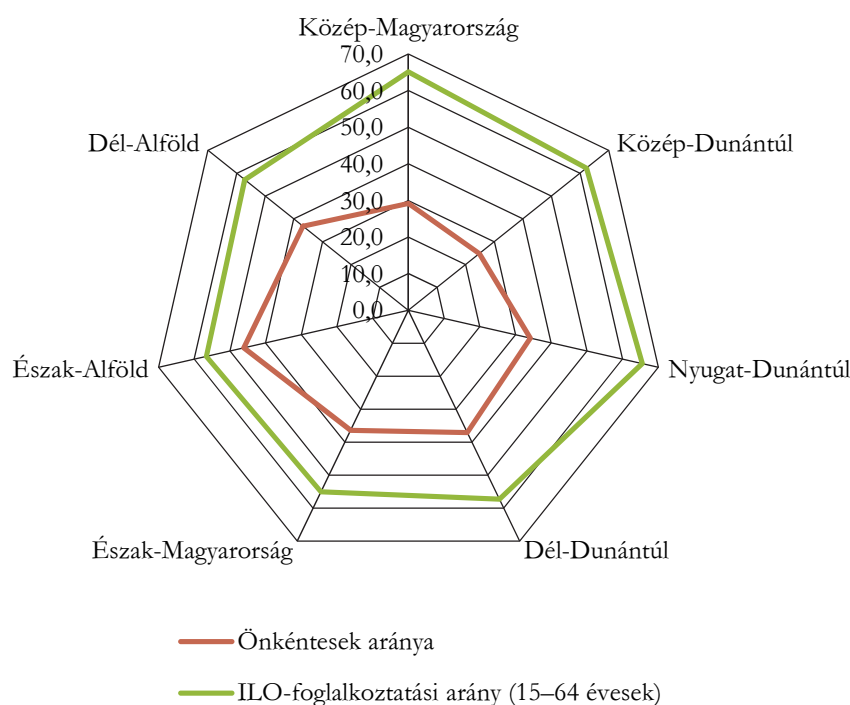

A gazdasági aktivitási adatok azt mutatták, hogy a fizetett munkával rendelkezők (foglalkoztatottak) ingyenes, önkéntes munkát is magasabb arányban végeznek, ezért azt várnánk, hogy a munkaerőpiaci szempontból kedvező területeken magasabb az önkéntesek aránya.

Ez azonban csak részben van így, mert Vas (38,8%), Győr-Moson-Sopron (35,5%) és Pest (35,2%) megyék kivételével önkéntesen, ellenszolgáltatás nélkül olyan megyék lakói tevékenykedtek az átlagosnál magasabb arányban, amelyeket közepes vagy alacsony foglalkoztatottság jellemez. Ezeknek a megyéknek lényeges jellemzője, hogy aprófalvas, kis lélekszámú települések tagolják, ahol a lakosok egymáshoz való viszonya, összefogási képessége magas önkéntességet eredményez.

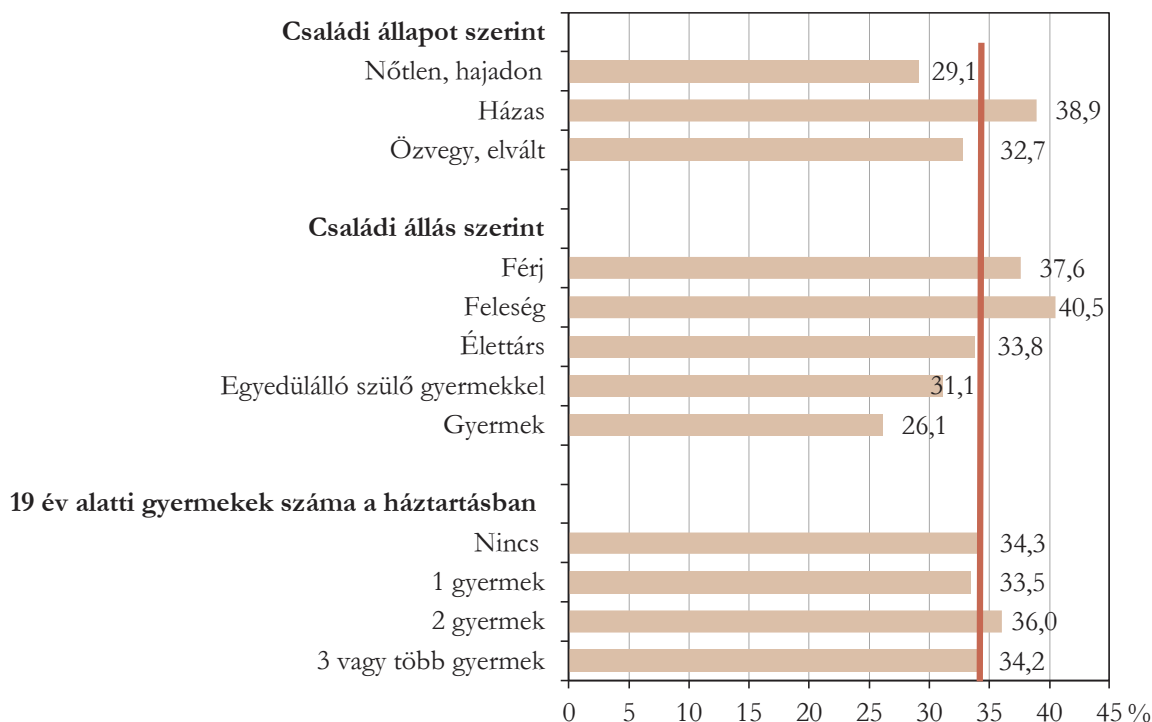
11. ábra

Az önkéntesek aránya és a foglalkoztatási arány régióként, 2014

A legmagasabb önkéntességi arány Jász-Nagykun-Szolnok megyét jellemezte, ahol a 15–74 évesek közel kétharmada (64,7%) végzett önkéntes munkát, de említésre méltó Nógrád (54,1%) és Tolna (51,1%) megye is, ahol a lakosság több mint fele kapcsolódott be önkéntes tevékenységekbe, az országos 34,3%-os átlagot jelentősen meghaladva.

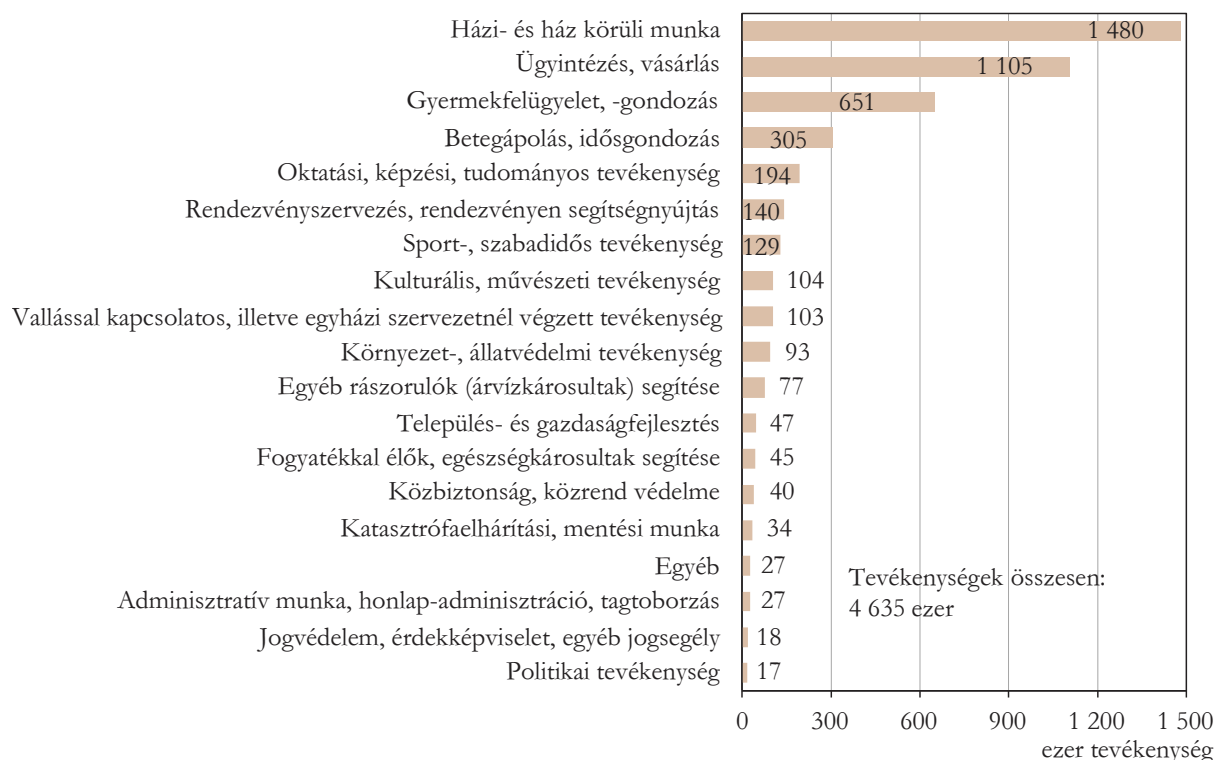
Az önkéntesek aránya családi jellemzők szerint, 2014

Önként vállalt, ellenszolgáltatás nélküli tevékenységet a házasságban élők jóval magasabb arányban végeztek, mint a nőtlenek, hajadonok, vagy az özvegyek, illetve elváltak. A házassok 38,9%-a segített másokon, vagy szolgált valamilyen közösségi, társadalmi ügyet a felvételt megelőző 12 hónapban, az özvegyek és elváltak 32,7%-a, míg a hajadonok és nőtlenek 29,1%-a. Ennek részben magyarázata lehet, hogy az együttélés, az áldozatvállalás normáinak a kényszerítő ereje a családokban nagyobb, valamint a személyes példamutatás igénye és lehetősége is erősebb. A házassok ugyanis gyakrabban élnek idős, beteg, gondozásra, ápolásra szoruló hozzátartozójuktól külön háztartásban, és segítenek nekik (ami az alkalmazott módszertannak megfelelően önkéntes tevékenységnek számít), gyakrabban nevelnek gyermekeket, akik közösségei (egyre) nagyobb arányban igénylik a szülői támogatást, az ingyenes segítséget.

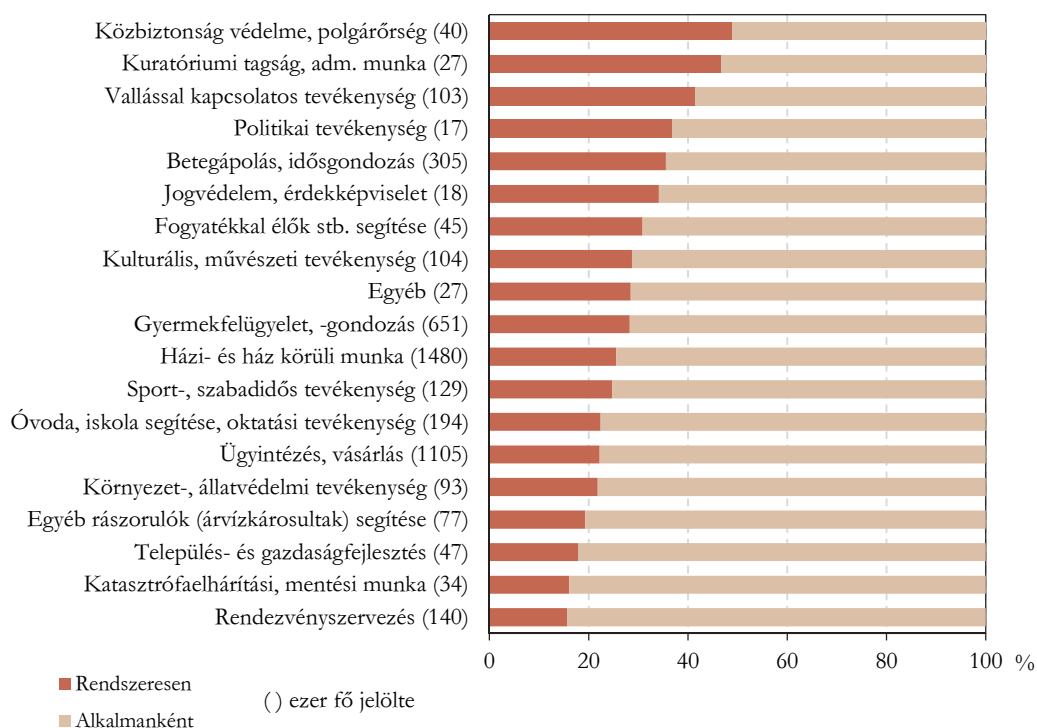
A felvétel adatai szerint a házi- és ház körüli munka, az ügyintézés és vásárlás, a gyermekfelügyelet, -gondozás, illetve a betegápolás, idősgondozás volt az önkéntesség leggyakoribb megjelenési formája. Az önkéntesek által – rendszeresen vagy alkalmanként – végzett összes tevékenység több mint háromnegyedét (76,4%) ezek a tevékenységek alkották.

Az önkéntes munkát végzők tevékenységi területei, 2014

Házi- és ház körüli munkát 1 millió 480 ezer fő végzett háztartásán kívül élő személy javára önkéntesen, ügyintézés és vásárlást 1 millió 105 ezer fő, gyermekfelügyeletet, -gondozást 651 ezer fő, míg betegápolást, idősgondozást 305 ezer fő.

Az önkéntes tevékenységek területei és rendszeresség szerinti megoszlása, 2014

Az önkéntes munka rendszerességét illetően azt tapasztaljuk, hogy elsősorban a formális önkéntes tevékenységek tartoztak ebbe a körbe, olyanok, mint a közbiztonság, közrend védelme, a polgárőrség, vagy a kuratóriumi tagság, illetve az adminisztratív munkák, a vallással kapcsolatos tevékenységek. Ugyanakkor ki kell emelni, hogy a négy fő – mintegy 3 és fél millió esetet jelentő – önkéntes tevékenység több mint egynegyede rendszeres segítség formájában valósul meg.

15. ábra

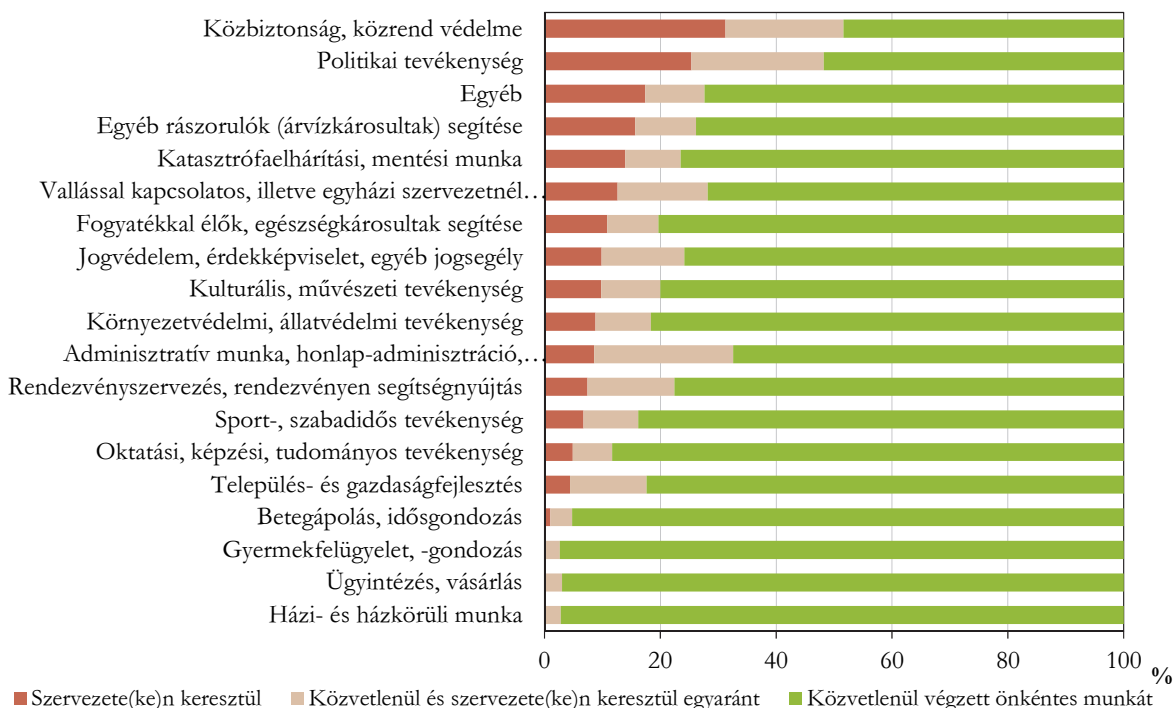
Az önkéntes tevékenységek megoszlása tevékenységi területenként, 2014

(a közvetlenül végzett tevékenység alapján sorba rendezve)

Mivel az önkéntes tevékenységek túlnyomó többsége közvetlenül nyújtott segítség formájában valósul meg, ezért nem meglepő, hogy a közvetlen önkéntesség leggyakoribb tevékenységi területei ugyanazok, mint amelyeket az önkéntesség valamennyi formájának számbavételekor említettünk.

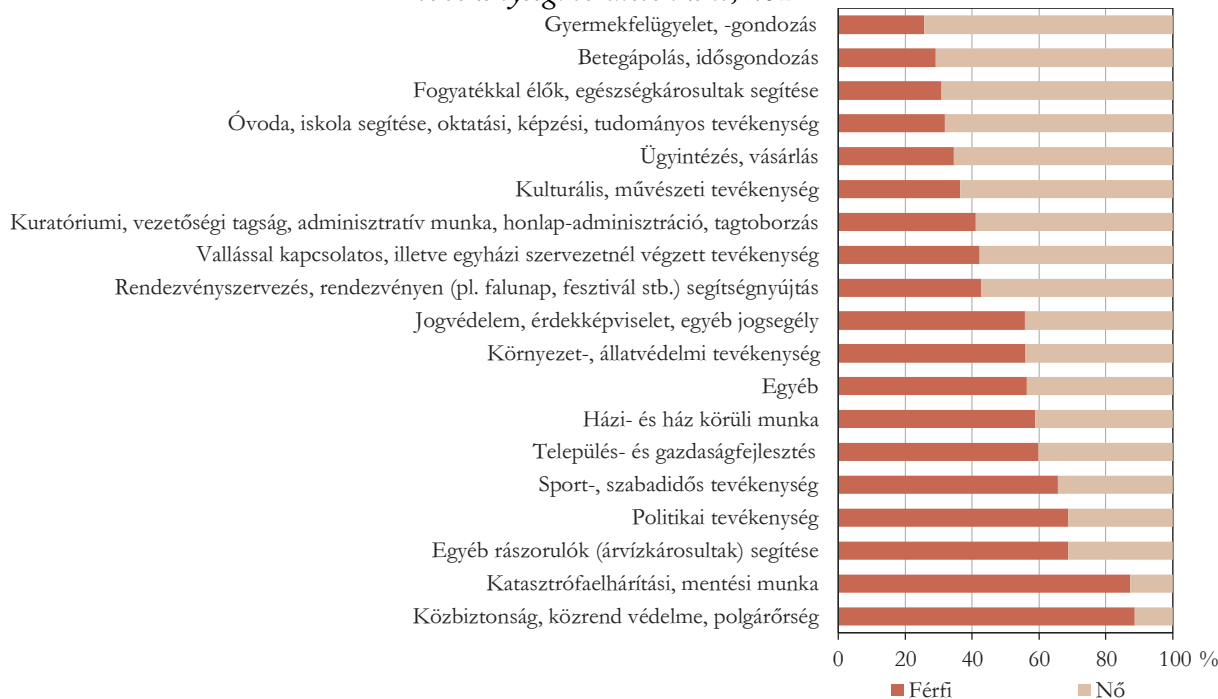
*Az önkéntes tevékenységek megoszlása tevékenységi területenként 2014
(a szervezetten keresztül végzett tevékenység alapján sorba rendezve)*

Szervezetekben, szervezetek javára az önkéntesek leginkább a közbiztonság, közrend védelme érdekében tevékenykednek, politikai tevékenységet végeznek, egyéb rászorulókat, pl. árvízkárosultakat segítenek, katasztrófaelhárítási, mentési munkákban vesznek részt, illetve vallással kapcsolatos feladatokat vállalnak, egyházi szervezeteknél, azok javára önkénteskednek.

17. ábra

*A közvetlenül végzett önkéntes tevékenységek nemenkénti megoszlása
tevékenységi területenként, 2014*

A klasszikus női szerepekből kiindulva és a fenti önkéntes tevékenységek alapján az önkéntesség terén női dominanciát feltételeznénk. Azonban annak ellenére, hogy a szociális vagy szociális területhez kapcsolódó, ahhoz közeli tevékenységek önkéntesei között még ma is inkább nőket találunk, az önkéntesség vállalása a két nem között kiegyensúlyozott.

Az említetteken kívül az oktatás, a fogyatékkal élők, egészségkárosultak segítése, ápolása, a vallással kapcsolatos tevékenység, az adminisztratív feladatok inkább a nők önkéntességi területei közé tartoznak. Az esélyegyenlőségre való társadalmi törekvés jegyében pedig számos, korábban a férfiak által uralt terület – pl. politikai tevékenység, jogvédelem és érdekképviselet – vált a két nem között megosztott területté.

A házi- és ház körüli munka, az ügyintézés és vásárlás a férfiak számára is fő önkéntességi területnek számít. A közbiztonság, közrend védelme, a katasztrófaelhárítási, mentési munka, a település- és gazdaságfejlesztés, a környezetvédelmi tevékenység azonban továbbra is a férfiak által preferált önkéntességi területek közé számítanak.

18. ábra

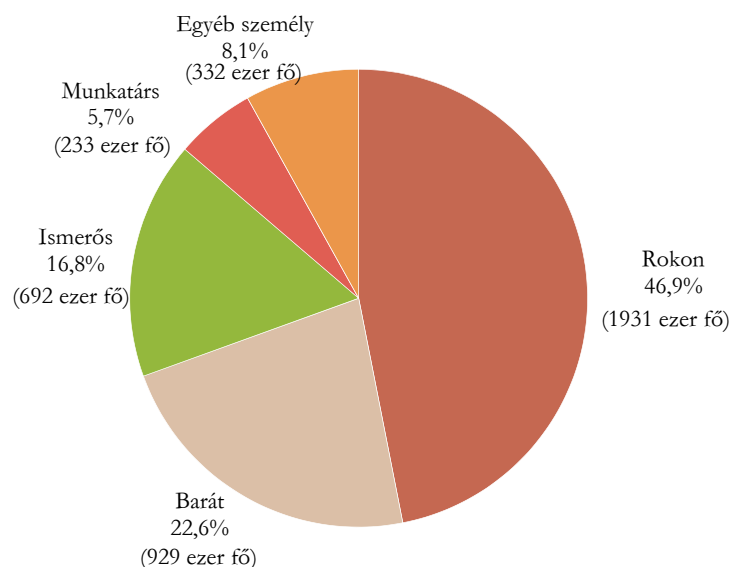
A szervezeten keresztül végzett önkéntes tevékenységek nemenkénti megoszlása, 2014

A felvétel eredményei igazolják, hogy vannak ugyan hagyományosan női és férfi önkéntes munkatípusok, azonban az utóbbi időben ezek is változáson mennek keresztül.

A hagyományos társadalmi értékekhez kötődő önkéntesség mellett ugyanakkor új típusú önkéntesség van kialakulóban, ahol a tudásalapú, információs társadalomra jellemző társadalmi értékek – szaktudás, gyakorlati tapasztalat megszerzése, megszerzett tudás megőrzése, az egy életen át tartó tanulás elvárásainak való megfelelés stb. – állnak a középpontban. Mivel ez elsősorban szervezeti keretek között valósul meg, a jövőben Magyarországon is lehet számítani az önkéntesség ilyen irányú átalakulására.

A közvetlen önkéntesség kedvezményezettjei, 2014

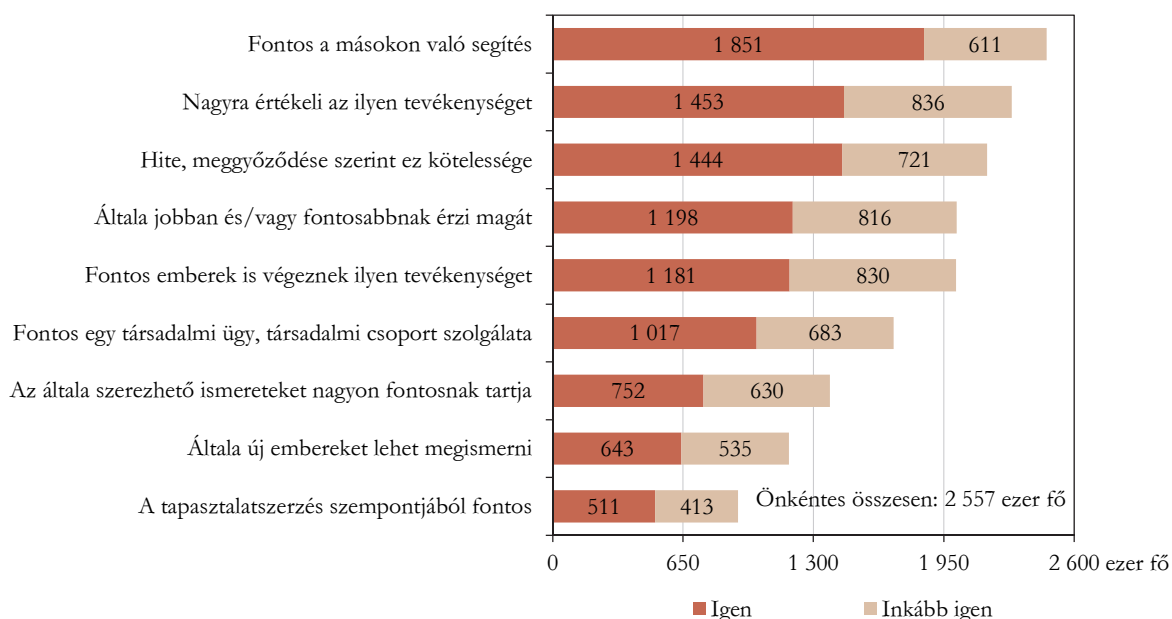
Az önkéntes tevékenység kedvezményezettjei sokfélék lehetnek, és közvetlen vagy közvetett módon részesülhetnek a tevékenység eredményéből.

A 2 millió 472 ezer közvetlen önkéntes tevékenységének 4 millió 117 ezer kedvezményezettje volt, akiknek többsége a háztartáson kívül élő családi, rokoni (46,9%), illetve a baráti (22,6%) körhöz tartozott. Az, hogy ilyen magas arányban vannak azok, akik rokonokat, barátokat támogatnak önkéntes tevékenységükkel, egyúttal azt is sugallja, hogy az önkéntesség részben tudatos értékek mentén valósul meg. Nagy valószínűséggel feltételezhető, hogy akik ily módon segítenek, azok a családi, rokoni, baráti körön kívül is hasonlóan viselkednek.

A közvetlen önkéntes tevékenységek 30%-ának a kedvezményezettjei olyan személyek, akik nem tartoznak a családi, baráti körhöz. 16,8% az ismerősök, további 5,7% a munkatársak köréből került ki. A közvetlen önkéntes tevékenységek 8,0%-a pedig egyéb személy javára valósult meg. Ennek az utóbbi említett körnek a javára az önkéntesek többnyire olyan tevékenységeket végeztek, amelyek már a formális önkéntesség irányába mutatnak (és ezzel némi magyarázatát adják annak, miért is lehet alulbecsült a felvételben a formális önkéntes tevékenység).

Az önkéntes tevékenységet végzők motivációi, 2014

Ilyen tevékenységet végeztek, mert...

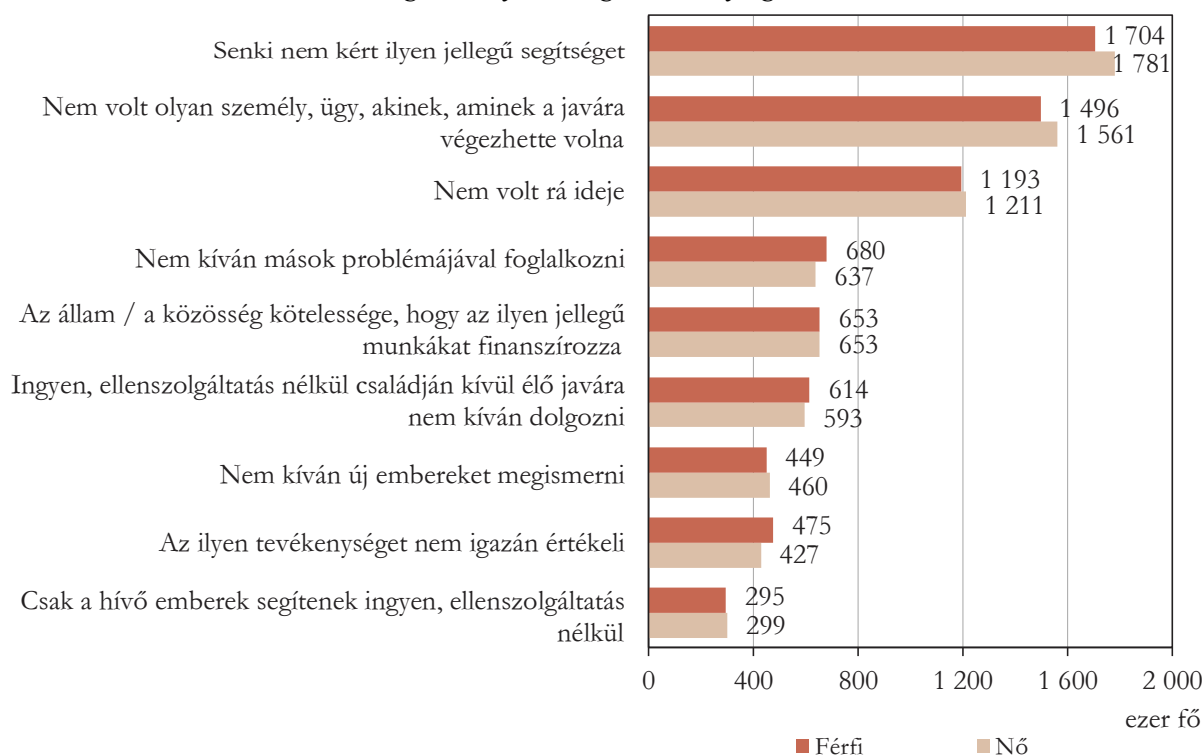

A motiváció erősségének feltérképezésére irányuló kérdések a régi típusú, klasszikus, hagyományos önkéntességi magatartásra vonatkozó értékek mellett a modern önkéntesség irányába mutató értékek melletti elköteleződés megmutatására is lehetőséget teremtettek. A tudásalapú társadalmakban ugyanis egyre nagyobb az értéke a szaktudásnak, a gyakorlati tapasztalatnak, a tudás megszerzésének, megőrzésének, az élethosszig tartó tanulás elvárásainak való megfelelésnek. Az eredmények azonban azt mutatják, hogy az önkéntesek legfőbb motivációja továbbra is a másokon való segítség öröme volt, amelyet az önkéntes tevékenységek mint fontos társadalmi értékek melletti elkötelezettség követett, valamint kiegészítette az az általánosnak tekinthető hit, meggyőződés, amely szerint a rászorulókon segíteni erkölcsi kötelesség.

Arra a kérdésre adott válaszok, hogy a megkérdezettek miért nem végeztek önkéntes munkát, összességében azt sugallják, hogy a nem önkénteskedők többsége inkább gyakorlati okokból tartózkodott az ilyen tevékenységtől. A válaszokból nem sugárzik az egyértelmű elvi elutasítás. A mentségeként értelmezhető válaszlehetőségek (senki nem kért ilyen segítséget, nem volt olyan személy, akinek, nem volt olyan ügy, aminek a javára végezhetne volna...) gyakoribbak voltak, mint azok, amelyek a válaszdó magatartásával magyarázzák a jelenséget (ingyen, más javára nem kíván dolgozni).

Az önkéntes tevékenységet nem végzők által jelölt okok nemenként, 2014

Nem végeztek ilyen jellegű tevékenységet, mert...

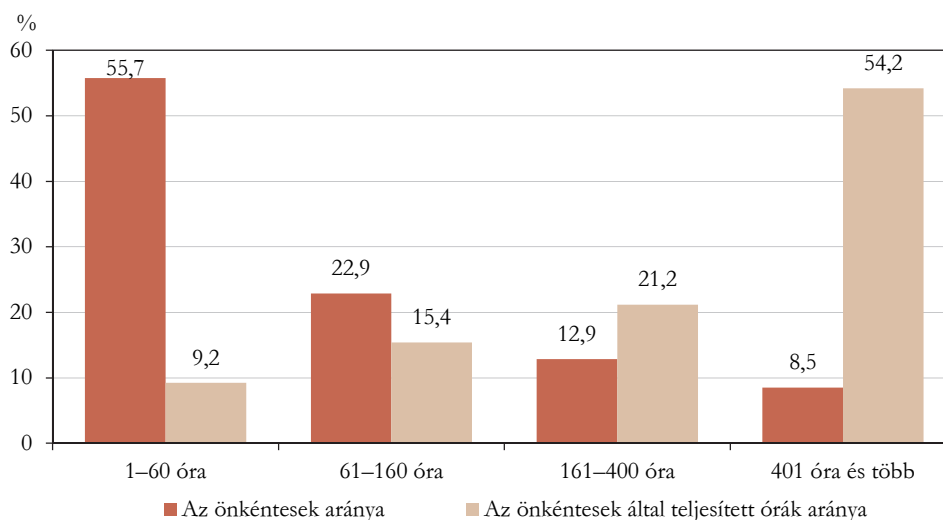

Az önkéntes munka értékének becslése

Az önkéntesek elkötelezettsége, szerepvállalása leginkább az általuk teljesített órákban tükröződik; 55,7%-uk éves szinten legfeljebb 60 órát dolgozott, az általuk teljesített órák száma az összes önkéntes óra 9,2%-át tette ki. A skála másik végén az önkéntesek azon 8,5%-a volt, akik éves szinten 400 órát meghaladó óraszámban végeztek önkéntes munkát. Az ő teljesítményük az összes ledolgozott óra 54,2%-át tette ki.

22. ábra

Az önkéntesek és az önkéntesek által teljesített órák aránya, 2014

Az alábbi összefoglaló táblázat a Munkaerő-felmérés 2014. I. negyedévi "Önkéntes munka" című kiegészítő felvétel adatain túl becsült egyenértékes létszámadatokat, valamint becsült értékadatokat is tartalmaz. A becslés elsősorban annak érdekében készült, hogy képet kapjunk arról, milyen mértékben járult hozzá a magyarországi önkéntes munka az ország gazdasági és társadalmi teljesítményéhez.

1. tábla

*Az önkéntes munkavégzés fő mutatói Magyarországon
(a Munkaerő-felmérés 2014. évi „Önkéntes munka” című kiegészítő felvétele alapján)*

Megnevezés	15–74 évesek		
	összesen	ebből:	
		férfi	nő
Önkéntesség			
15–74 éves népesség, ezer fő	7 446	3 590	3 856
Önkéntes munkát végzők, ezer fő	2 557	1 206	1 351
Önkéntességi arány, %	34,3	33,6	35,0
Önkéntesek éves egyenértékes létszáma, ezer fő	192	71	121
Az önkéntesek órái			
Ledolgozott órák száma, millió óra	387	151	235
Éves átlagóraszám, óra	151	125	174
Éves medián óraszám, óra	50	48	60
Becsült érték, milliárd forint			
1 fő önkéntes munkát végzőre jutó, ezer forint/év	140	118	160

Főbb megállapítások

- Magyarországon egyre elterjedtebb az önkéntes munka. Míg 2011-ben a 15–74 évesek mindössze 28%-a nyilatkozott úgy, hogy a felvételt megelőző 12 hónap során végzett valamiféle önkéntes tevékenységet, addig három évvel később már több mint egyharmaduk (2 millió 557 ezer fő) számolt be ilyen tevékenységről.
- A közvetlen segítők száma jelentősen, mintegy 356 ezer fővel nőtt három év alatt, miközben a szervezeten keresztül önkéntes munkát végzőké a hibahatáron belül (mintegy 6 ezer fővel) emelkedett.
- Az önkéntesek túlnyomó többsége (94,1%) továbbra is kizárólag közvetlenül segít ingyenes munkájával, a szervezett keretek között végzett önkéntes munka még nem igazán elterjedt.
- A nők továbbra is nagyobb számban és arányban kapcsolódtak be az önkéntes tevékenységekbe, mint a férfiak.

- Annak ellenére, hogy a magyarországi önkéntesség továbbra is kissé öregedő korstruktúrárt tükröz, a kiegyenlítődés irányába történtek elmozdulások. Az önkéntes munka vállalása legmagasabb arányban a 45–49 éveseket jellemezte (41%).
- Az önkéntes segítők aránya az iskolázottsággal növekszik, és a diplomások körében a legmagasabb.
- Az önkéntesség leggyakoribb megjelenési formái a házi- és házkörűli munka, az ügyintézés és vásárlás, a gyermekfelügyelet, -gondozás, illetve a betegápolás, idősgondozás voltak. Az önkéntesek által – rendszeresen vagy alkalmanként – végzett összes tevékenység több mint háromnegyede (76,4%) ezekből a tevékenységekből állt össze.
- A 2 millió 472 ezer közvetlen önkéntes tevékenységének 4 millió 117 ezer kedvezményezettje volt, akik többsége a háztartáson kívül élő családi, rokoni (46,9%), illetve a baráti (22,6%) körhöz tartozott.
- Az önkéntesek motivációja leginkább a másokon való segítségnyújtás öröme volt, azzal az általánosnak tekinthető meggyőződéssel, hogy a gyerekeken, öregeken, súlyosan betegeken segíteni erkölcsi kötelesség.
- A hagyományos önkéntesség mellett főként a fiatalokat jellemzi az új típusú önkéntesség irányába való elmozdulás, ahol a szaktudás, a gyakorlati tapasztalat megszerzése, a kapcsolati háló bővítése és hasonló, a tudásalapú, információs társadalomra jellemző társadalmi érték, mint például az élethosszig tartó tanulás áll a középpontban.

Irodalom

- 1068/2012. (III. 20.) Korm.határozat A Nemzeti Önkéntes Stratégia 2012–2020 elfogadásáról és a végrehajtásához szükséges középtávú feladatokról. Magyar Közlöny, Magyarország hivatalos lapja, 2012. március 20. kedd, 32. szám, 6487-6509.p.
<http://www.onkent.es.hu/sites/default/files/attachment/3/mk2012-32.pdf>
- Caring Canadians, Involved Canadians (2009): Highlights from the 2007 Canada Survey of Giving, Volunteering and Participating. Ottawa.
- Czike Klára – Kuti Éva (2006): Önkéntesség, jótékonyág, társadalmi integráció. Nonprofit Kutatócsoport és Önkéntes központ Alapítvány, Budapest.
- Czike Klára – Bartal Anna Mária (2005): Önkéntesek és nonprofit szervezetek. Civitalis Egyesület, Budapest.
- Manual on the measurement of volunteer work. International Labour Office – Geneva, 2011
- Szép Katalin – Sik Endre (2001): A háztartási termelés pénzértéke. Statisztikai Szemle, 79. évf., 7.
- Szép Katalin – Sik Endre (2004): A háztartási termelésben felhasznált munka értéke 2000-ben. Statisztikai Szemle, 82. évf., 2.

Melléletek

1. sz. melléklet: A felvétel jellemzői, kategóriái és az értékbecslésnél alkalmazott módszertan
2. sz. melléklet: Az önkéntes munka becsült értéke demográfia jellemzők mentén, 2014

1. sz. melléklet: A felvétel jellemzői, kategóriái és az értékbecslésnél alkalmazott módszertan

A kiegészítő felvétel jellemzői

A 2014. I. negyedévében „Önkéntes munka” címmel második alkalommal kapcsolódott kiegészítő felvétel a munkaerő-felmérés adatgyűjtéséhez. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO), valamint a Johns Hopkins Egyetem által az önkéntes munka mérésére kidolgozott módszertani kézikönyv ajánlásait a KSH 2011 elején az elsők között adaptálta, és ezekkel összhangban hajtotta végre a kiegészítő felvételt.

Az „Önkéntes munka” c. kiegészítő kérdőív a Munkaerő-felmérés mintájába kijelölt háztartásoknál az alapfelvétellel egy időben, 2014 I. negyedévében került lekérdezésre.

Amennyiben egy háztartásnál az alapfelvétel valamilyen oknál fogva megghiúsult, kiegészítő kérdőívet sem kellett kitölteni. További megghiúsulást jelentett, ha a háztartás tagjai a munkaerő-felmérés kérdéseire válaszoltak, a kiegészítő felmérés kérdőíveinek válaszai azonban – a kiegészítő kérdőív megválaszolásának megtagadása miatt – nem voltak megszerezhetőek a kikérdezési hét folyamán. A kiegészítő kérdőív részleges megválaszolása nem volt lehetséges.

2014 I. negyedévben a munkaerő-felmérés során megkérdezett és az alapfelvétellel válaszoló 15–74 évesek mindössze 1,9%-a nem válaszolt a kiegészítő kérdőívre. Ezen belül a foglalkoztatottakat 1,9%-os, a munkanélkülieket 1,5%-os, az inaktívakat pedig ugyancsak 1,9%-os megtagadási arány jellemezte. A kiegészítő kérdőív kitöltését legkevésbé, 1,8%-os arányban a legfiatalabb (15–24 éves) korcsoporthoz tartozók utasították el, miközben a közép- (25–54 éves) és idősebb (55–74 éves) korosztályhoz tartozók körében egyaránt 1,9%-os megtagadási arány volt tapasztalható.

A megvalósult interjúk 42%-a harmadik személy, azaz a család más tagjának megkérdezésével készült. Az ún. proxy-interjúk aránya a férfiak körében nagyon magas, 52,2%-os volt, miközben a nők esetében a mutatóérték 32,5%-ot ért el. A foglalkoztatottak 43,6%-a, a munkanélküliek 39,5%-a, az inaktívoknak pedig 40,2%-a nem maga válaszolt a kiegészítő felvétel kérdéseire. A 15–24 évesek 72,9%-a, 25–54 évesek 41,1%-a, az 55–74 évesek 28,8%-a esetében válaszolt más a referencia személy helyett.

A kiegészítő felvétel megtagadása miatt jelen kiadvány adatai eltérnek a 2014. I. negyedévre publikált alapfelvételtől származó adatoktól. A különböző dimenziók mentén készített táblázatokban nem jelöltük külön az ebből adódó eltéréseket.

A közölt abszolút számok ugyanazon aggregátumaiban a súlyozásból és összegzésből adódóan néhány fős eltérések lehetnek. A megoszlási viszonyszámok kerekítése elektronikusan – egyedi korrekció nélkül – történt, ezért a részadatok összege nem mindig egyezik meg az összesített adatok megjelenített kerekített értékeivel.

Önkéntes munka

- (i) közvetlenül vagy valamilyen szervezeten keresztül,
- (ii) saját akaratból, ingyen, ellenszolgáltatás, fizetség nélkül
- (iii) háztartásukon kívül élő személyek javára, vagy a társadalom (csoport, tágabb közösség, állatok vagy a környezet stb.) hasznára végzett tevékenység.

(A definíció szerint a háztartáson kívül élő szülő, gyermek, rokon javára végzett munka is önkéntes munkának számít.)

Önkéntes munkát végzők

Azok a 15–74 éves személyek, akik (i) közvetlenül vagy valamilyen szervezeten keresztül, (ii) önszántukból, ingyen, ellenszolgáltatás, fizetség nélkül, (iii) háztartásukon kívül élő személyek javára, vagy a társadalom hasznára a kiegészítő kérdőív első kérdésében felsorolt tevékenységek közül bármelyiket végeztek rendszeresen, alkalmanként, vagy akár csak egyetlen alkalommal is a kikérdezést megelőző 12 hónap során. A rokonok javára végzett tevékenységek is beletartoznak az önkéntes tevékenységek körébe, amennyiben a kedvezményezettjei más háztartásban élnek.

Önkéntességi arány

A (fenti definíciónak megfelelő) önkéntesek aránya az azonos korú népességben belül.

Az önkéntes munkát végzők által ledolgozott/teljesített éves óraszám

A kikérdezést megelőző 12 hónap során közvetlenül és/vagy szervezeten keresztül önkéntes tevékenységre fordított órák száma összesen. Az önkéntes tevékenységre fordított idő az elmúlt 12 hónapban önkéntes munkával töltött napok, illetve napi percmennyiségek alapján becsült.

A szervezeten keresztül önkéntes munkát végzők által ledolgozott/teljesített éves óraszám

A szervezeten keresztül önkéntesként végzett időráfordítás számbavételekor legfeljebb 3 szervezetnél legfeljebb háromféle tevékenység tételes jelölésére volt lehetőség, illetve a további szervezeteknél ledolgozott időráfordítást együttesen lehetett megadni.

A szervezeten keresztül önkéntes munkát végzők tevékenységének becsült értéke

egy órára jutó munkajövedelem * szervezeten keresztül önkéntes
munkában ledolgozott éves óraszám

Az egy órára jutó munkajövedelem

Adatforrása: éves integrált gazdaságstatisztikai jelentések, valamint az éves adóbevallások adatai.

Vonatkozási kör: 1 fő feletti vállalkozások, valamennyi költségvetési és társadalombiztosítási intézmény, valamint a kijelölt nonprofit szervezetek adatai. Az adatgyűjtés a vállalkozási szféra esetében a legalább 20 főt foglalkoztató vállalkozásra teljes körű, míg a 20 fő alatti vállalkozásoknál az adatok pótlása adóadatok segítségével történik.

Az egy órára jutó munkajövedelem adatok nemzetgazdasági ágak szerinti bontása szolgált az értékbecslés alapjául.

A szervezeten keresztül önkéntes munkában ledolgozott órák száma az „Önkéntes munka” című MEF kiegészítő felvételtől származik.

A szervezeten keresztül végzett önkéntes munka értékének becslése ágazati szinten történt, az egy órára jutó munkajövedelem, illetve a ledolgozott éves óraszám alapján. A nemzetgazdasági szintű érték a becsült nemzetgazdasági ágak értékeinek az összege. A szervezeten keresztül önkéntes munkát végzők tevékenységének becsült értéke demográfiai, illetve egyéb munkaerőpiaci jellemzők mentén a ledolgozott órák arányában került felosztásra.

A közvetlen önkéntes munkát végzők tevékenységének becsült értéke

egy órára jutó munkajövedelem az „Egyéb szolgáltatás” nemzetgazdasági ágban
*

közvetlen önkéntes munkában ledolgozott éves óraszám

Az egy órára jutó munkajövedelem adatforrása:

éves integrált gazdaságstatisztikai jelentések, valamint az éves adóbevallások adatai.

A közvetlen önkéntes munkában ledolgozott órák száma az „Önkéntes munka” című MEF kiegészítő felvételtől származik.

A közvetlen önkéntes munka nemzetgazdasági szintű értékének becslése az „Egyéb szolgáltatás” nemzetgazdasági ágban egy órára jutó munkajövedelem, illetve a közvetlen önkéntes munkában ledolgozott éves óraszám alapján történt. A közvetlen önkéntes munkát végzők tevékenységének becsült értéke demográfiai, illetve egyéb jellemzők mentén a ledolgozott órák arányában került felosztásra.

Az önkéntes munkát végzők tevékenységének becsült értéke

A szervezeten keresztül önkéntes munkát végzők tevékenységei, valamint a közvetlen önkéntes munkát végzők tevékenységei becsült értékének összege.

A szervezeten keresztül önkéntes munkát végzők egyenértékes létszáma

szervezeten keresztül önkéntes munkában ledolgozott éves óraszám összesen

1 fő teljes munkaidőben alkalmazásban álló éves óraszama

1 fő teljes munkaidőben alkalmazásban álló éves óraszama:

Adatforrás: havi integrált gazdaságstatisztikai jelentés.

Vonatkozási kör: 4 fő feletti vállalkozások, valamennyi költségvetési és társadalombiztosítási intézmény, valamint a kijelölt nonprofit szervezetek adatai.

Az egy órára jutó munkajövedelem adatok nemzetgazdasági ágak szerinti bontása szolgált az értékbecslés alapjául.

A szervezeten keresztül önkéntes munkában ledolgozott órák száma az „Önkéntes munka” című MEF kiegészítő felvételtől származik.

A szervezeten keresztül önkéntes munkát végzők egyenértékes létszámának meghatározása ágazati szinten történt, a ledolgozott éves óraszám, illetve 1 fő teljes munkaidőben alkalmazásban álló éves óraszama alapján. Nemzetgazdasági szinten az egyenértékes létszám az egyes nemzetgazdasági ágakra becsült egyenértékes létszámok összege. A szervezeten keresztül önkéntes munkát végzők egyenértékes létszáma demográfiai, illetve egyéb jellemzők mentén a ledolgozott órák arányában került felosztásra.

A közvetlen önkéntes munkát végzők egyenértékes létszáma

közvetlen önkéntes munkában ledolgozott éves óraszám összesen

1 fő teljes munkaidőben alkalmazásban álló éves óraszama az „Egyéb szolgáltatási ágban

1 fő teljes munkaidőben alkalmazásban álló éves óraszama:

havi integrált gazdaságstatisztikai jelentés.

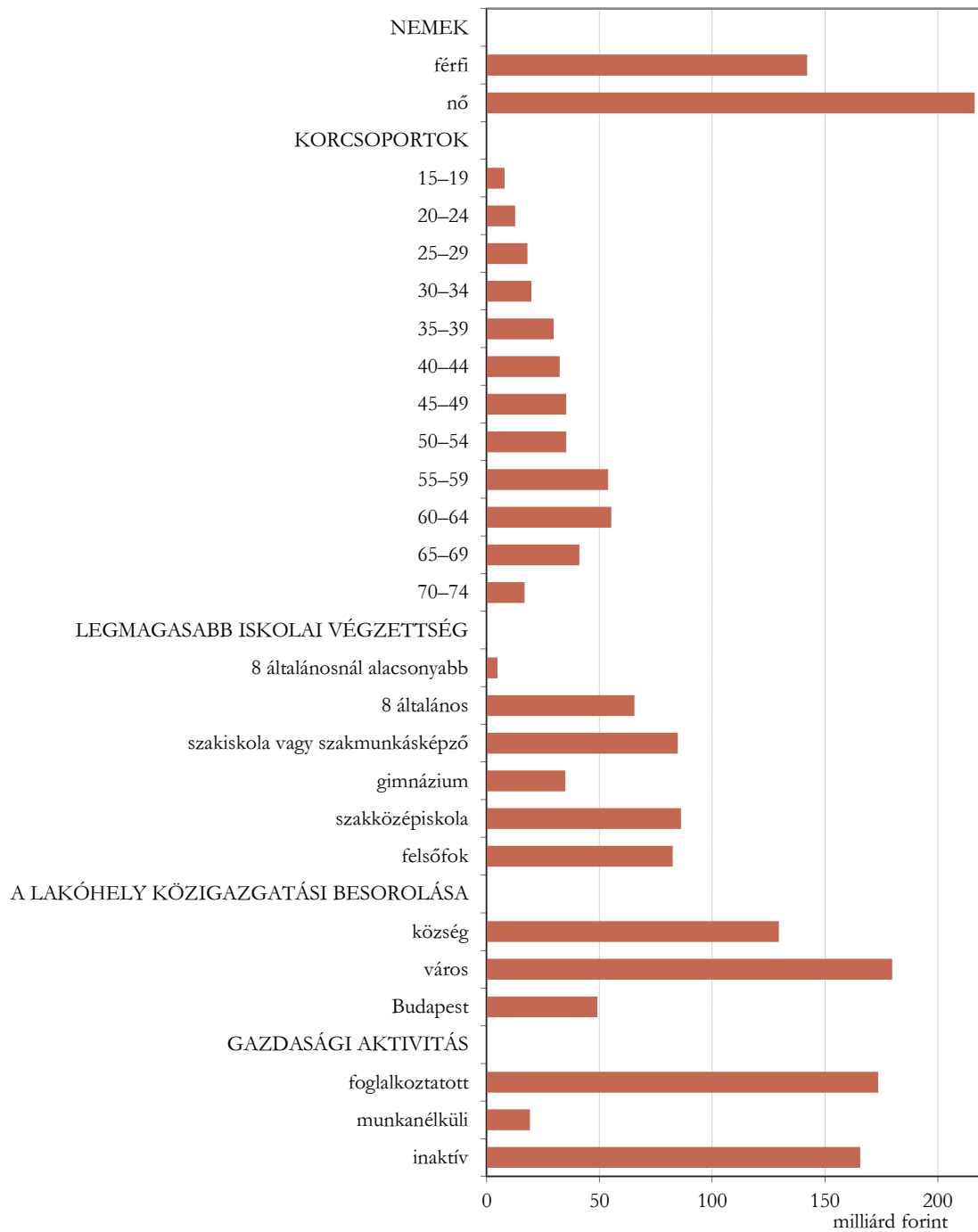
A közvetlen önkéntes munkában ledolgozott órák száma az „Önkéntes munka” című MEF kiegészítő felvételtől származik.

A közvetlen önkéntes munka egyenértékes létszámának meghatározása a közvetlen önkéntes munkában ledolgozott éves óraszám, valamint az „Egyéb szolgáltatás” nemzetgazdasági ágban 1 fő teljes munkaidőben alkalmazásban álló éves óraszama alapján történt.

Az önkéntes munkát végzők egyenértékes létszáma

A szervezeten keresztül önkéntes munkát végzők egyenértékes létszámának, valamint a közvetlen önkéntes munkát végzők egyenértékes létszámának összege.

2. sz. melléklet: Az önkéntes munka becsült értéke demográfiai jellemzők mentén, 2014

„Mérhetetlen” segítség – az önkéntesség alternatív formái és mérési lehetőségei a nonprofit statisztikában

Sebestény István

szakértő, KSH Szociális statisztikai osztály

Bevezetés

Az önkéntesség a civil szervezetek – az állami és a piaci szektorral szembeni – egyedülálló erőforrása, működésük elengedhetetlen, szükséges, de természetesen nem elégséges feltétele. Jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyozni, ugyanakkor tényleges súlyát, értékét nem könnyű megbecsülni. Ráadásul az önkéntesség fogalmkörébe tartozó *önkéntes munka, önkéntes tevékenység, önkéntes segítség* kifejezések tartalma, formája sem teljesen tiszta. A következőkben a hagyományos vagy köznapi önkéntesség mellett megpróbáljuk feltérképezni a tágabb értelemben vett és a többé-kevésbé általánosan elfogadott definíció szerinti *önkéntesen, ellenszolgáltatás nélkül, nem rokon-baráti kör részére végzett közhasznú munkavégzést*. Az elméleti megközelítés után az empiria oldaláról próbáljuk a kérdéskört megragadni. Bemutatjuk, hogy a KSH miként próbálta meg a statisztika eszközeivel mérni ennek az időben és pénzben is kifejezhető természetbeni hozzájárulásnak a mértékét az elmúlt 20 év során, valamint milyen módszertani problémákkal kellett és kell szembenézni a kutatóknak. Végezetül kitérünk a jogilag intézményesített önkéntességre is, feltárva annak jelentőségét, illetve felbecsülve szerepét és hatását a szervezeten belüli munkavégzés vonatkozásában.

Az önkizsákmányolástól a láthatatlan önkénteskedésig

Először is érdemes megnézni, hogy miben tér el az önkéntesség a hagyományos munkától. Az önkéntes munka közgazdasági értelemben is speciális tevékenység. A ricardoi klasszikus munkaérték-elmélet szerint a megtermelt javak értékét a beléjük fektetett munka határozza meg. Ricardo szerint azonban a munka tényleges kifejtője nem kapja meg az általa termelt javak értékének egészét. A tőketulajdonosok csak annyit fizetnek ki a munkásoknak, amennyi a létfenntartáshoz és a szaporodáshoz szükséges. A munka értéke és a kifizetett bér közötti különbség profit formájában jelenik meg, és ezt a tőkésék kisajátítják. Marx szerint – mint közismert – éppen a bér–profit arány megváltoztatásáért folyik a harc, amelyet ő egyenesen osztályharcnak minősített. A civil világban ilyen küzdelem tehát az önkéntesség kapcsán nem merül fel, hiszen munkabér híján a teljes megtermelt érték a szervezetnél realizálódik, tulajdonképpen a befektetett munka értéke mindenestül „értéktöbbletnek” tekinthető. A marxi „kizsákmányolás” tehát maximálisan megtörténik, azzal a lényeges eltéréssel, hogy a „munkások” ezt önként vállalják, és a szervezetnek jutó profit felhasználása a közcél érdekében történik, vagyis a haszon egyszersmind közhaszon.

Hasonlóképpen a piaci mentalitástól eltérően határozhatjuk meg az önkéntes munka által létrehozott javak és szolgáltatások értékét is. A vállalkozások célja a használati érték csereértékké konvertálása a piacon, amely végül az árban testesül meg, és így mérhető, számszerűsíthető a befektetett munka értéke is. A civil szervezetek viszont az önkéntes tevékenységet közvetlenül

az általa előállított használati érték miatt veszik igénybe, még ha ezzel megvásárolható – tehát csereértéken mérhető – munkaerőt váltanak is ki. Az önkéntes munka értéke tehát megegyezik az igénybe nem vett fizetett humán erő – megtakarított – munkabérével. Ebből fakadóan ez az összeg kiegészítő anyagi forrásnak – bevételnek – tekinthető. Ez ugyan közvetlenül nem jelenik meg a szervezetek költségvetésében, pénzügyi beszámolóiban, azonban ha a ráfordításokban ezt a tételt is számba vennénk, akkor ez átcsoportosítható, szabadon felhasználható virtuális fedezetté válna más szükséges kiadásokra. Forrásoldalról viszont ellenszolgáltatás hiányában ez önkéntes *adomány*nak, ahogy egyre gyakrabban nevezik, „időadomány” minősül. S mint ilyen, meg is vannak a maga sajátosságai mind mennyiségi, mind minőségi szempontból.

Számos kutatás, adatfelvétel próbálja meg felmérni az önkéntesség mértékét, az erre való hajlandóságot, az önkéntesek számát, arányát és teljesítményét. Ezek vizsgálata nem kevés módszertani problémát is felvet, kiket tekintünk önkéntesnek, ténylegesen mi minősülhet önkéntes munkának, milyen mértékegységeket, indikátorokat használjunk, és nem utolsósorban kiktől gyűjtjük be az információkat. Egészen más eredményre jutunk, ha lakossági felvételt hajtunk végre, mintha szervezetek szolgáltatóknak erre vonatkozó adatokat. Az eltérések nagyságrendjéről képet kaphatunk, ha ismertetjük a magyarországi önkéntesség legjellemzőbb mutatóit mindkét megközelítésben.

A lakosság körében végzett adatgyűjtés szerint 2014-ben a 15–74 éves népesség 34%-a, mintegy 2,6 millió fő végzett valamilyen önkéntes munkát. Ugyanakkor ezen belül csupán 151 ezer ember tevékenykedett valamilyen szervezeten keresztül vagy annak számára. Ilyen módon, vagyis az úgynevezett *formális önkéntesség* keretében elvégzett munka időben kifejezve 11 ezer főállású foglalkoztatott évi teljesítményének felel meg, összes értéke 25 milliárd forintba becsülhető.¹ Ezek az eredmények nem térnek el jelentősen a hasonló módon végzett 2011-es felvétel során mért értékektől.²

Ezzel szemben a nonprofit/civil szervezetek éves beszámolóiban 2014-ben 490 ezer önkéntes segítőről tettek említést, akik együttesen körülbelül 27 ezer főállású munkáját „helyettesítették”, így 60 milliárd forintot takarítva meg a szervezetek számára. Ha ezt a szektor teljes bevételéhez hasonlítjuk, akkor ez plusz 4%-os forrást, időadományt jelent. Emellett kiemelendő, hogy a teljes (162 ezer főállásúnak megfelelő) fizetett és nem fizetett munkaerő-ráfordításuk 16%-át az önkéntesek hozzájárulása jelentette.³ Még egy érdekesség, a szervezeteknek csak a fele jelentette, hogy voltak önkéntes segítői. Ha ezt kiegészítjük azzal, hogy a nonprofit szervezetek közül csupán minden hatodik (17%) alkalmazott munkavállalót, felmerül a kérdés, hogy honnan

¹ *Forrás:* Központi Statisztikai Hivatal 2014. évi Munkaerő-felmérés I. negyedévi, az „Önkéntes munka” c. kiegészítő felvétel adatai.

² 2011-ben a 15–74 éves népesség 28%-a, közel 2,2 millió fő végzett valamilyen önkéntes munkát. Közülük 144 ezer ember tevékenykedett valamilyen szervezeten keresztül vagy annak számára. Az elvégzett munka időben kifejezve szintén 11 ezer főállású foglalkoztatott évi teljesítményének felel meg, becsült értéke pedig összesen 23 milliárd forint volt. (*Forrás:* Központi Statisztikai Hivatal 2011. évi Munkaerő-felmérés III. negyedévi, az „Önkéntes munka” c. kiegészítő felvétel adatai.)

³ *Forrás:* Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2014. Központi Statisztikai Hivatal, 2016.

is biztosítja a szektor egy jelentős része a működéséhez szükséges humán erőforrást.⁴ A kétféle megközelítés eredményeinek módszertani külön-ségeiből fakadó jelentős eltérésének részletesebb kifejtésére még visszatérünk, azonban a laikusnak is szembetűnő szervezeti „alábecslés” okai közül rögtön kiemelnénk egy eddig igen kevésbé elemzett lehetséges magyarázatot.

Ez pedig a „láthatatlan” vagy látens önkéntesség jelensége. Ennek több fajtája létezik, de a legkézenfekvőbb, amely mindannyiunk számára olyannyira nyilvánvaló, hogy nem is vesszük figyelembe, az éppen a szervezet menedzselése. Ahogy látható, a civil szervezetek vezetőinek, ügyvivőinek, kurátorainak, titkárainak döntő többsége „ingyen” dolgozik, és ezt annyira természetesnek veszi, hogy nem is gondolja tényleges önkéntes tevékenységnek, így erről nem is tud számot adni, következésképpen ennek értékét sem képes felbecsülni. Többségük önkéntesnek a „szervezet mellett”, meghatározott időben – esetenként *önkéntes szerződés* keretében – konkrét feladatokat rendszeresen ellátó személyeket, illetve az egy-egy eseményre időlegesen mozgósított tagokat, támogatókat tekinti. Pedig ez a tevékenység, beleértve a forrásteremtést, humán-erő-szervezést, adminisztrációt, nem utolsósorban a törvényeknek való megfelelést, a szektor összmunkaidejének vélhetően nagy – talán még a nagyobb – részét teszi ki. És akkor még nem is esett szó a programok megvalósítása, alaptevékenység végzéséhez köthető, nem mindig elkülöníthető aktivitásról. Érdeemes lenne erre vonatkozó kutatásokat is végezni, váratlan és megdöbbentő eredményeket kapnánk. Mindenesetre fontos lenne, ha a szervezetek ennek a „hétköznapi erőforrásnak” és egyúttal teljesítménynek a tudatában lennének, és ezt kellőképpen tudnák elfogadtatni nemcsak a tagságukkal, hanem támogatóikkal, vagy éppenséggel a pályázatok kiíróival és döntéshozóival is, amikor a saját hozzájárulásról kell számot adniuk.

A fenti *adminisztratív önkéntesség* mellett még három olyan említést érdemlő és gyakran előforduló önkéntes segítségnek felfogható aktivitási forma is létezik, amelyek az előbbinél is nehezebben ragadhatók meg. Logikai úton ugyan levezethetők, de első megközelítésben valószínűleg nem vélnénk az önkéntes tevékenység részének, megnyilvánulásának.

Talán még a leginkább elkülöníthető változat az, amikor egy szolgáltató hivatalos munkaidején túl vagy azon belül biztosít egy meghatározott időkeretet, amelyben „ingyen” foglalkozik ügyfeleivel, kezeli ügyeiket, vagy végez el munkát számukra. A tevékenység tehát teljesen megegyezik úgy tartalmában, mint a végrehajtó személyében az üzleti, piaci napszakban megvásárolható szolgáltatással, azonban attól egyértelműen elkülönül célját tekintve; hiszen itt ez az időadományozás és nem a jövedelemszerzés. Miután tehát a jótékonykodás az elfoglaltság egy részében bukkan fel, itt *parciális önkéntességről* beszélhetünk.

Az előbbihez hasonló a második forma is, amelyet talán *relatív önkéntességnek* nevezhetnénk. A definitív elemek között ugyan szerepel az „ellenszolgáltatás nélküliség”, de voltaképpen ez mit takar? Ha egy ügyvéd heti négy óra ingyenes tanácsadással segíti a civil szervezeteket, azt értelemszerűen önkéntes munkának fogjuk fel. Mi van akkor, ha az említett

⁴ Még érzékletesebben jelentkezik a probléma a szektor közel 90%-át kitevő klasszikus civil szervezetek esetében. Körükben 467 ezer önkéntes segítőről tettek említést, akiknek tevékenysége mintegy 25 ezer főállású munkáját váltotta ki, ennek értéke 57 milliárd forint. Ez a civil szervezetek összes bevételéhez mérten 10%. Ez által a teljes (70 ezer főállásúnak megfelelő) fizetett és nem fizetett munkaerőigényük 36%-át az önkéntesek fedezték. Bevallásuk szerint csak 53%-uknak voltak önkéntes segítői, és csupán minden hetedik (14%) alkalmazott munkavállalót.

jogász nyolc órában nyújt jogi tanácsadást, de a piaci ár felét kéri ezért? Gyakorlatilag ebben az esetben is négyórányi időadománnyal számolhatunk, vagyis az önkéntesség kimutatható. S máris elgondolkodhatunk azon, hogy a civil szervezetek hányszor és milyen formában jutnak, illetve juthatnak ilyen „kedvezményekhez” mindennapi tevékenységük során. Ha ezt képletesen hozzáadnánk a ténylegesen ingyenes és nyilvántartott szolgáltatásokhoz, szektorszinten valószínűleg jelentős növekedést tapasztalnánk ezen a téren.

Végezetül *additív önkéntességnek* is felfoghatjuk azt a magatartást, amelyet a szolgáltatók, ügyintézők, hivatalnokok tanúsíthatnak általuk „elismert” és emiatt támogatni kívánt civil szervezetekkel szemben. Ez az átlagos ügyfél esetében az előírt, elvárható és meghatározott minőségű magatartáson felüli extra szolgáltatást jelent, amely ilyen formán önkéntes segítségnyújtásnak is felfogható. Ez főleg a bürokrácia világában kevésbé eligazodni képes szervezeti vezetők, képviselők számára, működéshez, pályázati tevékenységhez be- és elszámolási kötelezettségekhez kötődő adminisztráció teljesítése során bír kiemelt fontossággal, hiszen az ilyen ügyek kezelése során elkövetett hibák vagy mulasztások komoly anyagi következményekkel is járhatnak, és akár egy szervezet ellehetetlenüléséhez is vezethet. Ez a gyakorlatban történhet pusztán egy-egy idejekorán kiküldött „nem hivatalos” értesítésen, figyelemfelhíváson, informális kapcsolattartáson, bizonyos adatlapok, űrlapok kitöltésének átvállalásán, előzetes ellenőrzésén keresztül, de előfordulhat ennél intenzívebb együttműködés keretein belül is.

Mindhárom formában tehát az a közös, hogy az önkéntesség nem válik el formálisan a szervezeten kívüli fizetett, esetleg éppen főállásban teljesített magán munkától, a „dolgozástól”, így ennek szétválasztása pénzkereseti és jótékony tevékenységre térben és időben szinte megoldhatatlan, ebből adódóan az „értékbecslés”, a közhaszon mértékének kimutatása közvetlenül nem végezhető el. Mindazonáltal ezeknek az alternatív önkéntességi formáknak a szerepe rendkívül jelentős, megkockáztathatjuk, hogy a civil szervezetek nagy része nem is tudna olyan hatékonysággal működni, feladatait megoldani, céljait megvalósítani, ha ezek a láthatatlan erőforrások nem állnának folyamatosan rendelkezésükre. Bár a jelenlétüket közvetlenül nem érzékeljük, hiányukat, vagyis inkább annak következményeit rögtön megérezzük.

Az önkéntességnek tehát léteznek – ha nem is felszínen mutatkozó – olyan alternatív formái, megbúvó tartalékai, amelyek fellelése és kiaknázása a civil szervezetek számára fontos kiegészítő forrásokat biztosíthat(na).

Az önkéntesek statisztikai számbavételének problémái

A nonprofit szervezeteket segítő önkéntesek számáról, teljesítményéről nemcsak a reprezentatív felmérésekből, hanem a Központi Statisztikai Hivatal nonprofit szektorra vonatkozó éves gyakoriságú adatgyűjtéseiből is vannak információink.⁵ A két típusú adat közötti különbségek valamennyiünk számára zavarba ejtően nagyok. Ezért szükségét érezzük, hogy ennek okaira a nonprofit statisztika oldaláról is rávilágítsunk.

⁵ Ez alól csak a 2001-es és a 2002-es év jelent kivételt, amikor az addigi teljes körű felvétel helyett mintavételes eljárással, a szektor mintegy harmadát érintő lekérdezés zajlott le. Miután az előzetes szimulációs kísérletek kimutatták, hogy még a jobban mérhető és „bevallható” pénzügyi adatokban is jelentős torzulások várhatóak (így is történt), az önkéntes tevékenységre e két évben nem kérdeztünk rá.

A nonprofit szervezetek számára kiküldött adatlap 1995 óta tartalmazott az önkéntes tevékenységre vonatkozó kérdéseket. A tapasztalatok kezdettől fogva azt mutatták, hogy – a szervezeti taglétszám mellett – erre a kérdéskörre lehetett a legbizonytalanabb válaszokat begyűjteni, és az adatok javítása, ellenőrzése is komoly gondokat okozott. Nem véletlen, hogy a szektor egészére becsült eredmények is igen széles sávban mozogtak. Emellett – éppen a jobb válaszok reményében – a szinte évről évre változtatott kérdésforma is magában hordozta az adatok ingadozásának lehetőségét, így az évek során közölt értékek egymás utáni időbeni összehasonlítása, ezekből valamiféle konkrét következtetés levonása, vagy különböző tendenciák, változások meghatározása módszertanilag nem támasztható alá. Ugyanakkor a nagyságrendben nem eltérő éves adatsorok azt bizonyítják, hogy a szektort alkotó szervezetek körében az általunk mért önkéntes tevékenység mértéke az adott periódusban – nevezetesen 1995 és 2014 között – mégiscsak a valóságos értékek közelében helyezkedik el. Más szavakkal, meghatározhatjuk azt a széles sávot, amiben ez utóbbiak lehetnek, és óvatosan megfogalmazhatunk olyan változásokat, amelyek a majdnem két évtizedes időszak alatt játszódtak le.

A statisztikai mérés egyik legfontosabb bizonytalansági forrása az volt, hogy magának az önkéntes tevékenységnek a tartalma nem egyértelmű, így az adatszolgáltatóktól sem várható el, hogy azt egyformán értelmezzék. Miután a legfontosabb célunk a civil szervezetek részére nyújtott „időadomány” mennyiségének becslése, sőt „forintosítása”, a lehető legtágabb értelmezést próbáltuk alkalmazni anélkül, hogy túl részletes definícióval zavart okozzunk. Így elsősorban az önkéntes személyét kívántuk körülírni a kitöltési útmutatóban⁶ úgy, hogy gyakorlatilag a szervezet számára végzett mindennemű ingyenes tevékenységet tekintettük önkéntes munkának, függetlenül attól, hogy a munkavégző milyen viszonyban áll a szervezettel.⁷

Ugyanakkor az önkénteseket igénybe nem vevő szervezetek magas aránya a fentiek ellenére mégiscsak jelzés ilyen értelmezési problémák meglétére. Feltételezhető, hogy az ellenérték nélkül végzett munka valamilyen formája azoknál a civil szervezeteknél is előfordul, amelyek önkénteseikről nem tudnak pontos adatokkal szolgálni, vagy a szervezet érdekében végzett ilyen irányú tevékenységeket nem tekintik önkéntes munkának. Ahol a vezető tisztségviselők nem részesülnek bérezésben – a szféra döntő részében ez a jellemző –, az önkéntesekre vonatkozó rovatban valamilyen adatnak meg kellene jelennie. Ez a jelenség szektorszinten mindenképpen alábecslést jelent. Igaz, ezzel ellentétes megközelítéssel is

⁶ A segédletekben több-kevesebb változtatással az alábbi leírást alkalmaztuk: „...*önkéntes segítő*kön azokat a tagokat, támogatókat, szervezeten kívüli magánszemélyeket értjük, akik 2016-ban **rendszeresen** (heti rendszerességgel legalább 2 óra) vagy **alkalmanként** ingyenes munkával, ellenszolgáltatás nélkül támogatták a szervezetet. Ilyen önkéntes munkának számít például a programok lebonyolításában, rendezvények szervezésében, pályázatok írásában, elbírálásában, szolgáltatási tevékenységben, jótékonyági akciókban, tanácsadásban, könyvelésben, adminisztrációban stb. ellenszolgáltatás nélkül végzett munka. *Nem tartoznak az önkéntes segítő*k körébe azok, akik *fizetett alkalmazottként, vagy megbízási díj ellenében végeztek munkát, vagy látnak el tisztséget a szervezetben.*”

⁷ Itt tehát máris elmarad a klasszikus önkéntes munka definíciókban megjelenő „*nem rokoni-baráti kör részére*” kitétel. Ez azért is fontos, mert főleg a kisebb szervezetekben számottevő a tisztségviselők, tagok családjainak bevonása, mozgósítása által – gyakran tehát nem a szervezet, hanem a családtag iránti elköteleződésből – végzett munka, amely viszont számunkra fontos.

találkozhatunk; sok szervezet önkéntes munkaként jelenti az egyáltalán nem közhasznú mindennapi alaptevékenységét is (pl. edzés, szabadidős programon való részvétel), ami viszont esetenként túlbecslést eredményez.

A megfelelő nyilvántartások hiányában nehézségbe ütközik a mennyiségi adatok megadása is. A rendszeresen dolgozó, vagy később a szerződéses önkéntesekről, átlagos munkaidejükről, a válaszadók nagyjából helytálló információkat tudnak közölni, de az alkalmi rendezvényeken, eseményeken részt vevő segítők számát, az általuk végzett munka mennyiségét csupán töredékük tudja akár csak hozzávetőlegesen is – éves szinten vagy havi átlagra vetítve – meghatározni.

Mindezek a „bizonytalansági tényezők” együttesen eredményezik azt, hogy a civil és egyéb nonprofit szervezetekben dolgozó önkéntesek számára, valamint az általuk végzett munka nagyságára vonatkozó, évenként közölt statisztikai adatok pusztán tájékoztató jellegűek, időbeni összehasonlításuk legfeljebb egy hosszabb időszakban bekövetkezett változás irányának leírására alkalmas.

A kérdéses időszakban más-más módszerrel természetesen némiképpen eltérő információkhoz jutottunk. A kérdőíven szereplő kérdések változását az *1. mellékletben* időrendi sorrendben részletesen bemutatjuk.

Az alábbiakban grafikonokon is ábrázoljuk az egymást követő statisztikai felvételek során nyert eredményeket, kivételesen idősorba rendezve.⁸ A húsz év alatt kirajzolódó tendenciákat vizsgálva azt látjuk, hogy egyetlen adat, mégpedig az önkéntes munka értékének a foglalkoztatottak bérköltségéhez viszonyított aránya (vagyis az önkéntességnek a teljes humán erőforrás fedezetén belüli részesedése) mutat némi csökkenést. Mielőtt azonban ebből bármiféle következtetést levonnánk, próbáljuk meg értelmezni a különböző indikátorok változásait.

Az önkénteseket foglalkoztató szervezetek aránya a szektoron belül a számok alapján szinte egyenletesen növekszik, a kezdeti 40% körüli értékről 2000-ig a kétharmados arányt is meghaladva, majd egy enyhébb ívű csökkenéssel az 50%-ig ereszkedik lefelé. Ebből első látásra az olvasható ki, mintha a civil szervezetek az évek folyamán folyamatosan kezdtek volna élni ezzel a lehetőséggel, majd pedig humánerő-szükségletüket más módon elégítették volna ki. A felfelé ívelő periódusban sokkal inkább arról lehet szó, hogy a válaszoló szervezetek egyre nagyobb része értette meg a kérdés lényegét, és ebből kifolyólag a pozitív válaszok aránya is növekedett. Ugyanakkor a másodikban mért csökkenő tendenciára ez nem lehet magyarázat, itt inkább a módszertani változások következményei köszönhettek vissza. A 2005-ös mélypont oka lehet az „összevont kérdés”, a 2008–2010 közötti mintavételes módszer – eldöntendő kérdés elmaradása – pedig a válaszadási kedvet tompíthatta. Végül a 2013–2014-es 10%-os visszaesés okozója pedig könnyen lehetett a fent említett elektronikus adatszolgáltatás megjelenése.

E legfontosabb alapmutató alakulása értelemszerűen meghatározza a többi indikátor változását is, hiszen itt gyakorlatilag a (pozitív) válaszadási arányról van szó, amely alapvetően befolyásolja a mennyiségi értékeket.

Az önkéntesek száma tendenciájában ennek ellenére némi emelkedést mutat. A mélypont 1999, az az év, amikor az adatlapon az új típusú, „sugalló” kérdésfeltevés megjelent. Igaz, egy év alatt a szervezetek „megérthették” a kérdést, mert 2000-ben az önkéntes segítők száma jócskán megemelkedett. Nehezen hihető, hogy 1999-ben a civil szervezetek kevesebb önkéntessel

⁸ A részletes idősoros adatok megtalálhatók a 2. mellékletben.

dolgoztak volna, mint előtte vagy utána. A visszaesést vélhetően a kérdés megfogalmazásának változása okozta, mint ahogy a következő, 2005-ös mélypontot is. A következő években már folyamatosan 400 és 500 ezer közötti számokat találunk.

Az elvégzett munka mennyisége – és természetesen az ennek alapján előállított „számított főállású önkéntesek” száma is – követi ezt a hullámzást, azonban az 1998-as becsült adatok kiugróan magas értékeket értek el. Ekkor jelent meg először az alkalmi és a rendszeres segítők megkülönböztetése a számbavétel során, de úgy, hogy a munkaidőre történő rákérdezés elmaradt. A magas teljesítménymutatókat minden valószínűség szerint az magyarázza, hogy a munkaidőt a kontrollálatlan 1998-as létszámadatok alapján az ellenőrzött 2003-as időadatok „segítségével” határoztuk meg. A továbbiakban e mutató is követi a létszámmal leírt tendenciát. Az elvégzett munkaóra külön ábrázolására nem térünk ki, hiszen az előbbi mutató kiszámítása éppen ebből történik, a konstansnak tekinthető éves átlagos egy főállású foglalkoztatottra jutó munkaóra segítségével.

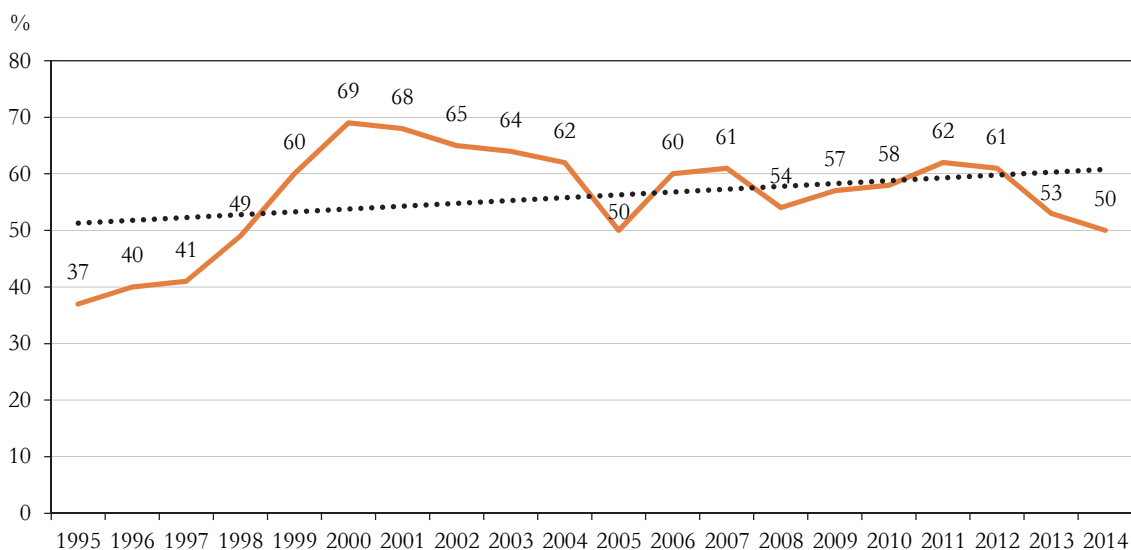
Az önkéntes munka forintosított értékének (becsült bérmegetakarításnak) dinamikus növekedése nemcsak a munka mennyiségi bővülésével függ össze, hanem részben a foglalkoztatottak körében általában tapasztalt, és a nonprofit szektorban (is) bekövetkezett béremelkedésnek köszönhető. Ha ezt a forintosított értéket a mindenkori teljes bevételhez viszonyítjuk, már alig mutatható ki emelkedés, vagyis szinte folyamatosan 4% körüli ez a többletforrás.

Ezzel együtt csökkenő tendencia látható a bérköltség és az önkéntes munka értékének viszonylatában ez utóbbi rovására. Ez látszólag ellentmondásban van a korábbi pozitív irányú változásokkal, ám ez csak azt szemlélteti, hogy a szektorban a foglalkoztatás az önkéntességnél nagyobb intenzitással növekedett.

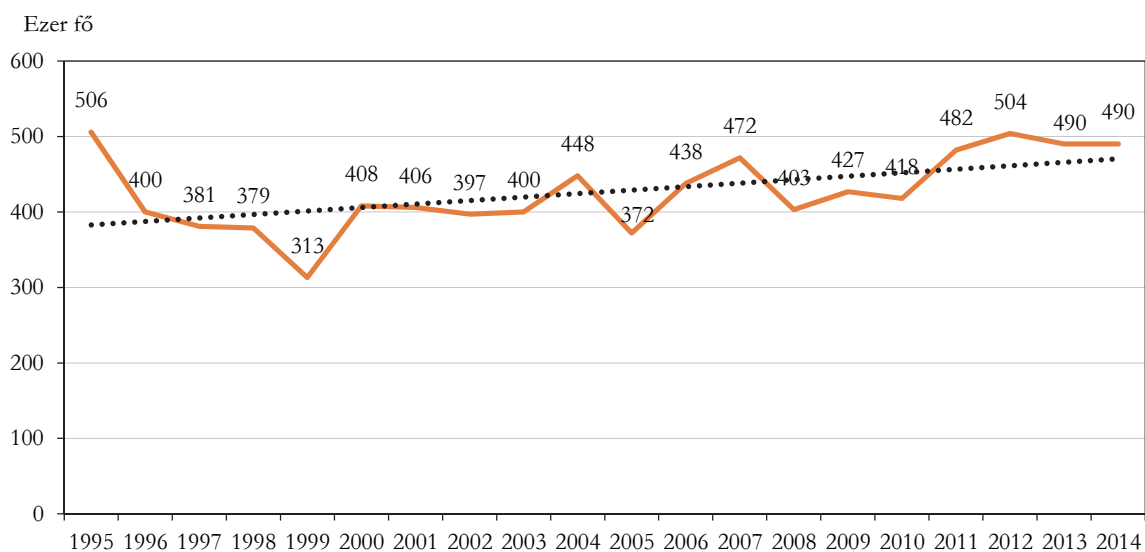
1. ábra

Az önkéntesek főbb mutatóinak változása

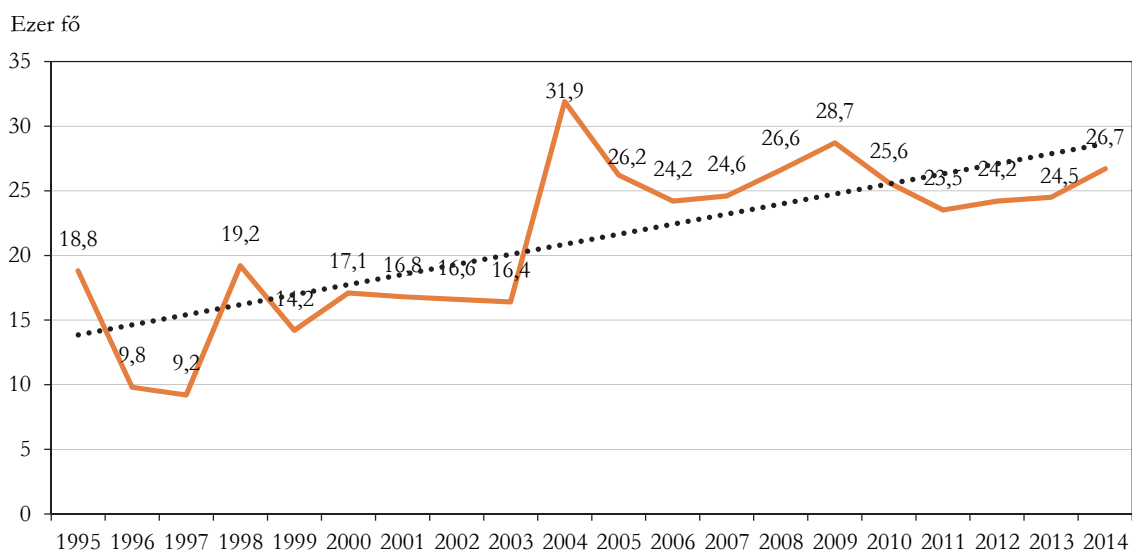
Az önkénteseket alkalmazó szervezetek aránya

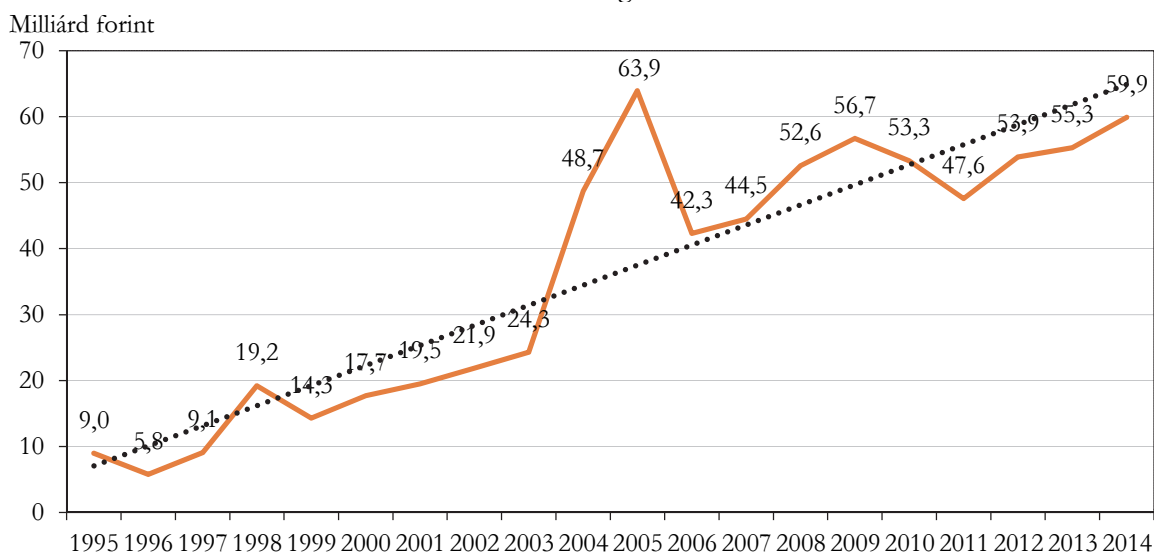
Az önkéntesek száma

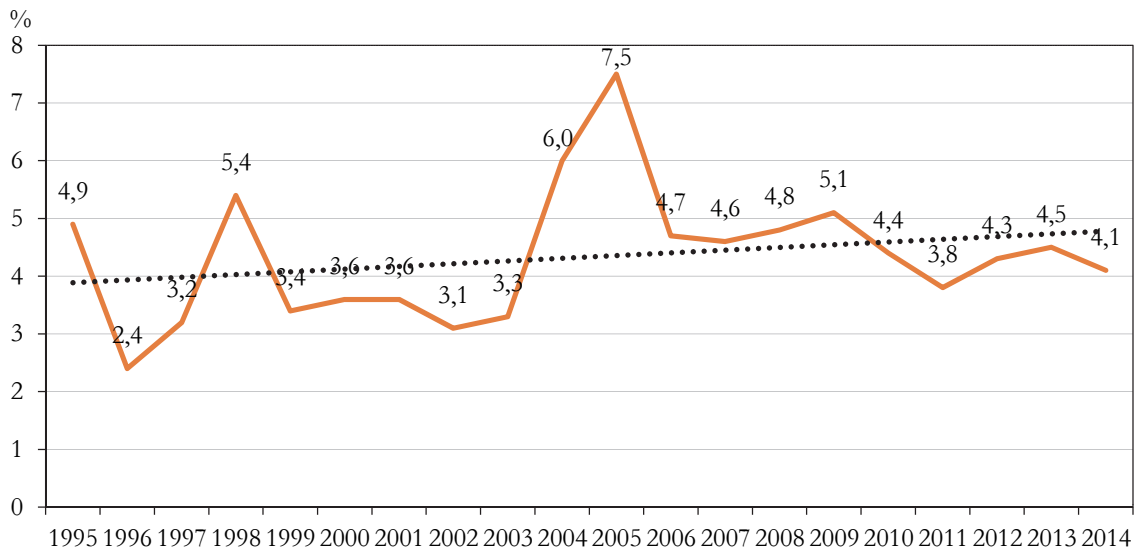
Számított főállású önkéntesek száma

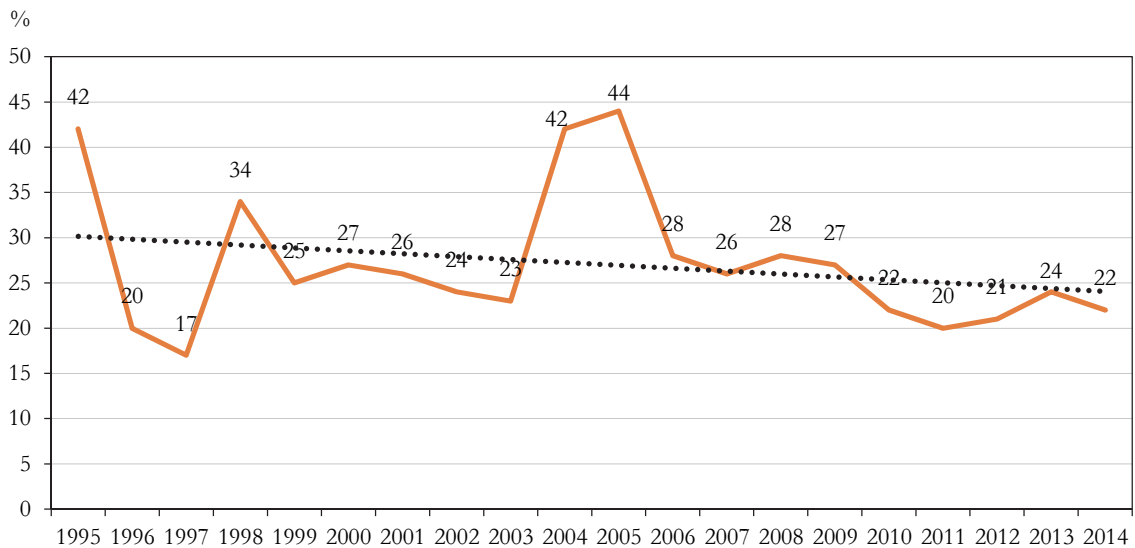
Becsült bérmegetkarítás

Az önkéntes munka értéke az összes bevételhez képest

Az önkéntes munka értéke az összes bérköltséghez képest

Végezetül nem feledkezhethetünk meg arról sem, hogy az 1995-ös indulási évben feltűnően magas értékeket mértünk. Hasonlóan gyanús eredmények születtek 2005-ben is. A későbbi adatokat látva, joggal vetődik fel a kérdés, vajon nem az adatgyűjtés kezdeti nehézségei, az összehasonlíthatóság hiányából fakadó nagyvonalú „elfogadási hajlandóság” következtében kerültek-e ezek a számok minden kritikai vizsgálat nélkül közlésre? Természetesen utólag nincsen lehetőség az adatgyűjtések és -ellenőrzések megismétlésére. Nem is lenne célszerű az adott időszakra vonatkozó aktuális kérdésfeltétel változásának bírálata, hiszen minden újítást a pontosabb adatok begyűjtésének szándéka vezérelt. A többféle megközelítés hatására az eredmények meglehetősen széles sávban mozogtak, ami kétségtelenül azt jelenti, hogy az egymást követő évek adatai nem értelmezhetők koherens idősről időre sem úgy, mint az évről évre bekövetkezett változások indikátorai. Ugyanakkor az alkalmazott megközelítések sokfélesége pozitív eredménnyel is járt. Nevezetesen: akaratlanul is kimutattuk, hogy a módszertani eltérések ellenére a szektorszintű becslések között nagyságrendi különbségek nem

tapasztalhatóak, vagyis az adott periódusban – különösen a 2005-ös évet követően – a nonprofit szervezetek számára végzett önkéntes tevékenységről közölt statisztikai becslések mégiscsak a valóságos értékeket közelítik.

Ezen fenntartások elfogadása mellett végül is néhány óvatos megállapítást tehetünk a szektor – ezen belül is kifejezetten az utolsó 10 év – önkéntes tevékenységét illetően, ezek a következők.

Vizsgálataink során kérdésfeltevéseink pontosításával a civil szervezetek egyre nagyobb számban tudnak adatokat szolgáltatni önkénteseikről. Az utolsó években viszont a kétharmados arány jelentősen, 50% körülire csökkent – e tény és jelen tanulmány elején említett okok miatt –, ez az érték már nem közelít, hanem inkább kissé távolodik a feltételezhetően valós aránytól.

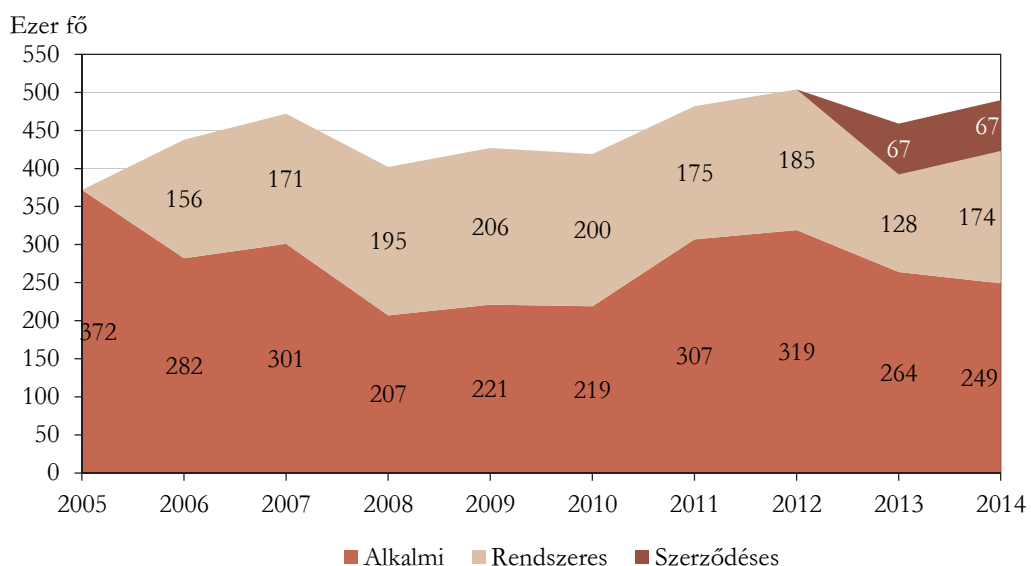
A szervezetek összességükben 400–500 ezer fő önkéntesről számoltak be az évek folyamán. Ez a sáv az akaratlan felülbecslés és az adatot még mindig nem szolgáltató civilek okozta alábecslés eredőjeként nagyságrendileg elfogadható.

Az időadomány éves nagysága az előbbi kiegészítésekkel együtt 50–60 millió órára tehető, ami 6–7 millió nyolcórás munkanapnak felel meg. Mindez nagyjából 25 ezernyi főállású munkavállaló éves munkaidejével egyenlő. A ledolgozott idő becsült nominálértéke a vizsgált periódusban – jórészt a szektorban lezajlott béremelkedés következtében – kerekítve 40-ről 60 milliárd forintra emelkedett.

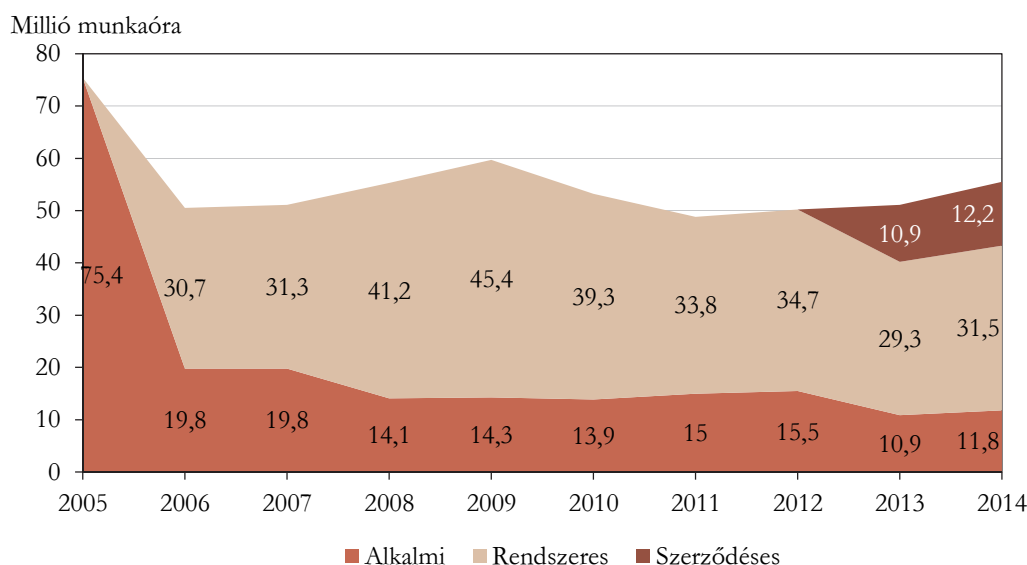
Az önkéntes munka formájára vonatkozóan is adhatunk egy megközelítő becslést. A rendszeres (és ebbe beleértve a későbbiekben tárgyalandó szerződéses) önkéntes tevékenység termeli ki a teljes munkamennyiség hozzávetőlegesen 60%-át úgy, hogy ezek a személyek az összes segítő mintegy 30%-át jelentik. Ebből adódóan tehát a rendszeres önkéntesek átlagosan három és félszer nagyobb teljesítményt nyújtanak, mint alkalmilag be-, illetve kisegítő társaik.

2. ábra

Az önkéntesek létszáma a tevékenység formája szerint

Az önkéntesek teljesítménye a tevékenység formája szerint

A teljes időszakot tekintve a trendekről megállapítható, hogy az első (1995-ös) felvétel során – módszertani okokból – irreálisan magas értékek születtek, és hasonló eset következett be éppen 10 év múlva is. Ezért tűnik úgy, hogy a későbbiek során az – immár finomított módszerekkel becsült – naturális mutatók enyhén csökkentek annak ellenére, hogy az önkéntes segítőkről adatokat szolgáltató szervezetek száma folyamatosan növekedett. Majd a 2000-es évtized közepétől egy enyhén hullámzó, végül pedig némileg lejtő periódus következett. Ez az állítás azonban nem igazolható, más szavakkal a rendelkezésre álló makrostatisztikai információk nem alkalmasak az önkéntesség alakulásának maradéktalan leírására. Ahhoz, hogy ilyen megállapításokat tehesünk, olyan adatsorokra lenne szükségünk, amelyek egységes kérdésfeltevés, következetes ellenőrzés és javítás alapján állnának elő. Erre azonban rövid távon nem látunk lehetőséget. Mindazonáltal az utolsó évek változatlan kérdéssorai, valamint az elektronikus adatszolgáltatásban rejlő lehetőségek mégiscsak felcsillantják a reményt, hogy néhány év múlva már elemezhető idősoros adatbázissal rendelkezünk.

Az intézményes önkéntesség

Az önkéntesség terjedése és tevékenységi körének szélesedése számos jogi problémát is felvetett, amelyekre jelen írásban ugyan nem térünk ki, de mindenképpen meg kell említeni, hogy ezek felszínre kerülése vezetett ahhoz, hogy az önkéntes jogviszony törvényi szinten is meghatározásra kerüljön. A 2005-ös úgynevezett „önkéntes törvény”⁹ nemcsak a szerződéses önkéntesség feltételeit szabályozta, hanem előírta azt is, hogy a fogadószervezeteknek előzetesen be kell jelentkezniük az illetékes minisztérium¹⁰ erre a célra létrehozott nyilvántartásába. Mindez arra is lehetőséget nyújt, hogy a regisztráltak alapadatai alapján megvizsgáljuk, a szektoron belül milyen eltérő jellemzői vannak ennek a részsokaságnak.

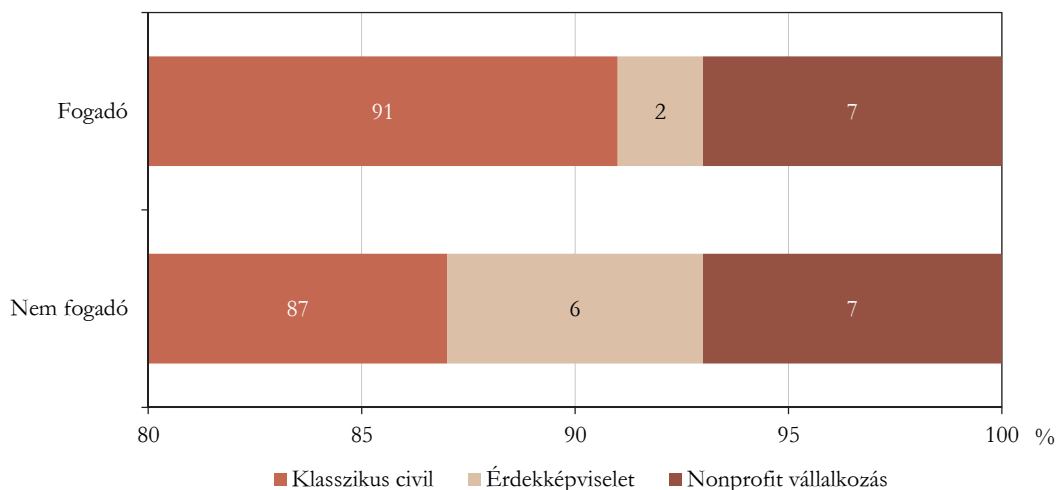
⁹ 2005. évi LXXXVIII. törvény a közérdekű önkéntes tevékenységről.

¹⁰ Jelenleg az Emberi Erőforrások Minisztériuma.

A KSH nonprofit regiszterében a 2016 elején szereplő 68 401 működőnek tekintett szervezet közül 5787 jelentkezett be fogadószervezetként, vagyis a szektor 8,5%-a. Körükben magasabb az alapítványok, egyesületek aránya, és alacsonyabb az érdekképviselőké. A nonprofit vállalkozásoknál ez megegyezik az országos átlaggal.

3. ábra

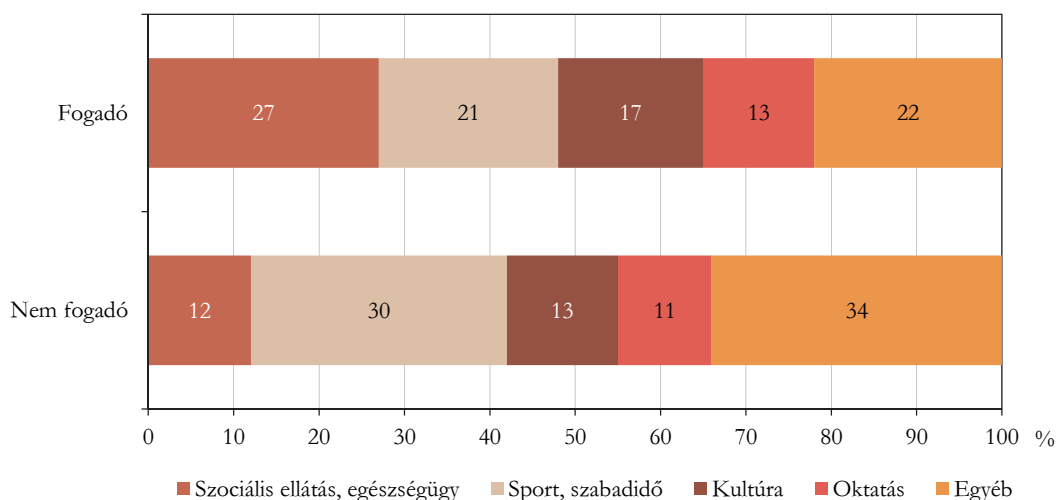
Önkénteseket fogadó és nem fogadó nonprofit szervezetek megoszlása szervezeti jelleg szerint, 2015

A szociális és egészségügyi ellátással foglalkozó, illetve a kulturális célú szervezetek sokkal inkább képesek önkénteseket fogadni, mint a többi területen tevékenykedők, és ez a túlsúly még az oktatás esetében is kimutatható. Mindez alapján úgy tűnik, hogy főleg a jóléti szolgáltatásokat nyújtó szervezetek élnek ezzel a lehetőséggel, a sport, szabadidős és minden egyéb célúak kevésbé.

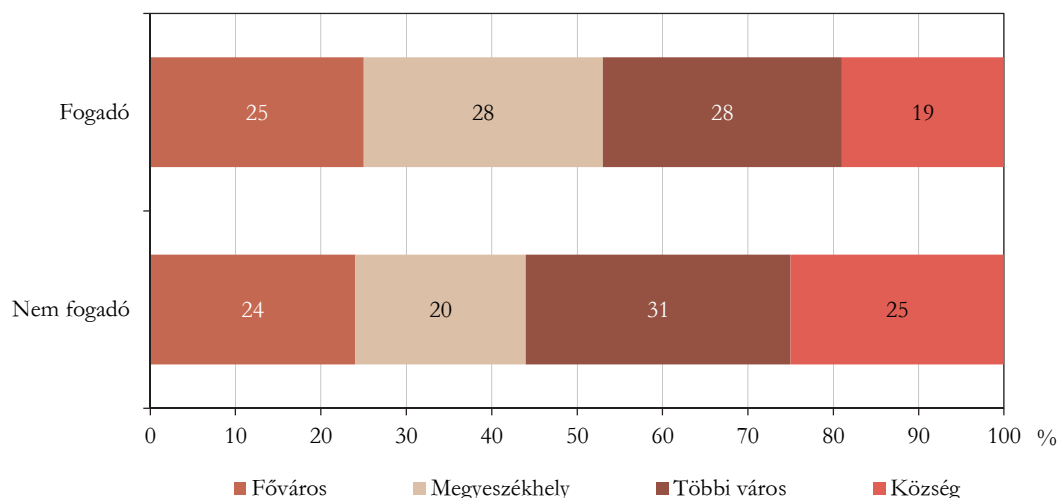
4. ábra

Önkénteseket fogadó és nem fogadó nonprofit szervezetek megoszlása tevékenység szerint, 2015

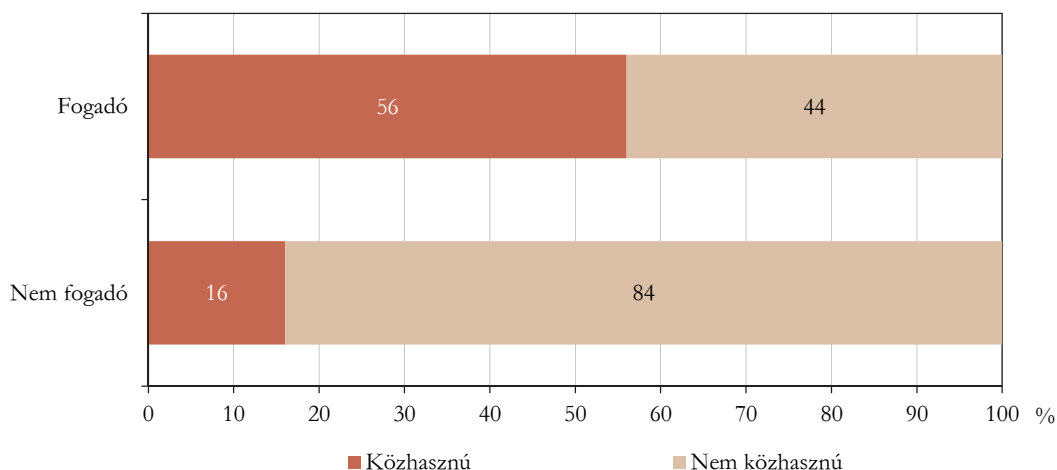
A székhelytelepülés típusát tekintve jellemzően a negyeshékhelyeken működő szervezetek mutatnak nagyobb hajlandóságot a szerződéses önkéntesek alkalmazására.

Önkénteseket fogadó és nem fogadó nonprofit szervezetek megoszlása településtípus szerint, 2015

Végül az egyetlen olyan tulajdonság, amely markánsan jelenik meg az önkéntesek fogadásra kész szervezetek körében, az a közhasznúság. Ez ugyan nem feltétel a regisztrációhoz, de vélhetően összefügg azzal is, hogy a közhasznú státushoz manapság a közfeladat-ellátásban való közvetett vagy közvetlen részvétel elengedhetetlen feltétel, és mint láttuk, éppen a jóléti szolgáltatásokhoz köthető szervezetek aktívak az önkéntes foglalkoztatásban. Vélhetően tehát nem a közhasznúság miatt gyakoribb körükben ez a formális önkéntesség, hanem mindkét jellemző tevékenységi körük, működési sajátosságuk következménye.¹¹

Önkénteseket fogadó és nem fogadó nonprofit szervezetek megoszlása közhasznúság szerint, 2015

2013-tól a szerződéses önkénteseket külön is számba vesszük a statisztikai adatgyűjtés során, a rendszeres és alkalmi önkéntesektől elkülönítve, ugyanakkor teljesítményüket az utóbbiakhoz hasonló módon dolgozzuk fel, illetve annak értékét is ugyanolyan módszerrel becsüljük meg, így az a „hagyományos” önkéntességéhez hozzáadható, azzal összehasonlítható.

¹¹ Meg kell jegyezni, hogy a törvény szerint az évenként teljesítendő közhasznúsági kritériumok egyike éppen a kellő számú szerződéses önkéntes megléte.

Az önkéntes tevékenység főbb mutatói a nonprofit szektorban, 2014

Mutató	Bármilyen	Szerződéses	Szerződéses forma részaránya, %
	formában		
Volt-e önkéntese?	31 954	3 335	10,4
Önkéntesek száma	489 897	66 631	13,6
Önkéntesek éves munkaideje, óra	55 458 084	12 155 993	21,9
Önkéntes munka értéke, milliárd forint	59,9	13,1	21,9
Számított önkéntesek száma	26 663	5 844	21,9

Befejezés helyett

Ebben az írásban megkíséreltük az önkéntesség problémakörét röviden, ám teljes egészében – annak elvont elvi megfogalmazásától, konkrétan, empirikus módon mérhető teljesítményének bemutatásáig – felvázolni. Láthatjuk, hogy nem csupán az összehasonlíthatóság miatt kialakított nemzetközi definíciók tartalmáról lehetne vitatkozni, vajon melyik elem és mennyiben alapvető kritériuma az önkéntességnek, hanem az is felmerült, hogy létezhetnek párhuzamos meghatározások is annak alapján, hogy éppen mit is akarunk vizsgálni. Ahogy egy gyermekszámra vonatkozó egyszerűnek tűnő kérdés megfogalmazása is más-más tartalmú attól függően, hogy termékenységi vizsgálatot végzünk, vagy egy családban az eltartottak számát tudakoljuk, netán a családi összetétel alakulását próbáljuk nyomon követni, úgy az önkéntesség tartalmát is mindig kutatásunk tárgyához kell igazítani. Különösen fontos természetesen az, hogy amennyiben fejlődési tendenciát akarunk feltérképezni, vagy bármilyen térbeni, földrajzi összehasonlítást készítünk, ugyanazt a tartalmat rendeljük az önkéntesség fogalmához. Ennek hiányából fakadó érdekes és meglepő eredményekkel már többször is találkozhattunk, nem egyszer olvashatunk olyan elhamarkodott következtetéseket is, amelyek a különböző forrásokból származó, eltérő módszertannal előállított adatok téves értelmezéséből fakadtak. Ha az előzőekben erre a problémára nem is tudtunk megnyugtató választ adni, azt reméljük, hogy a létezésére és kezelésének fontosságára sikerült felhívni a figyelmet.

Irodalom

Nonprofit szervezetek Magyarországon 2014. Központi Statisztikai Hivatal, 2016.

Sebestény István (2009): „Egykettőre vagy kettőre” – A civil és az egyházi 1%-os felajánlások alakulása és összefüggései Magyarországon. Civil Fórum, X./3., Kolozsvár, pp. 25–28.

Sebestény István (2013): „Mérhetetlen” segítség – az önkéntesség alternatív formái. Civil Fórum, XIV./2., Kolozsvár, <http://civilforum.ro/t/?p=987>

Melléletek

1. sz. melléklet: *Az önkéntesekre vonatkozó kérdések változása a KSH adatlapjain, 1995–2014*

2. sz. melléklet: *A nonprofit szervezetek számára végzett önkéntes tevékenység mutatószámai, 1995–2014*

1. sz. melléklet: Az önkéntesekre vonatkozó kérdések változása a KSH adatlapjain, 1995–2014

Év	Kérdések
1995	Voltak-e a szervezetüknek 1995-ben önkéntes segítők? (igen –nem)
1996	Ha igen, a szervezetet ingyenes munkával segítők száma (fő)?
1997	az általuk az év során összesen végzett munka becsült időtartama (óra)?
1998	Voltak-e a szervezetüknek 1998-ban önkéntes segítők? – igen, rendszeres segítők (1), igen, alkalmanként segítők (2), igen, mindkettő (3), nem voltak (4) Ha igen: a szervezetet ingyenes munkával rendszeresen segítők száma (fő)? Ingyenes munkával alkalmanként segítők száma (fő)?
1999	Voltak-e szervezetüknek 1999-ben önkéntes segítők? (igen – nem) Ha igen, kérjük, jelezze, hogy az önkéntesek végeztek-e - a szervezet fenntartásához, működéséhez szükséges adminisztratív munkát? (igen – nem) - a szervezet anyagi háttérének biztosításához szükséges munkát? (igen – nem) - a szervezet alaptervekenységéhez, céljához kötődő munkát? (igen – nem) - segítségnyújtásként, más szervezet, intézmény számára önkéntes munkát? (igen – nem) Átlagosan, <i>egy hónapban</i> összesen körülbelül hány segítőt végzett önkéntes munkát (fő)? Ezek a segítők átlagosan <i>egy hónapban</i> összesen körülbelül hány órányi önkéntes munkát végeztek (óra)?
2000	Végeztek-e önkéntes segítők, illetve saját tagjaik a szervezetük részére 2000-ben önkéntes munkát? (igen – nem) Ha <i>igen</i> , kérjük, jelezze, hogy az önkéntesen, ingyen ellenszolgáltatás nélkül végzett tevékenységek között volt-e - a szervezet fenntartásához, működéséhez szükséges adminisztratív munka? (igen – nem) - a szervezet anyagi háttérének biztosításához szükséges munka? (igen – nem) - a szervezet alaptervekenységéhez, céljához kötődő munka? (igen – nem) - segítségnyújtásként, más szervezet, intézmény, magánszemély számára végzett munka? (igen – nem) <i>Egy hónap alatt</i> átlagosan, körülbelül hányan végeztek önkéntes munkát (<i>önkéntesek, saját tagok összesen, (fő)</i>)? Ezek a segítők <i>egy átlagos hónapban, együttesen</i> körülbelül hány órányi önkéntes munkát végeztek (óra)?
2001	– (mintavételes adatfelvétel csökkentett adattartalommal, önkéntes blokk kihagyva.)
2002	
2003	Volt-e a szervezetüknek 2003-ban <i>rendszeresen</i> dolgozó önkéntese (akár a tagok közül is)?
2004	(igen – nem) Ha <i>igen</i> : a rendszeresen dolgozó önkéntesek száma (<i>fő</i>)? egy rendszeresen dolgozó önkéntes – átlagos – havi munkaideje (<i>óra</i>)? Végeztek-e <i>alkalmanként</i> magánszemélyek saját tagjaik a szervezetük részére 2003-ban önkéntes munkát? (igen – nem) <i>Egy hónap alatt</i> átlagosan körülbelül hányan végeztek alkalmi önkéntes munkát (<i>segítők, tagok összesen, fő</i>)? Ezek a segítők <i>egy átlagos hónapban, együttesen</i> , körülbelül hány órányi önkéntes munkát végeztek (óra)?

2005	Volt-e a szervezetüknek 2005-ben önkéntese (akár a tagok közül is)? (igen – nem) Ha <i>igen</i> : az önkéntesek száma (<i>fő</i>)? egy önkéntes – átlagos – havi munkaideje (<i>óra</i>)?
2006 2007	Volt-e a szervezetüknek 2006-ban <i>rendszeresen, havi átlag legalább 8 órát</i> dolgozó önkéntese (akár a tagok közül is)? (igen – nem) Ha <i>igen</i> : a rendszeresen dolgozó önkéntesek száma (<i>fő</i>)? egy rendszeresen dolgozó önkéntes – átlagos – havi munkaideje (<i>óra</i>)? Végeztek-e <i>alkalmanként</i> magánszemélyek saját tagjaik a szervezetük részére 2006-ban önkéntes munkát? (igen – nem) <i>Egy hónap alatt</i> átlagosan körülbelül hányan végeztek alkalmi önkéntes munkát (<i>segítők, tagok összesen, fő</i>)? Átlagosan egy ilyen alkalmi segítő <i>egy hónapban</i> körülbelül hány órányi önkéntes munkát végzett (<i>óra</i>)?
2008	<i>A szervezet önkéntesei</i> – rendszeres, legalább havi 8 órát dolgozó önkéntesek száma (<i>fő</i>)? – a rendszeres önkéntesek átlagos havi munkaideje (<i>óra</i>)? – alkalmi önkéntesek átlagos száma egy hónapban (<i>fő</i>)? – alkalmi önkéntesek által végzett munka egy átlagos hónapban (<i>óra</i>)?
2009 2010	<i>A szervezet önkéntesei</i> (akár tagok közül is) – rendszeres, legalább havi 8 órát dolgozó önkéntesek száma (<i>fő</i>)? – a rendszeres önkéntesek átlagos havi munkaideje (<i>óra</i>)? – alkalmi önkéntesek átlagos száma egy hónapban (<i>fő</i>)? – alkalmi önkéntesek által végzett munka egy átlagos hónapban (<i>óra</i>)?
2011 2012	Volt-e a szervezetüknek 2011-ben <i>rendszeresen</i> dolgozó önkéntese (akár a tagok közül is)? (igen – nem) Ha <i>igen</i> : rendszeres, legalább havi 8 órát dolgozó önkéntesek száma (<i>fő</i>)? egy rendszeresen dolgozó önkéntes – átlagos – havi munkaideje (<i>óra</i>)? Végeztek-e <i>alkalmanként</i> magánszemélyek saját tagjaik a szervezetük részére 2011-ben önkéntes munkát? (igen – nem) <i>Egy hónap alatt</i> átlagosan körülbelül hányan végeztek alkalmi önkéntes munkát (<i>segítők, tagok összesen, fő</i>)? Ezek a segítők egy átlagos hónapban, együttesen körülbelül hány órányi önkéntes munkát végeztek (<i>óra</i>)?
2013 2014	A szervezet bejelentkezett-e a közérdekű önkéntes tevékenységről szóló törvény szerinti fogadó szervezetek nyilvántartásába? (igen – nem) Ha <i>igen</i> , volt(ak)-e 2013-ban a szervezettel önkéntes jogviszonyban álló személyek: (igen – nem) Ha <i>igen</i> : a szervezettel önkéntes jogviszonyban álló személyek száma (<i>fő</i>)? egy önkéntes jogviszonyban álló személy átlagos havi munkaideje (<i>óra</i>)? Volt-e a szervezetüknek 2013-ban – a szervezettel önkéntes jogviszonyban nem álló – <i>rendszeresen</i> dolgozó önkéntese (akár a tagok közül is)? (igen – nem) Ha <i>igen</i> : rendszeresen legalább havi 8 órát dolgozó önkéntesek száma (<i>fő</i>)? egy rendszeresen dolgozó önkéntes – átlagos – havi munkaideje (<i>óra</i>)? Végeztek-e <i>alkalmanként</i> – a szervezettel önkéntes jogviszonyban nem álló – magánszemélyek saját tagjaik a szervezetük részére 2013-ban önkéntes munkát? (igen – nem) <i>Egy hónap alatt</i> átlagosan körülbelül hányan végeztek alkalmi önkéntes munkát (<i>segítők, tagok összesen, fő</i>)? Ezek a segítők egy átlagos hónapban, együttesen körülbelül hány órányi önkéntes munkát végeztek (<i>óra</i>)?

Látható, hogy 1997-ig nem volt változás, majd a következő évben kísérletet tettünk a rendszeres és alkalmi segítők közötti különbségtételre. Miután munkaóra-adatot nem kértünk, nem is tudtuk ellenőrizni, hogy valójában kiket soroltak az adatszolgáltatók az előbbi, illetve az utóbbi kategóriába. Valószínűsíthető, hogy éppen emiatt lett a rendszeres segítők aránya 41%-os szemben a 2003-as 25%-kal. Ez utóbbi felvételnél ráadásul külön kérdeztük a két önkéntes típus munkaidő-teljesítését, így lehetőségünk volt az egységes javításra. (Általában a havi 8 óránál többet dolgozókat tekintettük *rendszeres segítőknek*, az ennél kevesebbet teljesítőket *alkalmi önkénteseknek*.) Az 1998-as teljesítménymutatókat visszamenőlegesen csak becsülni tudtuk oly módon, hogy az egy rendszeres és az egy alkalmi önkéntesre jutó 2003-as óraszámot szoroztuk meg a két létszámot.

1999-ben egy „gondolatébresztő” kérdéssort is beillesztettünk a kérdőívbe. Ezzel reméltük az adatszolgáltatókat rávezetni arra, hogy mi is tekinthető önkéntes tevékenységnek. 2000-ben csak fogalmazási változtatás történt, igyekeztünk még precízebben feltenni a kérdéseket.

Két kimaradt év után az eddigi legrészletesebb változat szerepelt a 2003-as adatlapon. A formálisan is kettébontott rendszeres, illetve alkalmi önkéntesek adatait tudakoló kérdésblokk alaposabb ellenőrzést és javítást tett lehetővé, de korántsem mondható el, hogy ez a variáns tökéletesen bevált volna, ennek ellenére 2004-ben megismételtük. Fontos kiemelni, hogy a rendszeres önkénteseknél egy főre vetítve kértük az átlagos havi munkaóra megadását, az alkalmi segítőknel pedig ugyanezt összesítve. Kiindulásunk az volt, hogy a rendszeres önkéntesekről van pontos, személyes információjuk, míg egy-egy alkalom, rendezvény során megjelenő kisegítőknél pontosabban tudják az együttes teljesítményt megbecsülni. A veszély viszont abban rejlett, hogy a kitöltés során esetleg itt is az egy főre jutó értéket írják be, és így elveszítjük a munkaórák jelentős részét. A gyakorlat azt mutatta, hogy valóban sokszor előfordult ez az elírás, azonban a gyanúsán alacsony értékeket a javítás során megvizsgáltuk, és indokolt esetben „visszaszorzással” tudtuk korrigálni a hibákat.

Különböző technikai problémák miatt a 2005-ös kérdőívet le kellett szűkíteni, és ez az önkéntesekre vonatkozó kérdésblokkot is érintette. Ekkor csak a segítők számát és átlagos havi munkaidejét kellett megadni az adatszolgáltatóknak. A grafikonokon is látható, mekkora torzítást eredményezett ez a „csekély” változtatás. Az önkéntesek száma jelentősen visszazuhant, ellenben teljesítményük jelentősen megugrott. Ennek oka a munkaórák „önkéntelen” felülbecslésében keresendő, valószínűsíthető, hogy a válaszadók és a rendszeres önkéntesek tevékenységét jobban ismerve, ezek munkaidejét vetítették ki a többi segítőre is, miután a külön kérdés elmaradt.

Ebből okulva a következő két évben visszatértünk a bevált megbontáshoz, azzal a változtatással, hogy az alkalmi segítőknel is az egy főre jutó havi átlagos óraszám megadását kértük. A szöveget kiegészítettük azzal, hogy a „rendszeres” kifejezéshez hozzátettük a „*havi átlag legalább 8 órát dolgozó*” pontosító értelmezést is. Amellett, hogy az értékek „visszatértek” a 2005-ös kiugrás előtti trendvonalra illeszkedő sávba, nem látható valamilyen, a kérdés átfogalmazására fogható anomália.

2008 és 2010 között az adatgyűjtés mintavételelessé vált oly módon, hogy a pénzügyi adatokra vonatkozó részletes kérdésblokkokat csak egy szűkebb halmaznak küldött kérdőív tartalmazta, míg a teljes sokaság részére csak egy úgynevezett regiszter-karbantartó adatlapot postáztunk. Ugyanakkor ebben néhány alapadatra irányuló kérdéskör is szerepelt, igaz, nagyon

leegyszerűsített formában. Ezek között az önkéntesség témaköre is szerepelt olyan formában, hogy a bevezető eldöntendő kérdések elmaradtak, a létszám és a munkaóra-adatokat pedig a 2003-as, illetve 2004-es formula szerint kellett megadni. Az eredményeinket ez a 3 éves periódus szerencsére láthatóan nem befolyásolta.

2011-től az adatgyűjtés ismét teljes körűvé és egységessé vált, így az önkéntes munka kérdésblokk szinte szó szerint is a 2003-as mintát követte – a 8 órás rendszerességi kritérium beemelésével.

2013-ban merült fel az igény a későbbiekben még szóba kerülő „szerződéses önkéntesekre” vonatkozó statisztikai adatok iránt. Addig értelemszerűen őket a rendszeres kategóriába „képzeltük” bele. Így a kérdésblokkot kibővítettük ennek megfelelően. Miután a törvény szerint szerződéses önkéntese csak fogadóként regisztrált szervezetnek lehet, először értelemszerűen szűrőkérdésként azt tettük fel az adatszolgáltatóknak, hogy szerepelnek-e a minisztériumi nyilvántartásban, majd – miután ez még nem jelenti azt, hogy az adott évben kötöttet is ilyen munkavégzésre vonatkozó szerződést – következett a rendszeres önkéntesekéhez hasonló rákérdezés a létszámra és a munkaidőre. A 2014-es és a 2015-ös adatgyűjtés adatlapján is ez a modul szerepel.

Rendkívül fontos módszertani változásnak tekinthető az elektronikus adatgyűjtés bevezetése, amely elsőként a 2013-as adatfelvételt érintette. Nem tudhatjuk még, hogy a korábbi „adatszolgáltatási szabadság”¹² – amit a papíralapú kitöltés biztosított – korlátozása, illetve az ellenőrző program szigorúsága által kiváltott „megfelelési kényszer” milyen javulásokat és torzításokat eredményezhet.

¹² Ez alatt azt értjük, hogy a papíralapú kérdőív kitöltése teljes mértékben az adatszolgáltató hajlandóságán múlott: ha valamire nem akart válaszolni, vagy nem voltak logikusak és konzekvensek a beírt adatok, akkor is eleget tehetett adatszolgáltatási kötelezettségének (legfeljebb utólagosan lehetett javítani a hibákat, hiányosságokat), viszont az elektronikus adatszolgáltatás esetén a programba beépített ellenőrzési szempontok szabták meg a kitöltő „mozgásterét”. Ez egyfelől javulást eredményezhet az adatminőségben, hisz szűrni lehet a hibákat és az inkonzisztenciát, másfelől a hibajelzések kiiktatása és beküldhetőség érdekében előfordulhat az is, hogy a bonyolultabb összefüggéseket tartalmazó kérdésköröket a kitöltő inkább kihagyja, így ez a rendszer adatvesztést is okozhat. Ennek hatásait két év távlatában még nem lehet megítélni.

Önkéntesség közel s távol: hazai és nemzetközi helyzetkép

Perpék Éva

Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont

Gyerekesély-kutató Csoport – Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Társadalompolitika

Intézet

Írásomban nemzetközi összehasonlításban térképeztem fel a magyarországi önkéntességet. Eközben vizsgálom a nonprofit szektor kiterjedtségét és gazdasági erejét, az önkéntesek számát és jellemzőit, valamint az önkéntesek által előnyben részesített tevékenységi területeket és támogatott szervezeteket.

Kutatási keret

Az önkéntességnek számos definíciója létezik. Ezen definíciók metszete három fő jegyet tartalmaz. A tevékenység önkéntes, kényszer nélküli, nem ellenszolgáltatás fejében végzik (bár a költségtérítés megengedett), mások (nem háztartástagok – személyek, csoportok, közösségek, társadalom) hasznára irányul (Czike–Kuti 2006:24, Bartal–Kmetty 2011:55).

Kutatásom során néhány jól körülhatárolható, a nemzetközi és hazai kutatások alapján kikristályosodott alapelv mentén haladok. Az egyik az, hogy az önkéntesség vizsgálatakor érdemes számba vennünk annak mind szervezeti, formális vagy közvetett, mind szervezeten kívüli, informális vagy közvetlen változatait. Különösen fontos ez olyan posztszocialista országokban, mint Magyarország, ahol a nem szervezeti önkéntesek száma lényegesen meghaladja a szervezeti önkéntesek számát. (Czike–Kuti 2006:13, Perpék 2011b:15, United Nations, UN). Az önkéntességet ebben a tág keretben értelmezi az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) és a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (International Labour Organization, ILO) is (UN 2003, ILO 2010).

A másik kiindulópont, hogy az önkéntesség bizonyos szintű emberi, kulturális és társadalmi tőkét követel meg az egyéntől és egyben vissza is hat a cselekvőre: növel(het)i a rendelkezésére álló tőkeállományt (Wilson–Musick 1997:694).

Amellett is érvelek, hogy egy egyéni önkéntes tevékenységnek – legyen az bevásárlás időse embereknek, kertészkedés egy óvodában, szemétyűjtés a környéken – a helyi közösségre és a (civil) társadalomra is vannak, illetve lehetnek tovagyűrűző hatásai. Pontosabban, mindezen tényezők kölcsönösen és leginkább pozitívan hatnak egymásra (Perpék 2011b).

A fentieknek megfelelően a következő két önkéntes definíció áll a legközelebb hozzám. Az egyik szerint „az önkéntes »munka¹« olyan nem fizetett önkéntes tevékenység, amelyet a családon kívüli egyének vagy csoportok érdekében végeznek, *hozzájárulva ezzel egy közösség fejlődéséhez*” (Czike–Kuti 2006:13 alapján Perpék 2011b:15). A másik szerint az önkéntesség (1) produktív munka, amely *humán tőkét* feltételez, (2) kollektív cselekvés, amely *társadalmi tőkét* kíván meg és (3) etikailag irányított munka, amely *kulturális tőkét* igényel” (Wilson–Musick 1997:694, kiemelés tőlem).

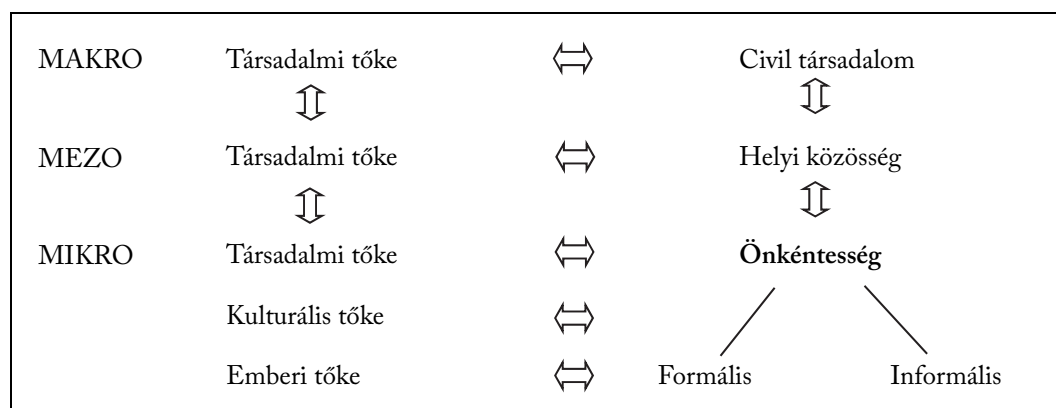
¹ A „munka” kifejezést az önkéntesség vonatkozásában „tevékenység” értelemben használom, amiért nem jár fizetség, bár a költségek megtérítése megengedett.

Fontos még előre bocsátani, hogy az önkéntességet kizárólag az adott ország történelmi, kulturális, politikai és társadalmi kontextusában érdemes vizsgálni. Az önkéntes munka nagyságát és szerkezetét jelentősen befolyásolják egy állam demokratikus hagyományai (illetve azok hiánya vagy megszakítottága), a nonprofit szektor kiterjedtsége, a civil társadalom fejlettsége, a társadalmi tőke különböző fajtái és szintjei (az általánosított bizalomtól kezdve a baráti kapcsolatokon át a szervezeti tagságig számos tényező).

A kutatási keret vizuálisan megjelenítve:

1. ábra

Önkéntesség mikro-, makromodell

Forrás: Perpék 2011b:15 alapján. Előzmények: Coleman 1990, Smith 1994, Czako et al. 1995, Wilson, Musick 1997, Putnam 2000, Czike–Bartal 2005, Czike–Kuti 2006, Smith 2006, Henderson 2007.

Végül érdemes megjegyezni, hogy az önkéntesség mérésében alkalmazott definíció és módszer is befolyásolja az eredményeket. Nem mindegy ugyanis, hogy egy adott kutatás csak a szervezeti, közvetett önkéntességet, vagy a szervezeten kívüli, közvetlen önkéntességet vizsgálja-e, esetleg mindkettőt. Az is számít, hogy szervezetektől gyűjtik-e az adatokat, vagy egyénektől, továbbá, hogy időben a jelenlegi állapotot, az elmúlt hetet, hónapot, vagy évet veszik-e alapul. Lévén, hogy Magyarországon a szervezeten kívüli időadományozás az elterjedtebb, az önkéntes munka valódi súlyát akkor mérhetjük fel a legpontosabban, ha egyénektől gyűjtünk adatokat és az önkéntesség formális és informális változatát is felmérjük.

Formális szemlélet: nemzetközi kutatások

A nemzetközi kutatások többsége a formális vagy szervezeti önkéntességet méri. Jórészt ez a magyarázata annak, hogy Magyarország nemzetközi összehasonlításban az "önkénteshiányos" országok közé tartozik. A Johns Hopkins Egyetem nagyszabású összehasonlító nonprofit kutatása (Comparative Nonprofit Sector) kétszeresen is a formális szemlélet jegyében zajlott, hiszen szervezetektől gyűjtöttek adatokat – természetesen szervezeti – önkénteseikről. A kutatásnak több hulláma volt. Az első 1990-ben zajlott 12 országban.² 4 országból gyűjtöttek önkéntességre vonatkozó adatokat, Magyarország ekkor nem volt köztük. A magyar adatok

² A 12 ország: Amerikai Egyesült Államok, Franciaország, Németország, Olaszország, Egyesült Királyság, Magyarország, Japán, Brazília, Ghána, Egyiptom, Thaiföld, India. Olyan nonprofit szervezetektől gyűjtöttek adatokat, amelyek megfeleltek az alábbi feltételeknek: intézményesültség, kormányzattól való függetlenség, nem profitorientált működés, saját vezetőség, önkéntesség. Az egyházakat és a politikai szervezeteket ebben a kutatási szakaszban még nem vizsgálták.

mindvégig a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) nonprofit adatgyűjtéséből származtak. (Salamon–Anheier 1995). 1995-ben, a kutatás második szakaszának első részében 22-re nőtt a vizsgált országok száma. 1997-98-ban, a második szakaszban 35³, majd 37 országban végeztek kutatást (Salamon et al. 2004, Salamon 2011).

Önkéntesség és nonprofit szektor: el- és kiterjedtség, gazdasági hatások

A Johns Hopkins Egyetem kutatássorozatának egyik fő megállapítása, hogy a nonprofit szektor és az önkéntesség súlya növekszik, “globális egyesületi forradalomról” is beszéltek. A kutatók megállapították, hogy ha a 35 ország nonprofit szektorait önálló nemzetgazdaságként fognánk fel, ez a világ hetedik legerősebb nemzetgazdasága lenne, Franciaország és az Egyesült Királyság mögött alig lemaradva. Harminchét országot alapul véve kiszámolták, hogy az önkéntes munka 400 milliárd USD⁴-vel járult hozzá a világ gazdaságához az ezredforduló környékén. (Ezen összeg nagyságának érzékeltetésére: 2014-ben a Google értéke 365 milliárd USD, a Microsofté 350 milliárd USD).

1. táblázat

A formális önkéntesség és a nonprofit foglalkoztatás gazdasági hatásai

Szempont/vizsgált országok		22 ország, 1995	35 ország, 1997	Magyar- ország, 1995
Önkéntesek száma, millió fő		–	190	–
Önkéntesek népességen, illetve felnőtt népességen belüli aránya, %		28	20	–
GDP-hez való hozzájárulás, %	Önkéntesek	1,1	5,1	0,1
	Fizetett nonprofit munkavállalók	4,6		2,8
Teljes mezőgazdaságon kívüli foglalkoztatás, %	Önkéntesek	2,1	–	0,3
	Fizetett nonprofit munkavállalók	4,8		1,3
Gazdaságilag aktív népesség, %	Önkéntesek	–	1,6	–
	Fizetett nonprofit munkavállalók	–	2,8	–
Teljes munkaidős állások száma	Önkéntesek	10,6 millió	16,8 millió	10 ezer
	Fizetett nonprofit munkavállalók	19 millió	22,7 millió	45 ezer

Forrás: Perpék 2011a, Perpék 2011b:41 Salamon et al. 1999, Sebestény et al. 1999 és Salamon et al. 2004 alapján.

³ A 22 ország: *Nyugat-Európa:* Ausztria, Belgium, Egyesült Királyság, Finnország, Franciaország, Hollandia, Írország, Németország, Spanyolország; *Kelet- és Közép-Európa:* Csehország, Magyarország, Románia, Szlovákia; *Egyéb fejlett országok:* Ausztrália, Izrael, Japán, USA; *Latin-Amerika:* Argentína, Brazília, Kolumbia, Mexikó, Peru.

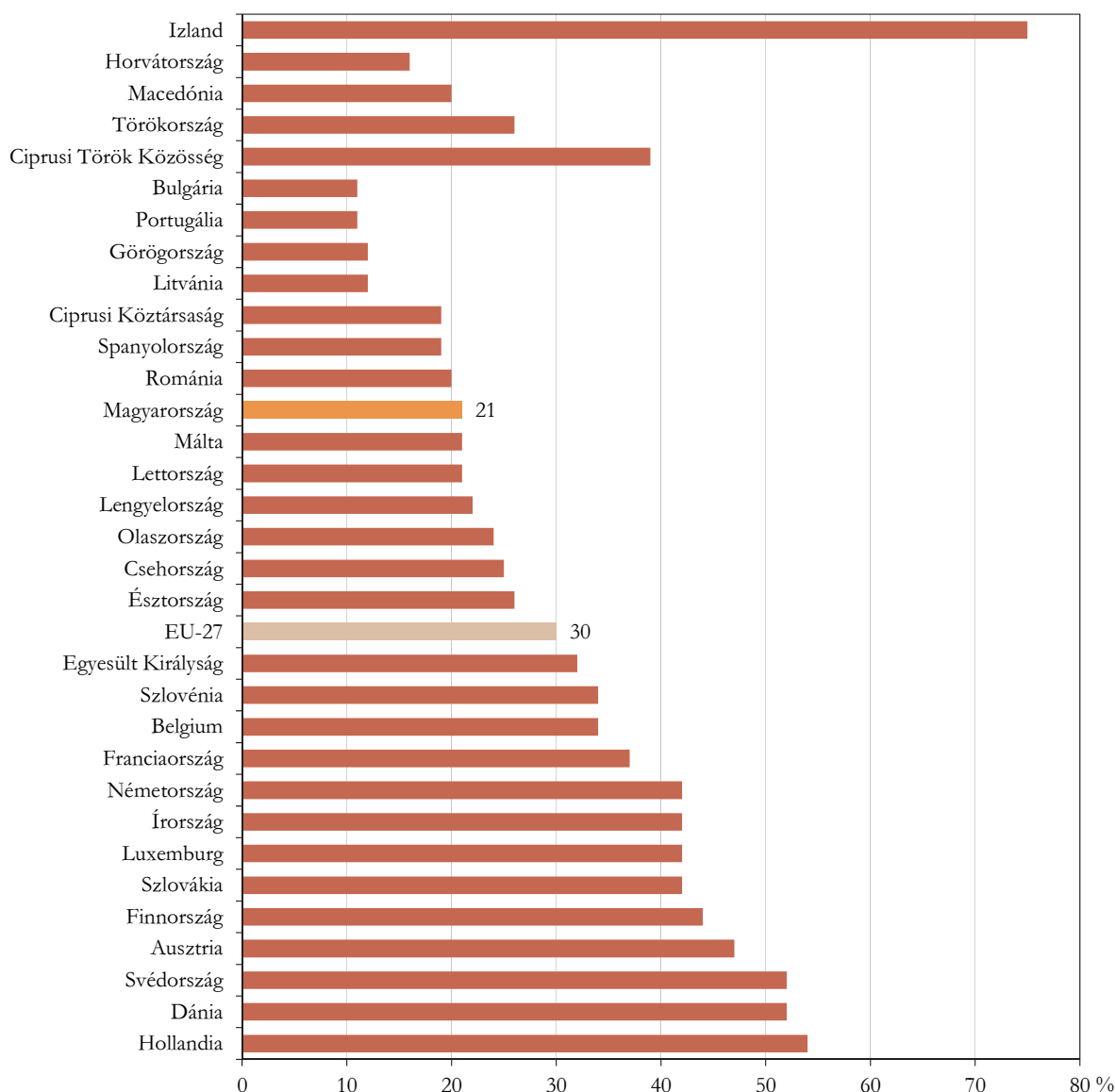
A további 13 ország: Olaszország, Norvégia, Svédország, Lengyelország, Dél-Afrika, Egyiptom, Kenya, Marokkó, Tanzánia, Uganda, Dél-Korea, Pakisztán, Fülöp-szigetek.

⁴ Ezt az összeget úgy számolták ki, hogy az önkénteseknek mennyit kellene kifizetni munkájukért, ha a nonprofit szektor fizetett munkavállalói lennének. A többi mutató megalkotásánál is így határozták meg az önkéntes munka értékét.

Kutatási eredményeik szerint az ezredforduló közeledtével 190 millió önkéntest tartottak számon a vizsgált országokban, ez a felnőtt népesség 20%-a (1. táblázat). 22 országra vetítve 1995-ben 28% volt az önkéntesek aránya a népességen belül. Itt nem időbeli csökkenésről van szó, hanem a minta összetétele változott. A teljes munkaidős állások számának növekedéséből ítélve pedig láthatjuk, hogy egy önkéntesre átlagosan több munkaóra jutott 1997-ben. Számításaik szerint az önkéntes munka értéke 22 ország átlagában a GDP 1,1%-át tette ki 1995-ben. Magyarországon ez az arány 0,1% volt. Mind az egyes országtípusok között, mind azokon belül jelentős eltérések tapasztalhatók. A szervezeti önkéntes munka a fejlett országokban járul hozzá legnagyobb mértékben a GDP-hez, különösen igaz ez a skandináv országokra.

2. ábra

*A jelenleg szervezeti önkéntesek aránya**

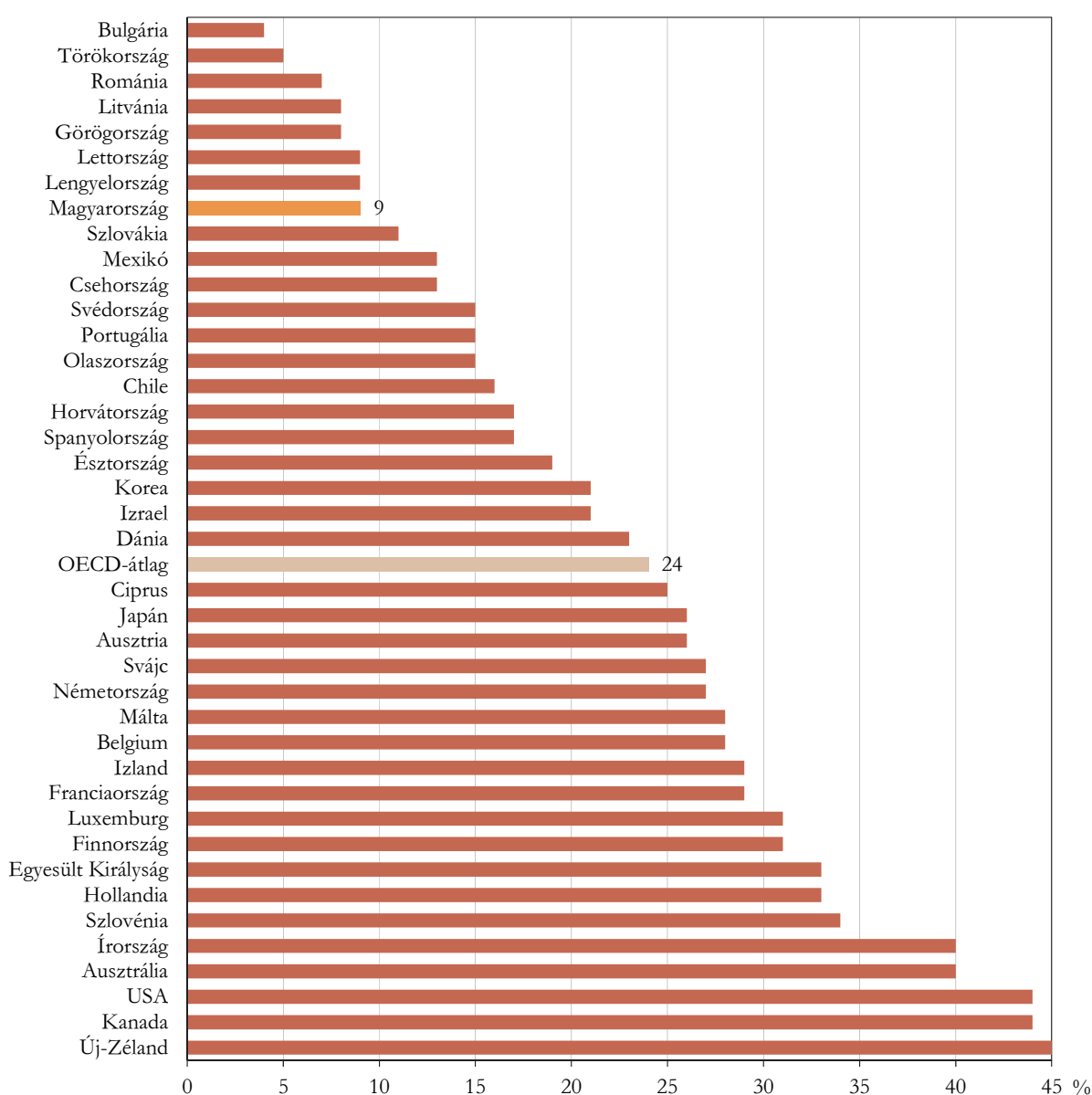
Forrás: Eurobarometre 2010.

* A 14 éves és idősebb népesség körében, 32 vizsgált országban.

Az önkéntességnek munkaerőpiaci szempontból is van jelentősége. Az ILO (2010) az önkéntességet legális informális foglalkoztatásként és a nem megfigyelt gazdaság legális részeként aposztrofálja. A Johns Hopkins Egyetem 22 országra kiterjedő kutatásában 1995-ben, a teljes mezőgazdaságon kívüli foglalkoztatásból az önkéntesek munkája 2,1%-ot, a fizetett nonprofit munkavállalóké több mint kétszer ennyit tett ki. 1997-ben 35 országban az önkéntesek a gazdaságilag aktív népesség 1,6%-át, a nonprofit szektor fizetett dolgozói pedig 2,8%-át képviselték. A vizsgálat eredményei szerint az önkéntesség és a nonprofit szervezetek súlya az USA-t megelőzve Nyugat-Európában a legnagyobb, ahol az alkalmazottak 10,3%-át adja ez a szektor. A többi vizsgált fejlett országban a megfelelő arány 9,4, Latin-Amerikában 3,0, Közép- és Kelet-Európában pedig 1,7% (Salamon et al. 1999, 2004, ILO 2010, Salamon 2011).

3. ábra

*Az elmúlt egy hónapban szervezeti önkéntesek aránya**

Forrás: OECD 2015.

Megjegyzés: A Gallup World Poll 2013–15-ös vizsgálata.

* A 15 éves és idősebb népesség körében, 40 vizsgált országban.

Az Eurobarometer 2010-es felmérésében – a 2011-es Önkéntesség európai évére készülve – több célzott, önkéntességre vonatkozó kérdés is szerepelt. A felmérésbe 32 országot, vagyis a 27 európai uniós tagállamot, 3 tagjelöltet (Horvátország, Macedónia, Törökország), valamint Izlandot és a Ciprusi Török Közösséget vonták be (2. ábra). Az adatgyűjtést országos reprezentatív mintán lakossági megkérdezéssel végezték a 14 év feletti népesség körében. Az eredmények szerint a megkérdezettek 80%-ára volt jellemző az aktív társadalmi szerepvállalás. Az EU-27 állampolgárok 30%-a végzett szervezeti önkéntes munkát. 2006-ban ez az arány 34% volt. Lettországon, Máltán és Magyarországon egyaránt 21%-os szervezeti önkéntességet mértek. Ezzel az értékkel az EU-országok között a harmadik negyedben helyezkedünk el. Az éllovasok ebben a felmérésben is Hollandia, Dánia, Svédország, Ausztria, Finnország, a sereghajtók pedig Görögország, Portugália, Bulgária, Ciprus, Litvánia voltak.

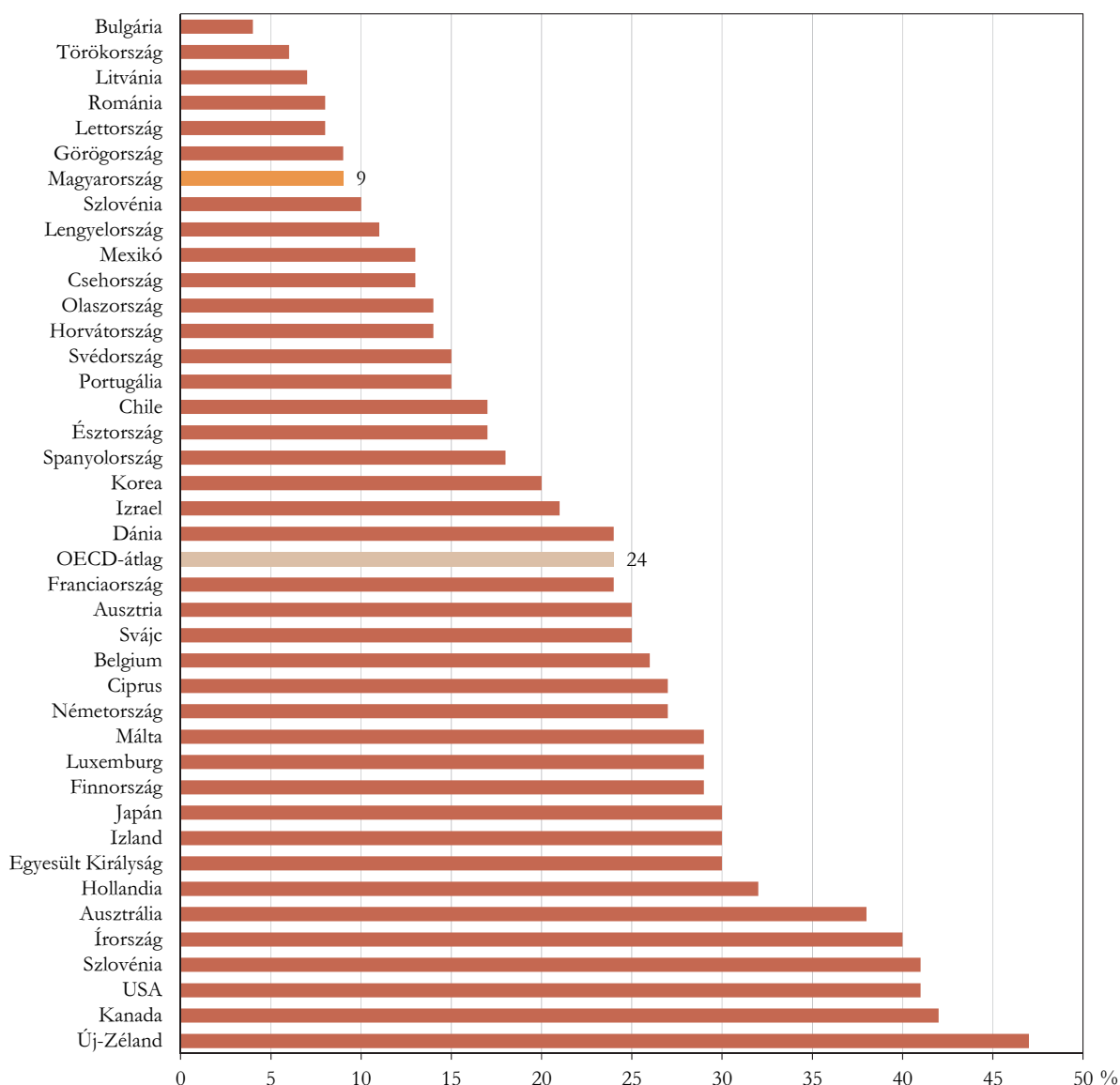
A Gallup World Poll 2013–2015-ös vizsgálata 40 országra terjedt ki a 15 éves és idősebb népesség körében. A kérdést az elmúlt egy hónapra vonatkozóan fogalmazták meg az elterjedtebb elmúlt egy éves időszak helyett, ennek megfelelően a mért szervezeti önkéntesség arányok alacsonyabbak a fentiekénél (3. ábra). Azt állapították meg, hogy az elmúlt egy hónapban a megkérdezettek 24%-a volt szervezeti önkéntes. Magyarországon ez az arány csupán 9% volt. A legtöbb önkéntest az angolszász nem európai országokban (Új-Zéland, Kanada, USA, Ausztrália) mérték, a legkevesebbet pedig Kelet- és Közép-Európában, Görögországban és Törökországban.

A nemzetközi kutatásokból markánsan kirajzolódik egy nyugat–kelet tengely: a fejlett, – töretlen – demokratikus hagyományokkal rendelkező államokban lényegesen nagyobb a szervezeti önkéntesség súlya. A kutatások azt is alátámasztják, hogy az önkéntesek aránya nagyban összefügg az adott ország nonprofit szektorának és civil társadalmának fejlettségével, ez pedig összetett történelmi, politikai, kulturális és társadalmi tényezőkre vezethető vissza.

Az önkéntesek néhány társadalomstatisztikai jellemzője

Az önkéntes szektor nagyságára és gazdasági súlyára vonatkozó makrostatisztikákon felül érdemes megvizsgálnunk az önkéntesek néhány karakterjegyét. A kutatások olyan alapvető adatokat szolgáltatnak ehhez, mint a nem, a kor, a foglalkozás, vagy annak jellege.

*Az elmúlt egy hónapban szervezeti önkéntes férfiak aránya**

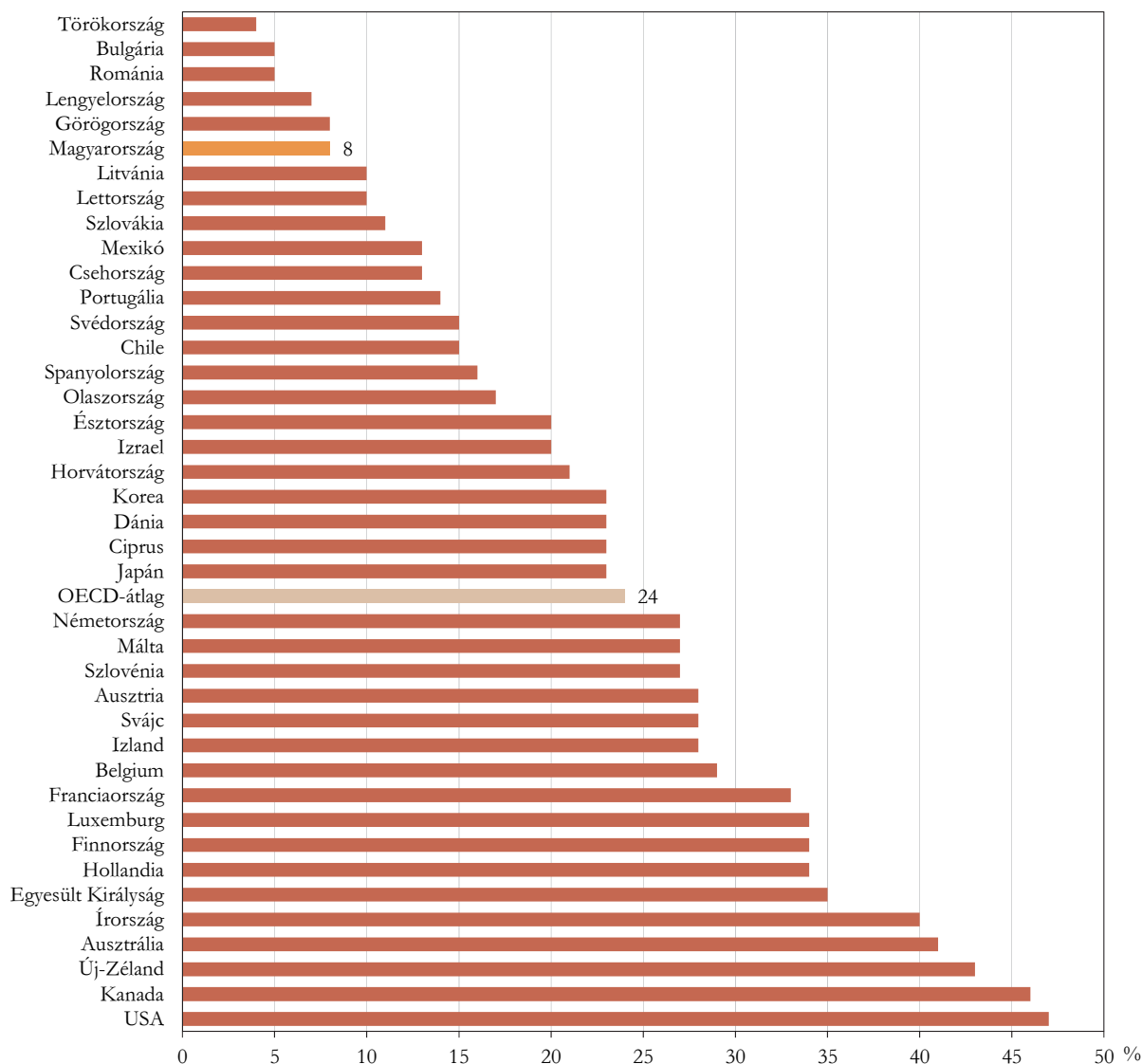
Forrás: OECD 2015.

Megjegyzés: A Gallup World Poll 2013–15-ös vizsgálata.

* A 15 éves és idősebb népesség körében, 40 vizsgált országban.

A Gallup World Poll 2013–15-ös kutatása az összes államra vetítve nem mutatott ki érdemleges eltéréseket a nemek között. Az egyes országokat tekintve elmondható, hogy a másik nemhez képest a férfiak többet önkénteskedtek Szlovéniában (41%), Japánban (30%), Új-Zélandon (47%) és Cipruson (27%) (4. ábra), a nők pedig Franciaországban (33%), az USA-ban (47%), Kanadában (46%) és Horvátországban (21%) (5. ábra).

*Az elmúlt egy hónapban szervezeti önkéntes nők aránya**

Forrás: OECD 2015.

Megjegyzés: A Gallup World Poll 2013–15-ös vizsgálata.

* A 15 éves és idősebb népesség körében, 40 vizsgált országban.

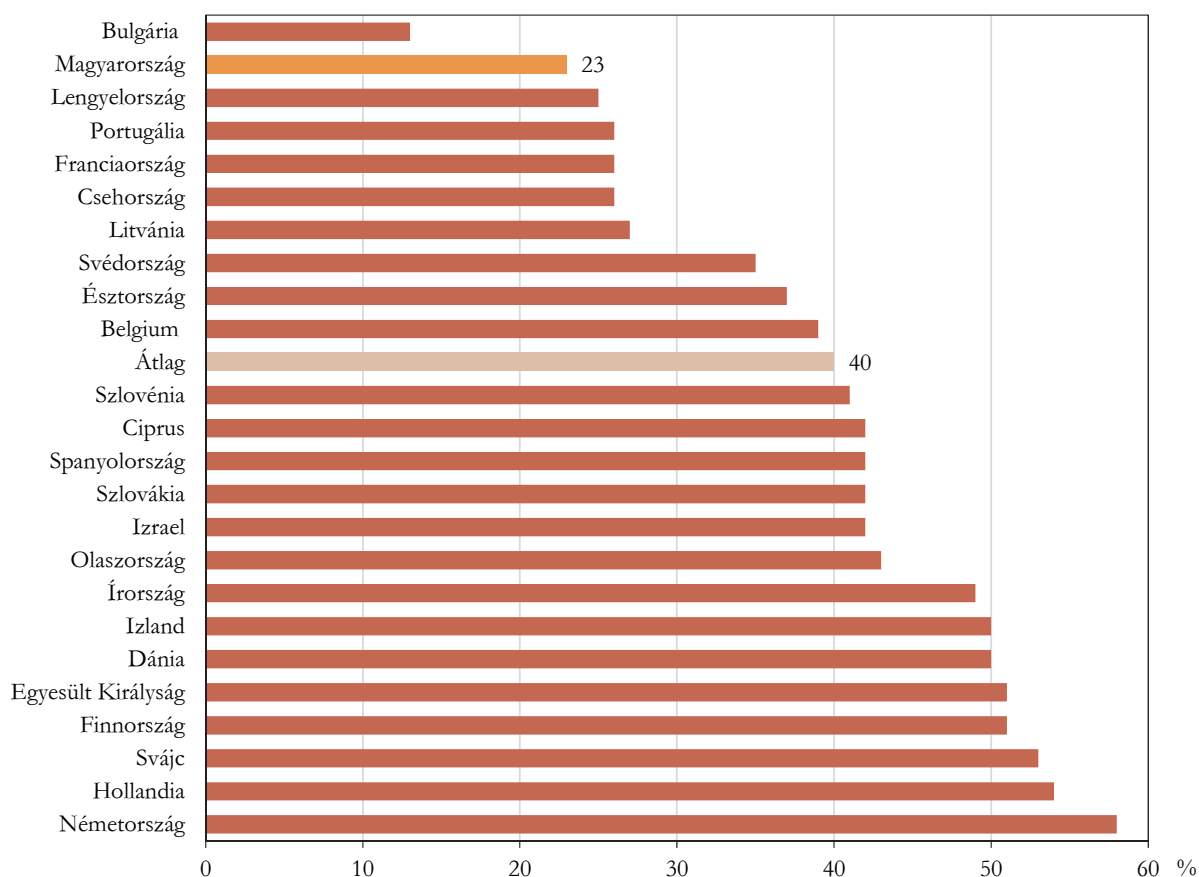
A fiatalok önkéntességére az elmúlt években egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek világszerte. A 2013–15-ös Gallup-eredmények szerint a 15–29 éves fiatalok (23%) a népességben (24%) mért aránynál hajszálnyival kevesebb önkéntes munkát végeztek. Magyarországon ennek az ellenkezője igaz, ugyanis 11%, az országos átlagnál 2 százalékponttal magasabb volt a fiatal szervezeti önkéntesek aránya. A fiatalok az átlagnál lényegesen (legalább 5 százalékponttal) többet önkénteskedtek olyan új európai uniós tagállamokban, mint Észtország, Szlovénia, Horvátország, Lengyelország, valamint Lettország. A fiatalok az országos átlag alatt teljesítettek Finnországban, Svájcban, az Egyesült Királyságban és Írországban.

Az Európai Társadalmi Felmérés (European Social Survey) 24 országból a 15 éves és idősebb népesség körében gyűjtött önkéntesség-adatokat az elmúlt egy évre vonatkozóan 2012-

ben. Eredményeik szerint átlagosan 40% volt a fiatal, 15–29 éves szervezeti önkéntesek aránya a vizsgált országokban (6. ábra). Ehhez képest Magyarországon a fiatalok 23%-a önkénteskedett szervezeti keretek között. Ezzel az eredménnyel Bulgáriát ugyan jelentősen megelőzve, de az utolsó előttiek voltunk a 24 ország között. Kevés fiatal önkéntest regisztráltak még Lengyelországban (25%), Portugáliában (26%), Franciaországban (26%) és Csehországban (26%). A fiatalok a legtöbb szervezeti önkéntes munkát Németországban (58%), Hollandiában (54%), Svájcban (53%), Finnországban (51%), az Egyesült Királyságban (51%), Dániában (50%) és Izlandon (50%) végezték. Ezekben az országokban a fiatalok legalább fele segített valamilyen civil vagy jótékonyági szervezetnek az elmúlt egy évben.

6. ábra

*Az elmúlt egy évben szervezeti önkéntes 15–29 évesek aránya**

Forrás: OECD 2015.

Megjegyzés: Európai Társadalmi Felmérés (European Social Survey) 2012 vizsgálata.

* A 15 éves és idősebb népesség körében, 24 vizsgált országban.

Az Eurobarometer 2010-es adatai nem mutattak érdemleges eltérést az egyes korosztályok között.

Több felmérés tanúsága szerint a tipikus európai és magyar önkéntes magas presztízsű, magas iskolai végzettségű, gazdaságilag aktív, sokszor értelmiségiként dolgozó felnőtt, aki általában gyermekes családban él. Ami a munkaerőpiaci státust illeti, az Eurobarometer 2010 eredményei alapján az európai önkéntesek nagy része gazdaságilag aktív. Magas körökben a vezető beosztásúak aránya (46%), körülbelül harmaduk fehérgalléros (35%), negyedük kékgalléros alkalmazott (28%), az önállóak aránya pedig 33%. Az önkéntesek 36%-a főtevékenységként vagy

munka mellett jelenleg is tanul. A munkanélküliek (19%) és háztartásbeliek (22%)⁵ az aktívknál kisebb arányban önkénteskednek, nagyjából ötödük segít valamilyen szervezetnek szabadidejében. Az európai önkénteseket erős politikai érdeklődés jellemzi. (Perpék 2011a, 2011b).

Népszerű tevékenységcsoportok

A kutatásokból az is leszűrhető, hogy az önkéntesek mely tevékenységekben vesznek leginkább részt. A Johns Hopkins egyetem 22 országra vonatkozó 1995-ös adatai szerint a legtöbb önkéntes a rekreációs és sportszervezetekben, valamint a szociális ellátások területén tevékenykedett. Az önkéntesek ledolgozott munkaóráinak fele erre a két szférára koncentrált. A harmadik legtöbb önkéntest a környezet- és jogvédelem, vagy valamilyen fejlesztés köré alapított szervezetek vonzották. Ezeket Salamon *expresszív* szervezeteknek nevezte el. A nonprofit szektor fizetett alkalmazottai a legtöbb időt a *szolgáltatói* profilú oktatási, egészségügyi és szociális szervezeteknek szentelték. A szektor dolgozóinak kétharmada összpontosul ezekben a területeken. Két évvel később 35 országban azt tapasztalták, hogy az önkéntesek a legtöbb időben a szociális ellátásokat nyújtó szervezeteknél, a második legtöbbet az inkább *expresszív* jellegű szervezeteknél (kultúra, rekreáció, sport, jogvédelem) töltötték (Salamon 2004).

Az Eurobarometer 2010-es megállapításai szerint az EU-ban a sporttal kapcsolatos szervezetek a legnépszerűbbek, az önkéntesek harmada adományozta idejét ezeknek. A kultúra, oktatás és művészet területén az önkéntesek ötöde tevékenykedett, karitatív szervezeteket 17%-uk, egyházakat 16%-uk segített (Eurobarometre 2010).

Magyarországon – Európához hasonlóan – a legnagyobb aktivitást az *expresszívnek* tekinthető területeken mérték mindkét kutatásban. Ez egybehangzik Inglehart (2003) azon megállapításaival, amelyeket az European Values Survey és a World Values Survey 1999–2001-es eredményei alapján tett. Inglehart három csoportba sorolta az önkéntes szervezeteket, és ezek közül a magyarországi önkéntesek a *szabadidős és hobbiszervezetekben* (sport, ifjúság, vallás, kulturális és szakmai szervezetek) voltak a legaktívabbak (Perpék 2011a, 2011b, Salamon et al. 2004).

Formális és informális szemlélet: magyarországi kutatások

Magyarországon a KSH szervezeti adatgyűjtésen alapuló felmérése 2013-ban 490 ezer szervezeti önkéntest és 51 millió általuk ledolgozott munkaórát regisztrált. Ez 24,5 ezer főállású foglalkoztatott munkaidejének felel meg. A munka értékét – azt a bért, amelyet az önkénteseknek ki kellene fizetni, ha a nonprofit szektor munkavállalói lennének – 55 milliárd forintban határozták meg (KSH 2012). A KSH⁶ GDP-adatait figyelembe véve ez az összeg az éves magyarországi GDP 0,2%-a. Ez az arány jelentős növekedést jelent a Johns Hopkins Egyetem kutatásában mért 1995-ös 0,1%-hoz képest.

A szervezeti adatgyűjtés és csupán a szervezeti önkéntesség számbavétele miatt ezzel az adattal minden bizonnyal lényegesen alábecsüljük a magyarországi önkéntesség valódi súlyát. Erre következtethetünk az alábbi felmérések adataiból is (2. táblázat⁷).

⁵ A kérdés így hangzott: Ön jelenleg aktívan részt vesz-e vagy önkéntesen dolgozik-e egy vagy több szervezetben az alábbiak közül? A felsorolt százalékok az összes „igen”-nel válaszolóra vonatkoznak.

⁶ A magyarországi GDP nagysága 2013-ban 30 065 005 millió forint volt.

http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qpt015.html

⁷ A táblázatban összehasonlításként szerepeltetjük a 2009-es önkéntes motivációs kutatás és az Eurobarometer 2010-es eredményeit is.

A hazai önkéntesség-kutatások és az Eurobarometer 2010-es eredményei

Az önkéntesség típusa	FORMÁLIS ÉS INFORMÁLIS			FORMÁLIS	
Szempont/ kutatás	Magyar lakossági adományok és önkéntes munka kutatás		Önkéntes munka Magyarországon	Magyar önkéntes motivációs kutatás	Eurobarometer, EU-27
	KSH	Önkéntes Központ Alap.	KSH	Bartal-Kmetty	EU
Adatfelvétel éve	1993	2004	2011	2009	2010
Vizsgált alapsokaság	Felnőtt népesség	14 év feletti népesség	15–74 éves népesség	Rendszeres önkéntesek	14 év feletti népesség
Formális önkéntesség	5% 400 200 fő	10% 900 000 fő	28% 2,2 millió fő	–	–
Informális önkéntesség	24% 1,7 millió fő	30% 2,6 millió fő	93%: közvetlenül 4%: szervezet	–	–
AZ ÖNKÉNTES					
Nem	főként férfi	főként férfi	inkább nő	inkább nő	–
Életkor	21–50	31–50	40–69; 60–64	18–45	nem döntő, de 40–54
Családi állapot	házas	házas vagy hajadon/nőtlen	házas	házas vagy hajadon	–
Gyermekek száma	2–3	1–3	nincs; ha van: 2	2	–
Iskolai végzettség	felsőfokú	középiskolai, felsőfokú	felsőfokú	felsőfokú, középfokú	felsőfokú, tanuló
Foglalkozás	vezető, beosztott értelmiségi	beosztott értelmiségi	(foglalkoztatott)	szolgáltatás, beosztott értelmiségi	vezető
Lakóhely	község, főváros		község, város	város, község	–
Vallásosság	minden harmadik önkéntes vallásos	minden második önkéntes vallásos	–	minden második a maga módján vallásos	–
A SZERVEZET ÉS A MUNKA					
A szervezet típusa	helyi önkormányzat	civil szervezet, állami intézmény		–	–
A szervezet tevékenységi köre	egyház, kultúra, szociális ellátás	egyház, rekreáció és sport, szociális ellátás, kultúra		rekreáció és sport, polgári és jogvédelem	sport, oktatás, kultúra, művészet
Kinek az érdekében?	a közösség általános érdeke		család, rokon, barát	–	szolidaritás, humanitárius segítség
A munka tartalma	ügyintézés, település-fejlesztés, oktatás, kultúra, egészségügy	lakóhelyi segítség, ügyintézés, szociális, egészségügy, művelődés	házimunka, ügyintézés, vásárlás, gyermekfelügyelet	rendezvények, adminisztráció, gyermek- és ifjúságügy	–
Motiváció	jó érzés segíteni			(szociális) érték	–

Forrás: Perpék 2011a, Perpék 2011b; Bartal-Kmetty (2010), Czako et al. (1995), Czike-Kuti (2006), Eurobarometre 2010, KSH 2012 alapján.

A rendszerváltás óta három nagy, egyéni adatgyűjtésen alapuló hazai önkéntes kutatás veszi számba a közvetlenül segítő nem szervezeti önkénteseket is a szervezetiek mellett. Az első

1994-ben végezték 14 933 fő megkérdezésével (Czakó et al. 1995). A minta a felnőtt magyar népességből származott. A következő nagy kutatásra 2005-ben került sor, amikor 5 ezer főt kérdeztek meg a 15 éves és idősebb népességből. Ebbe a sorba tartozik még a KSH 2011-es felvétele, amelyben körülbelül 60 ezer főt kérdeztek meg a Munkaerő-felmérés 2011. III. negyedévi kiegészítéseként. A KSH ezzel a felméréssel egyébként igen gyorsan reagált az ILO azon ajánlásaira, amelyek az önkéntesség szervezeti és nem szervezeti válfajának együttes mérésére vonatkoznak. Ha tehát tágítjuk a kereteket és a közvetlenül segítő, informális önkénteseket is górcső alá vesszük Magyarországon, a nemzetközi felmérésekben mértnél nagyságrendekkel magasabb önkéntesség aránnyal számolhatunk. A 2005-ös kutatási eredmények szerint a 14 év feletti népesség 40%-a, 3,5 millió fő végzett önkéntes tevékenységet az elmúlt évben, 10% szervezeti keretek között, 30% anélkül (Czike, Kuti 2006). A KSH – más módszertannal dolgozó – 2011-es kutatása pedig 2,2 millió (28%) önkéntesről számol be a 15–74 évesek körében (KSH 2012).

Ami a társadalomstatistikai jellemzőket illeti, az önkéntesek összetétele nem változott számottevően a kutatások között eltelt időszakban. A rendszerváltás utáni idősakra volt a leginkább jellemző, hogy a legtöbb önkéntes munkát a konszolidált, kétgyermekes családban élő felnőttek, főleg férfiak végezték (Czakó et al. 1995). 2005-re a nőtlenek és hajadonok körében is megnőtt az önkéntesség (Czike–Kuti 2006). A KSH 2011-es eredményei szerint a legtöbb önkéntes házas és gyermektelen; ha van gyermek, akkor kettő van belőlük a családban. Az európai tendenciához hasonlóan a magyar önkéntesek is magasan képzettek, legalább középfokú, de inkább felsőfokú végzettségűek. A gazdaságilag aktív rétegbe tartoznak, foglalkoztatottak, sok esetben értelmiségi foglalkozásúak.

Ha szervezet volt a segítség kedvezményezettje az elmúlt évben, az az 1994-es kutatási eredmények szerint leggyakrabban a helyi önkormányzat volt, a 2005-ös adatfelvétel értelmében pedig valamilyen civil szervezet vagy állami intézmény. Részben a nemzetközi kutatások eredményeit erősíti meg, hogy a segített szervezetek egyfelől expresszív (kultúra, rekreáció, sport, jogvédelem), másfelől szociális szolgáltató jellegűek. Az 1994-es és 2005-ös felmérés azt mutatta ki, hogy az önkéntesek munkájukat jórészt a (helyi) közösség érdekében végezték az elmúlt évben. A 2011-es KSH-adatok szerint a közvetlenül segítették főként a tágabb családból, a rokonságból, valamint a baráti körből kerültek ki az elmúlt 12 hónapban. (Czakó et al. 1995, Czike–Kuti 2006, Perpék 2011a, 2011b, KSH 2012).

Összefoglalás

Az önkéntes munka egyéni döntés, egyéni választás, amely nézetem szerint bizonyos szintű emberi, kulturális és társadalmi tőkét követel meg a cselekvőtől (Wilson–Musick 1997:694). Egyben vissza is hat az egyénre: növel(het)i, gazdagít(hat)ja a rendelkezésére álló tőkeállományt. Az egyéni önkéntes tevékenységnek ugyanakkor a helyi közösségre és az egész (civil) társadalomra is vannak, lehetnek tovaggyűrűző hatásai. Pontosabban, mindezen tényezők kölcsönösen és pozitívan hatnak egymásra (Perpék 2011b). Az önkéntesség tehát nem légtüres térben létezik, azt kizárólag az adott ország történelmi, kulturális, politikai és társadalmi kontextusában érdemes vizsgálni.

Az önkéntességnek számos definíciója és mérési módszere létezik, és mindezek lényegesen befolyásolják a kutatási eredményeket. Írásomban azt támasztom alá, hogy a hazai

önkéntesség akkor térképezhető fel valóságként, ha annak formális/szervezeti és informális/közvetlen változatát egyaránt vizsgáljuk. Ez egybecseng az ENSZ és az ILO ajánlásaival (UN 2003, ILO 2010). Magyarországon indokolt továbbá, hogy a szervezeti adatgyűjtés mellett egyéneket is megkérdezzünk önkénteskedési szokásaikról.

A legutóbbi évekig a nagy nemzetközi összehasonlító nonprofit szektor és önkéntes munka kutatások a formális szemléletet követve csak a szervezeteknek nyújtott segítséget mérték fel. Mivel Magyarországon a közvetlenül segítők aránya lényegesen meghaladja a szervezeti önkéntesek arányát, ezek a felmérések a hazai önkéntességnek csupán egy részét mutatták ki. A Johns Hopkins Egyetem nagyszabású kutatása is a szervezeti önkéntességet vizsgálta, ráadásul szervezeti adatgyűjtésen alapult, kétszeresen formális szemléletet képviselve. Ennek megfelelően Magyarországon az önkéntesség GDP-hez (0,1%) és foglalkoztatáshoz való hozzájárulása (0,3%) messze a nemzetközi átlag alatt volt a kilencvenes években (Salamon et al. 1999, 2004, Salamon 2011). A lakossági megkérdezésen alapuló felmérésekben Magyarország szintén jóval az átlag alatt teljesített a szervezeti önkéntesség terén (Eurobarometre 2010, Gallup World Poll 2013–15, European Social Survey 2012, OECD 2015).

Magyarországon a rendszerváltás óta három nagy, egyéni adatgyűjtésen alapuló hazai kutatás veszi számba az informális önkénteseket is a formális önkéntesek mellett. Ezek értelmében a nemzetközi felmérésekben mértnél nagyságrendekkel magasabb önkéntesség-aránnyal számolhatunk. A 2005-ös kutatási eredmények szerint 3,5 millió fő végzett önkéntes tevékenységet az elmúlt évben, ez a 14 év feletti népesség 40%-a. Az önkéntesek 10%-a szervezeti keretek között, 30% anélkül segített (Czike, Kuti 2006). A KSH 2011-es kutatása pedig 2,2 millió (28%) önkéntest regisztrált a 15-74 évesek körében (KSH 2012). Az európai és a magyarországi önkéntesek egyaránt magasan képzettek, legalább középfokú, de inkább felsőfokú végzettségűek. A gazdaságilag aktív rétegből kerülnek ki, foglalkoztatottak, sok esetben értelmiségi munkát végeznek.

Irodalom

- Bartal A. M.–Kmetty Z. (2011): Választás és meghívás. A református, vallásos önkéntesek vizsgálati eredményei. *Confessio* 1:55–65.
- Coleman, J. S. (1990): *Foundations of Social Theory*. Cambridge, Mass., Belknap Press. Chapter 1., Chapter 12.
- Czakó Á.–Harsányi L.–Kuti É.–Vajda Á. (1995): *Lakossági adományok és önkéntes munka*. Központi Statisztikai Hivatal Nonprofit Kutatócsoport, Budapest.
- Czike K.–Bartal A. M. (2005): *Önkéntesek és nonprofit szervezetek – az önkéntes tevékenységet végzők motivációi és szervezeti típusok az önkéntesek foglalkoztatásában*. Civitalis Egyesület, Budapest.
- Czike K.–Kuti É. (2006): *Önkéntesség, jótékonyosság, társadalmi integráció*. Nonprofit Kutatócsoport és Önkéntes Központ Alapítvány, Budapest.
- Eurobarometre 73 (2010): *L'opinion publique dans l'Union Européenne*. Rapport. Volume 2. TNS Opinion & Social. Bruxelles.
- Henderson, P. (2007): *A kirekesztettek bevonása. Az európai közösségfejlesztés gyakorlatától a szakmapolitikáig*. Közösségfejlesztők egyesülete, Budapest.
- International Labour Organization (2010): *Manual of the Measurement of Volunteer Work*. International Labour Office, Geneva.

- Központi Statisztikai Hivatal (2012): Önkéntes munka Magyarországon. A Munkaerő-felmérés 2011. III. negyedévi kiegészítő felvétele. Budapest.
- OECD (2015): Participation in voluntary work and membership of groups and organizations for young adults. OECD Family database. www.oecd.org/els/family/database.htm
- Perpék É. (2011a): Az önkéntesség nemzetközi és hazai tendenciái. *Confessio* 35:2011/1:20–34.
- Perpék É. (2011b): Önkéntesség és közösségfejlesztés. Doktori értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest.
- Putnam, R. D. (2000): *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York, NY. Simon and Schuster.
- Salamon, L. M.–Anheier, H. K. (1995): Szektor születik 1. Nonprofit Kutatások 4. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest.
- Salamon, L. M.–Anheier, H. K.–List, R.–Toepler, S.–Sokolowski, S. W. and Associates (1999): *Global Civil Society. Dimensions of the Nonprofit Sector*. Chapter 1. Civil Society in Comparative Perspective. Appendix A., Appendix C. The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies. Baltimore, MD.
- Salamon, L. M.–Sokolowski, S. W.–List R. (2004): *Global Civil Society: An Overview*. Baltimore, MD. The Johns Hopkins University Institute for Policy Studies.
- Salamon, L. (2011): *The European Volunteer Measurement Project*. The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies.
- Sebestény I., Kuti É., Toepler, S., Salamon, L. M. (1999): Hungary. In: Salamon, L. M., Anheier, H. K., List, R., Toepler, S., Sokolowski, S. W. and Associates: *Global Civil Society. Dimensions of the Nonprofit Sector*. Chapter 15.
- Smith, D. H. (1994): Determinants of Voluntary Association Participation and Volunteering: A Literature Review. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 23:243–63.
- Smith, T. W. (2006): *Altruism and Empathy in America: Trends and Correlates*. National Opinion Research Center, University of Chicago.
<http://www-news.uchicago.edu/releases/06/060209.altruism.pdf>. Letöltve: 2006.06.27.
- United Nations (2003): *Handbook on Nonprofit Institutions in the System of National Accounts* 4.45.
- Wilson, J.–Musick, M. A. (1997): Who Cares? Toward an Integrated Theory of Volunteer Work. *American Sociological Review* 62:694–713.